

Sport, haar lectoren en kenniskringen

Sportonderzoek op het HBO

Sport, haar lectoren en kenniskringen

Sportonderzoek op het HBO

Onder redactie van
Nicolette van Veldhoven
Koen Breedveld
Bram Donkers
Jan Rijpstra

Redactieraad

Koen Breedveld (W.J.H. Mulier Instituut)

Cors van den Brink (sportjournalist)

Jaap Kleinpaste (docent Calo Windesheim)

Monique Liefers (...daM uitgeverij)

Gert Meydam (...daM uitgeverij)

Henk van der Palen (manager lerarenopleiding LO en S&B Calo Windesheim)

Rico Schuijers (sportpsycholoog)

Nicolette van Veldhoven (NOC*NSF)

Eimer Wieldraaijer (Bibliotheekblad)

Fotografie en interviews

Cors van den Brink

Eimer Wieldraaijer

Copyright © 2011

...daM uitgeverij Deventer

Alle rechten voorbehouden

ISBN 978 90 818235 0 0

...daM uitgeverij

Postbus 194

7400 AD Deventer

www.sportenkennis.nl

E-mail: info@damuitgeverij.nl

Voorwoord

Tien jaar alweer brengen de lectoraten een nieuwe dynamiek met zich mee in het hoger beroepsonderwijs. Een dynamiek die steeds beter voelbaar wordt in het werkveld. Dat moet ook, want een betere aansluiting van onderwijs en werkveld was een van de doelen die met de introductie beoogd werd. Op deze manier krijgen studenten die kennis mee waar in het werkveld of het bedrijfsleven behoefte aan is. Ook levert het onderzoek een praktische bijdrage aan oplossingen van maatschappelijke vraagstukken.

Het bestand aan lectoren is inmiddels uitgegroeid tot zo'n 532 en blijft gestaag doorgroeien. Binnen de hogescholen is het praktijkgericht onderzoek niet meer weg te denken. De lectoraten en kenniskringen op het terrein van sport en bewegen, profileren zich daarbinnen steeds meer en het vliegwiel dat zij in gang zetten, maakt dat sport op haar beurt meer belangstelling krijgt voor praktijkgericht onderzoek en evidence-basedgegevens en onderbouwingen. Een prima ontwikkeling, omdat het coaches, trainers en spelers aanzet meer gebruik te maken van wetenschappelijke kennis in hun werk, en zich niet meer uitsluitend te laten leiden door ervaringskennis. Onderzoek naar effecten van bijvoorbeeld voedingssupplementen of coachingsprogramma's, helpen. Maar wat te denken van onderzoek dat bijdraagt aan het stimuleren van een gezonde leefstijl en plezier beleven aan sportactiviteiten? Ook kinderen en volwassenen met een fysieke beperking. Of wat te denken van de invloed van sport op de sociale en morele ontwikkeling van kinderen en jongeren? Dan wordt duidelijk dat de lectoren antwoord geven op maatschappelijke vraagstukken die het sportveld ver overstijgen.

De lectoraten genereren en verspreiden kennis die Nederlanders stimuleren om gezond te leven door te sporten. Om gemakkelijk en met plezier mee te doen aan sportactiviteiten. Geen gemakkelijke opgave in deze tijd waarin gepleit wordt voor vettaksen en waar de overheid zich steeds meer zorgen maakt over de ongezonde leefstijl van veel Nederlanders.

Ook op een andere manier is het thema van de sport erg actueel. De discussie die zich momenteel in het hele bestel van hoger onderwijs ontvouwt, is de vraag hoe wij het beste uit onze studenten kunnen halen.

Hoe zorgen wij ervoor dat de juiste student op de juiste plaats terechtkomt, studenten hun talent optimaal benutten? Kortom: de lat moet hoger. Sporters - en zeker topsporters - zijn bij uitstek prestatiegedreven, alles draait erom dat zij de beste willen zijn. Zij vergen het uiterste van zichzelf. Dat is wat we ook willen bereiken bij onze studenten: dat zij gaan voor hun studie, voor goede cijfers, voor het ontwikkelen van hun eigen talent. En net als in de breedtesport geldt ook hier: presteren op de top van je kunnen is fantastisch, maar ook wanneer je fysiek minder kan, is het van belang dat je wel beweegt en vooral ook dat je plezier beleeft aan de sport. Vertaald naar het onderwijs: de beste van je klas zijn is fantastisch, maar belangrijker nog is het streven naar het vinden van je eigen talenten en vervolgens te proberen daar uit te halen wat er in zit.

We kunnen nog veel leren van de sport!

Guusje ter Horst

Voorzitter HBO-raad

Inhoud

Lectoren voor de sport	9
Koen Lemmink Lectoraat Praktijkgerichte Sportwetenschap	19
Cees Vervoorn Lectoraat Topsport en Onderwijs	29
Frans Nauta Lectoraat Innovatie Publieke Sector	37
Huub Toussaint Lectoraat Bewegingswetenschappen	45
Gertjan Schaafsma en Victor Schreurs Lectoraat Sport, Voeding en Leefstijl	53
Lars Borghouts Lectoraat Fysieke Activiteit en Gezondheid	63
Ruud Bosscher Lectoraat Bewegen, Gezondheid en Welzijn	71
Rob Oudkerk Lectoraat Leefstijlverandering bij Jongeren	81
Stijn Verhagen Lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling	89
Tinus Jongert Lectoraat Innovatieve Bewegestimulering en Sport	99
Ivo van Hilvoorde Lectoraat Bewegen, School en Sport	107

Jan Janssens Lectoraat Sportbusiness Development	117
Mark van den Heuvel Lectoraat iMotion in Sportbusiness	125
Hugo van der Poel Lectoraat Vrijtijds- en Sportmanagement	133
Angelique Lombarts Lectoraat City Marketing & Leisure Management	139
Theo Hutten Lectoraat New Business Models for Chains and Networks	145

Lectoren voor de sport

Het Olympisch Vuur waart al geruime tijd door Nederland en dit vuur werkt aanstekelijk: het prikkelt en nodigt Nederland uit om uit te blinken op allerlei terreinen. Zo ook het sportonderzoek en -onderwijs¹.

Onderzoek vindt in Nederland plaats in vijf sectoren. Meer dan de helft van de “research and development” vindt plaats in bedrijven. De universiteiten vormen de tweede sector. Daarnaast leveren de publieke onderzoeksinstellingen een belangrijke bijdrage aan het Nederlandse onderzoek en is er nog de kleine sector van de “private non-profit” instellingen. Sinds 2001 zijn daar ook de hogescholen bijgekomen.

In het Hoger beroepsonderwijs (HBO) is in 2001 in Nederland de functie van lector geïntroduceerd. Een en ander is in een stroomversnelling gekomen door de invoering van het bachelor-masterstelsel (bama-stelsel). Een lector op een hogeschool vervult hierbij een soortgelijke functie als een hoogleraar aan een universiteit. Veelal heeft hij of zij een eigen leeropdracht c.q. leerstoel: lectoraat. Daar is meestal ook een kenniskring aan verbonden, dat wil zeggen docenten uit de hogeschool die onderzoek en ontwikkeling doen in aanvulling op hun onderwijstaken. Rob Oudkerk omschreef de rol van lector in een interview naar aanleiding van zijn eigen positie als lector Leefstijlverandering bij Jongeren aan De Haagse Hogeschool als ‘een soort praktijkprofessor. Een hoogleraar doet wetenschappelijk onderzoek, verhoogt het kennisniveau van studenten en collega’s, beïnvloedt het maatschappelijk debat. Een lector toetst daarnaast of alles wel effectief is wat bedacht wordt’.

De meeste lectoren werken in deeltijd voor de hogeschool en hebben daarnaast nog een andere functie in de samenleving. Lectoren en kenniskringen hebben vier doelen²:

- verbetering van de externe oriëntatie;
- curriculumvernieuwing;
- professionalisering van docenten; en
- versterking van kenniscirculatie en kennisontwikkeling binnen HBO-instellingen.

Anno 2011 telt Nederland 24³ lectoren die zich in meer of mindere mate bezighouden met het brede terrein van sport en bewegen (op een totaal van 532). In deze publicatie komen zeventien daarvan aan het woord. Twaalf zijn verbonden aan één van de zes hogescholen met een 'Alo'-opleiding⁴. De andere vijf zijn werkzaam aan een van de andere hogescholen die zich óók bezighouden met sport en bewegen, veelal vanuit een economische (NHTV, Speco, Inholland) of een sociale connotatie (Hogeschool Utrecht - faculteit Maatschappij en Recht).

Wie zijn nu die lectoren die zich bezighouden met sportonderzoek? Wat beweegt hen? Nadat eerder al een publicatie was verschenen over sport en haar professoren⁵, komen in deze publicatie sportlectoren aan het woord. Samen geven de interviews een goed beeld van waarmee de "sportlectoren" zich bezighouden, waar ze tegenaan lopen en wat hen drijft. In deze inleiding schetsen we enkele algemene punten. We laten zien hoe divers het fenomeen van lector is, hoe ze aankijken tegen hun leeropdracht en het onderzoek waar ze zich mee bezighouden, waar ze mee worstelen en welke kansen er nog liggen voor de toekomst.

Diversiteit

Als de interviews één ding duidelijk maken, dan is het dat dé sportlector niet bestaat. De lectoren verschillen van elkaar wat betreft omvang van de aanstelling, wijze waarop ze het onderzoek organiseren en thematieken waar ze zich mee bezighouden. Een aanstelling van drie dagen per week lijkt de meest voorkomende situatie te zijn. Uitschieters zijn er echter naar beneden (dag per week, Van der Poel) en naar boven (vijf dagen per week, Vervoorn). Ook wat betreft de omvang van de kenniskring zijn er duidelijke verschillen. Sommige lectoraten ontberen een kenniskring (Vervoorn, Van der Poel, Hutten), andere hebben een ruim opgezette kenniskring. Een kenniskring van 1,5-2 fte, verdeeld over meerdere docenten/onderzoekers, lijkt het meest voor te komen. In de praktijk betekent dit dat er reële grenzen zijn aan wat een lector vermag.

Ook wat betreft thematieken zijn er verschillen. Lectoren houden zich bezig met vrijwel alle aspecten van sport en bewegen: met prestatiebevordering, gezondheids(bevordering), bewegingsonderwijs, sportdeelname, management, maatschappelijke betekenissen, evenementen en economie. Opvallende zaken waar nog weinig aandacht voor lijkt te zijn, zijn onder andere de ruimtelijke aspecten (er zijn voor zover bekend geen lectoren aan opleidingen architectuur) en juridische aspecten van de sport. Het onderzoek op die vlakken concentreert zich aan universiteiten en aan de meer commerciële bureaus.

Sommige lectoren zien wedstrijdsport en sportverenigingen als hun centrale object van studie, andere schuwen juist weg van de “sportliche sport” en concentreren zich op andere vormen van lichamelijke activiteit (zie Oudkerk, Borghouts). Bij menig lector vormen sport en bewegen de kern van zijn of haar activiteiten. Maar bij evenzovele is de aandacht voor sport en bewegen weinig meer en minder dan een aspect van waar hij of zij zich mee bezighoudt (zie Verhagen over participatie, Lombarts over city marketing, Nauta over innovatie).

Relatief weinig diversiteit is er wat betreft de personele invulling van het lectoraat. Mannen (zestien van de zeventien) met een academische achtergrond of nevenaanstelling (vijftien van de zeventien) domineren het beeld. Onder de geïnterviewde lectoren bevinden zich nog weinig met hands-onpraktijkervaring als achtergrond (oud-directeuren, bestuurders, ondernemers, coaches⁶). Evenmin trouwens bevinden zich onder de lectoren nog veel vertegenwoordigers van etnische minderheden. In die zin zien we in het bestand van lectoren dezelfde maatschappelijke ongelijkheden weerspiegeld die kenmerkend zijn voor zowel het hoger onderwijs als voor de sport.

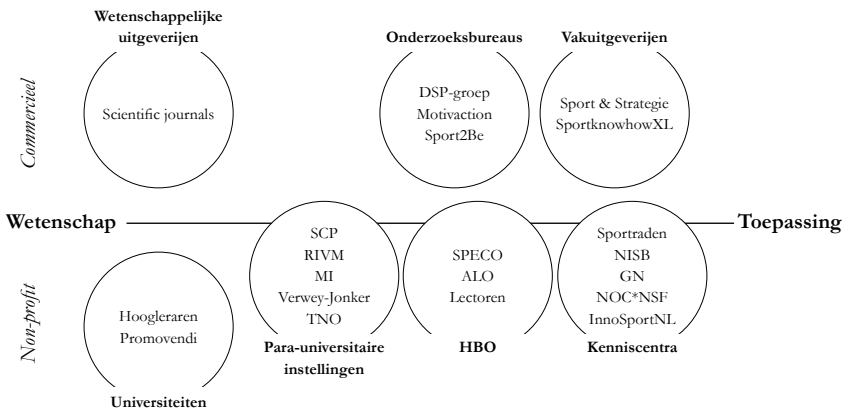
Onderzoek voor en in de praktijk

De lectoren zijn unaniem in de constatering dat onderzoek aan een hogeschool niet hetzelfde is als onderzoek aan een universiteit. Het onderzoek dat door lectoren wordt uitgevoerd of uitgezet, is erop gericht om antwoorden te vinden op vragen die leven in de praktijk. Theorievorming, onderzoek om het onderzoek verder te helpen, is ook in de ogen van lectoren voorbehouden aan de academische gemeenschap. Praktijkonderzoek betekent echter niet dat het hier handelt om een vorm van afgeleid onderzoek. Ook in het praktijkonderzoek liggen de standaarden hoog en gaat er veel aandacht uit naar de onderzoeksopzet en naar methoden van onderzoek. Leden van kenniskringen worden gestimuleerd om promotietrajecten te doorlopen, en daarmee de academische proeve van bekwaamheid van wetenschappelijk onderzoek af te leggen⁷. Wel stelt het werken met studenten soms grenzen aan de complexiteit van het onderzoek. ‘Je mag studenten niet “gebruiken” voor je onderzoek’, stelt Eelco Koot, docent/onderzoeker aan de Hogeschool Utrecht (zie interview Verhagen). ‘Het moet vooral ook leereffecten voor henzelf hebben.’

Lectoren slagen er goed in om belangstelling te genereren voor hun werk, zeker lokaal. Veel lectoren werken intensief samen met organisaties in de vestigingsplaats van hun instelling. Gemeenten, bedrijven, sportverenigingen, onderwijsinstellingen en welzijnsorganisaties fungeren als opdrachtgever, als samenwerkingspartner, casestudie of als vindplaats voor

respondenten. Het wijdvertakte netwerk van de hogescholen, gecombineerd met hun praktijkgerichtheid, maken dat lectoren al gauw een brugfunctie vervullen tussen de sportpraktijk aan de ene kant, en de academische gemeenschap aan de andere kant. Lectoren spelen daarmee een belangrijke rol in de kennisketen van de sport (zie figuur 1). Aan de hogescholen wordt het meer fundamentele en internationaal georiënteerde onderzoek van promovendi en hoogleraren vertaald en toegepast binnen de lokale praktijk. In de meest letterlijke zin van het woord wordt daarmee kennis opgehaald uit academische bronnen (proefschriften, inaugurele redes, scientific journals) en naar de praktijk toegebracht (vertaald, bewerkt, voorzien van methodieken en gepubliceerd in rapporten, vaktijdschriften en presentaties tijdens symposia).

Figuur 1 Kennisketen van de sport

Bron: Breedveld en Molleman (2010). *Kennisagenda sport 2011-2016*. 's-Hertogenbosch/Den Haag: W.J.H. Mulier Instituut/Zon Mw.

Diezelfde “vertaal”-functie wordt trouwens ook vervuld door commerciële onderzoeks- en adviesbureaus en door landelijk opererende para-universitaire instellingen als het SCP, TNO of het W.J.H. Mulier Instituut. Het gewillige oor dat menig lector echter vindt in zijn of haar directe omgeving, maakt duidelijk dat het hogeschoolonderzoek in een belangrijke behoefte voorziet. Naast de uitstekende kwaliteit van het onderzoek, lijken vooral de gunstige prijsstelling, vanwege het werken met studenten, en de lokale inbedding, belangrijke troeven voor hogescholen. Beide punten moeten niet worden onderschat. Gegeven de doorgaans beperkte budgetten in de sport en de onbekendheid met onderzoek, zijn een prijs-technisch gunstige kennispartner met wie men een vertrouwensband heeft kunnen opbouwen, belangrijke condities voor praktijkorganisaties om ruimte te maken in hun beleid voor onderzoek.

De lectoren lijken het er in grote lijnen ook wel over eens waarom ze bezig zijn met onderzoek. Het onderzoek is primair gericht op veranderingen aan het profiel van zowel docenten als afstudeerders. Intentie van de lectoren is om docenten en studenten ‘een onderzoekende, kritische grondhouding’ (Borghouts) aan te leren. Het beeld dat oprijst is dat met de professionalisering van de sector ook de eisen aan degenen die in die sector werkzaam zijn, hoger zijn komen te liggen. ‘Van professionals op het terrein van sport en bewegen mag je verwachten dat die meer kunnen dan de standaard retoriek reproduceren’, zo stelt Van Hilvoorde, lector Sport, Bewegen en Onderwijs aan de Calo. Kunnen abstraheren en reflecteren op de omgeving, is voor HBO’ers van groot belang. Als professionals en toekomstige “decision makers” zullen velen van hen terecht komen in leidinggevende of beleidsmatige functies. Van hen wordt gevraagd om tot gerichte analyses te komen en op basis daarvan tot gefundeerde keuzes. Het kunnen entameren, lezen en begrijpen van onderzoek, alsmede de toegang weten tot belangrijke bronnen van kennis, is daarvoor een onmisbare vaardigheid⁸. Dat wil niet per se zeggen dat iedere HBO-afgestudeerde straks zelf zijn of haar eigen research moet kunnen opzetten en uitvoeren. Hij of zij zal echter wel in staat moeten zijn om zinvol over dat onderzoek (opzet, uitkomsten) te kunnen communiceren en het een plaats te kunnen geven in de eigen beroepspraktijk. Meer wellicht dan voorheen wordt die doelstelling van het lectoraat nu omarmd en vormt het de leidraad voor het handelen van lectoren (zie het interview met Van den Heuvel). Het uitvoeren van opdrachtonderzoek is een middel tot een doel, en geen hoofddoel op zichzelf (al worden de financiën die ermee worden gegenereerd steeds belangrijker).

Dilemma’s

Huib Toussaint van de Hogeschool van Amsterdam, was een van de eerste lectoren in de sport. Zijn aanstelling dateert uit begin 2004. De andere lectoraten zijn veelal later begonnen. Het instituut van lector is daarmee zijn kinderjaren nog nauwelijks ontgroeid. Veel van de lectoren realiseren zich ook dat ze nog in een opbouwende fase zitten. ‘We zijn nog niet de “University of Applied Science” die het HBO beoogt te zijn’, moet Victor Schreurs, lector Sport, Voeding en Leefstijl aan de HAN, vaststellen. Anders dan aan de universiteit, is het uitvoeren van onderzoek aan een hogeschool geen core business⁹. Onderzoekswijs zijn, is een van de vaardigheden die aan een hogeschool worden doorgegeven. Zowel voor studenten als docenten geldt dat deze zich nog vertrouwd moeten maken met het fenomeen van onderzoek. ‘Veel van onze studenten zijn echt doeners, die willen gewoon direct tastbare resultaten zien’, constateert Marije van ’t Verlaat, actief binnen de Speco-kenniskring van Mark van den Heuvel. Lectoren, doorgaans nog afkomstig uit

de academische wereld, moeten dan ook wennen aan de in hun ogen bescheiden kennis bij studenten en docenten over onderzoeksvaardigheden. Hoe onderzoekswijs studenten moeten worden en welke vaardigheden later echt belangrijk zijn¹⁰, zijn vragen waar binnen de lectoraten nog naarstig gezocht wordt naar antwoorden (zie het interview met Toussaint).

Een zoektocht ook vormt de juiste vormgeving van de kenniskring. Ook hierin doen zich verschillen voor tussen de diverse instellingen en lectoraten. De NHTV bijvoorbeeld had ervoor gekozen wel lectoren te benoemen, maar geen kenniskring in te richten. Anderen hebben daar nadrukkelijk wel voor gekozen, of richten thematische werkplaatsen in waarheen studenten en docenten betrokken zijn bij onderzoek (zie het interview met Lemmink). Veel docenten die participeren in het lectoraat, doen dit in kleine aanstellingen, voor een of twee dagen in de week, naast hun “reguliere” taken. In de praktijk kan dit betekenen dat de onderzoekstijd versnipperd raakt en “verdampt”. De verantwoordelijkheid die veel docenten voelen ten aanzien van “hun studenten” en hun “primaire taken”, maakt dat veel ambities onder druk van de omstandigheden na verloop van tijd neerwaarts moeten worden bijgesteld. Ook blijkt in de praktijk dat nog lang niet alle docenten zich aangetrokken voelen tot het doen van onderzoek. Velen van hen zijn aan de instelling gaan werken om les te kunnen geven in een vak dat hun warme belangstelling heeft. Te verwachten valt dat daar op den duur verandering in zal komen, als er meer druk komt op het Hoger beroepsonderwijs om het kwaliteitsniveau van het docenten-corps te verhogen en er quota worden opgesteld voor het aandeel gepromoveerde docenten.

Zorgen zijn er tot slot ook ten aanzien van de financiering. Voor de aanstelling van lectoren konden de hogescholen lange tijd een beroep doen op financiering van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Voor de uitvoering van onderzoeken konden hogescholen beroep doen op de zogenaamde Raak-gelden¹¹. En hoewel de kans op het binnenhalen van een Raak-project doorgaans klein is, bood dit verschillende lectoren gelegenheid om zijn of haar kenniskring uit te bouwen. Inmiddels zijn de financieringsmogelijkheden bij het rijk voor het aanstellen van lectoren uitgeput. Hogescholen die nu lectoren willen aanstellen, dienen dat uit eigen middelen of met “derde geldstroom”-projecten te financieren. Of die bereidheid ook bestaat, zal afhangen van de meerwaarde die de lectoren voor de instelling hebben weten te realiseren. In een veranderend landschap, waarin hogescholen zich willen profileren als loci van praktijkgerichte kennis en waarin het veld dat door de instelling wordt bediend om professioneel kader vraagt, zou het niet moeilijk moeten zijn de betekenis

van een lectoraat te duiden. De mate waarin veel lectoren geworteld zijn in hun lokale context, maakt duidelijk dat lectoren en kenniskringen een nuttige functie vervullen in de kennisketen van de sport en in het klaarstomen van professionals voor een steeds complexer wordend beroepsveld. Dat biedt kansen voor de toekomst, ook in deze economisch onzekere tijden.

Conclusie

Het afgelopen decennium heeft de geschiedenis van het Hoger beroepsonderwijs er met het instituut van de lector een nieuw hoofdstuk bij gekregen. Dat geldt ook voor het hogere beroepsonderwijs over sport en bewegen. Anno 2011 telt de sport 24 lectoren. Zeventien daarvan zijn er in deze publicatie aan het woord gekomen.

De interviews maken duidelijk dat het nog jonge instituut van sportlector betrekkelijk snel en gemakkelijk wortel heeft kunnen schieten in het landschap van sportonderzoek- en kennis. Lokale organisaties waarden de lectoraten om hun praktijkgerichte onderzoek. Aan de instellingen geven de lectoraten met hun analytische oriëntatie een nieuwe impuls aan de beroepsopleiding. Helemaal vanzelf ging dat uiteraard niet. Lectoren enerzijds en docenten en studenten anderzijds, hebben aan elkaar moeten wennen. Het instituut van lector is nu in een fase aanbeland waarin het zich los kan en moet maken van kinderziektes. Voor zowel de inbedding binnen de instelling als het vormgeven van kenniskringen, dienen zich goed werkende modellen aan. Nieuwe lichten docenten staan meer open voor onderzoek.

Toch zal het nog wel even duren voordat het Hoger beroepsonderwijs het onderzoeksmatige denken echt helemaal heeft geïntegreerd. 'Daar gaat een generatie overheen', stelt Koen Lemmink in zijn interview. De tijd lijkt nu gekomen om verbindingen te gaan leggen en te werken aan gezamenlijke programma's en publicaties. Dat zal het gemakkelijker maken om te komen tot grotere en krachtigere projecten en om het werk van de lectoren, die veelal lokaal opereren, meer bekendheid te geven. Het zou daarbij wenselijk zijn dat lectoren ook meer direct toegang krijgen tot middelen die door NWO¹² worden beheerd (nu verloopt die toegang altijd via een universiteit) of dat samenwerking tussen universiteit en HBO een criterium wordt voor subsidietoekenning. Dat betekent niet per se dat hogescholen wetenschappelijke instellingen hoeven te worden; wel dat er mogelijkheden komen binnen hogescholen voor diegenen met wetenschappelijke ambities om zich in die richting te ontwikkelen. Dat zou niet alleen goed zijn voor de betreffende personen en de hogescholen waar zij werkzaam zijn, maar ook voor de wetenschap zelf. Het verkeer tussen universiteit en hogeschool is

nu nog erg eenrichtingsverkeer. Hogescholen vertalen de meer fundamentele kennis die binnen universiteiten wordt opgebouwd, richting de praktijk. Aan die functiescheiding is weinig mis. Voor de kwaliteit en de maatschappelijke waardering van het fundamentele onderzoek is het echter van belang dat het zich ook laat inspireren door zaken die spelen in de praktijk en door kennis over die praktijk. Hogescholen kunnen een belangrijke rol spelen in het doorgeven van die kennis. Iedere keten is zo sterk als zijn zwakste schakel. Met het instellen van lectoraten is een belangrijke bijdrage geleverd aan het versterken van het praktijkgerichte sportonderzoek. Daarvan profiteert niet alleen de praktijk, maar ook het wetenschappelijke onderzoek.

Koen Breedveld en Nicolette van Veldhoven, *redactie Sport en Kennis*

Noten

1. Zie Veldhoven, N. & Vucht Tijssen, L. van (2011). *Fundament onder de olympische ambities, sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016*. Deventer: ...daM uitgeverij. Zie <http://www.noc-nsf.nl/onderzoek>.
2. Zie www.lectoren.nl.
3. Zie de publicatie *Sportonderzoek en -onderwijs 2011*, uitgegeven door Deventer: ...daM uitgeverij, <http://www.sportenkennisplein.nl/home>.
4. Hanzehogeschool Groningen, Instituut voor Sportstudies (Groningen), De Hogeschool van Amsterdam, Haagse Hogeschool, Fontys Sport hogeschool (locaties Tilburg en Sittard), Hogeschool Arnhem en Nijmegen, Windesheim/Calo (Zwolle).
5. Zie Veldhoven, N. van e.a. (2010). *Sport en haar professoren, sportwetenschap in ontwikkeling*, Deventer: ...daM uitgeverij. Zie <http://www.sportenkennis.nl>.
6. Met Oudkerk (oud-huisarts en politicus), Vervoorn (oud-topspporter en chef-de-mission) en Lombarts (eigen bureau) als uitzonderingen. Aan de Speco-opleiding heeft marketeer Van den Wall Bake een aanstelling als lector. Overigens zijn veel lectoren wel degelijk zelf actief in de sportpraktijk, in meerdere rollen en hoedanigheden.
7. In de praktijk lijkt dit te betekenen dat zich ook in het promoveren een hogeschoolvariant aftekent, waarin er meer waardering komt voor de praktijkgerichte vraagstelling en onderzoeksopzet van het betreffende proefschrift en er ruimte komt om af te wijken van de klassieke en ook in de academische praktijk vaak niet gerealiseerde doelstelling van de bijdrage aan de theorievorming en de hypothesetoetsing.
8. In een andere publicatie is hiervoor de term “onderzoekswijsheid” gebezigd, ofwel het vaardig zijn in het kunnen vinden en interpreteren van onderzoek (zonder per se daarmee ook geoefend te zijn en ervaring te hebben opgedaan in alle fitnesses van het onderzoek doen zelf).

Zie Breedveld en Molleman (2010). *Kennisagenda sport 2011-2016*. 's-Hertogenbosch/Den Haag: W.J.H. Mulier Instituut/Zon Mw.

9. Evenmin als dat trouwens het geval is met veel praktijkgerichte opleidingen aan universiteiten, zoals met name rechten, maar ook economie of medicijnen.
10. Bijvoorbeeld: over hoeveel statistische kennis moeten leraren lichamelijke opvoeding in de dop beschikken, en betekent dat ook dat ze de betreffende statistiek zelf moeten kunnen bedrijven aan de hand van de daarvoor bestaande statistische pakketten?
11. Raak vormt een impuls voor het onderzoek aan hogescholen. Binnen vier lijnen – MKB, publiek, internationaal en PRO – kunnen hogescholen onderzoeksprojecten aandragen, in consortia met organisaties uit de praktijk. Zie verder <http://www.innovatie-alliantie.nl/>. Een andere belangrijke financieringsbron voor onderzoek aan hogescholen vormen de projecten van Zon-Mw. Zon-Mw betreft zijn middelen uit de gelden van NWO, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Anders dan de NWO-gelden zelf, staan de projecten van Zon-Mw ook open voor andere organisaties dan universiteiten en para-universitaire instellingen.
12. De NWO financiert duizenden toponderzoekers aan universiteiten en instituten en geeft sturing aan de Nederlandse wetenschap via subsidies en onderzoeksprogramma's. Zie www.nwo.nl.

Koen Lemmink (l) en Johan de Jong.

Koen Lemmink

Lectoraat Praktijkgerichte Sportwetenschap

Instituut voor Sportstudies van de Hanzehogeschool

Een twaalftal studenten zit rond een grote tafel in één van de lokalen in het futuristisch ogende Willem Alexander Sportcentrum aan het Zernikeplein in Groningen, waar het Instituut voor Sportstudies van de Hanzehogeschool in Groningen is gevestigd. Er is druk overleg. Dat er een onderzoek gaande is, wordt snel duidelijk. ‘Maar hoe komen we aan de goede data en mogen we die onderling uitwisselen?’, vraagt de één. ‘En ben jij al toe aan een review?’, wil een ander weten. ‘Je moet wel zelf je verslag schrijven hoor’, waarschuwt een derde. Hier is een kenniswerkplaats in actie, zo zal blijken, als Koen Lemmink en Johan de Jong even later toelichten hoe ze deze HBO’ers betrekken bij het lectoraat praktijkgerichte sportwetenschap.

Lemmink is in 2007 aangesteld als lector Praktijkgerichte Sportwetenschap “om praktijkgericht onderzoek op het terrein van sport, bewegen en gezondheid te initiëren, waarbij zowel docenten als studenten hun onderzoeksvaardigheid en -kennis kunnen ontwikkelen. Belangrijke thema’s binnen het lectoraat zijn onder andere een actieve leefstijl, het bevorderen van gezondheid van schoolkinderen en het optimaliseren van sportprestaties. Het lectoraat zal als intermediair functioneren tussen enerzijds de beroepspraktijk, de bedrijven en instellingen in de regio, en anderzijds de gespecialiseerde kennisinstellingen, zoals de Rijksuniversiteit Groningen en het Universitair Medisch Centrum Groningen”, zoals de officiële opdracht luidt.

Hij heeft er één dag per week de tijd voor – de andere vier dagen besteedt Lemmink aan zijn werk als universitair hoofddocent Sportwetenschap aan het Centrum voor Bewegingswetenschappen van de universiteit.

Johan de Jong, als senioronderzoeker verbonden aan het lectoraat én docent, coördineert onder meer één van de kenniswerkplaatsen die zo kenmerkend zijn voor de werkwijze in Groningen. Het instituut waar hij aan verbonden is, telt zo’n 1400 studenten, verdeeld over twee opleidingen: de Alo en de opleiding Sport, Gezondheid en Management (SGM).

‘We hebben de structuur dus grondig omgegooid.’

‘In de eerste fase na mijn aanstelling heb ik veel gesprekken gevoerd met individuele docenten en teams om te inventariseren wat de kennisthema’s zijn die in de opleiding en beroepspraktijk een rol spelen’, vertelt Lemmink. ‘Vanaf september 2008 zijn we gestart met praktijkgericht onderzoek, waarbij we in een apart team werkten met docenten die daar tijd voor gekregen hadden. Ook zijn toen drie docenten binnen het lectoraat gestart met een promotieonderzoek. Een tweede onderdeel van mijn werkzaamheden was de ontwikkeling van een aparte leerlijn om docenten en studenten vertrouwd te maken met kennis, vaardigheden en competenties die ze nodig hebben om onderzoek te kunnen doen.’

‘Na twee jaar hebben we die werkwijze heel kritisch geëvalueerd en moesten we constateren dat er onvoldoende sprake was van integratie met het onderwijs en het beroepsveld waar we onze studenten voor opleiden. Daarom hebben we in september 2010 de “kenniswerkplaatsen” geïntroduceerd.’

Wat is een kenniswerkplaats?

‘Een groep mensen met verschillende achtergronden die rond een bepaald thema samenwerken: onderzoekers, docenten met specifieke kennis over of ervaring met dat onderwerp, studenten en vertegenwoordigers uit de beroepspraktijk en universiteiten. We hebben de structuur dus grondig

omgegooid. Dat was spannend, maar het was ook nodig om van de opleiding een echt kennisinstituut te kunnen maken.’

Johan de Jong wijst erop dat in iedere werkplaats ook een docent/onderzoeker meedoet die met een promotieonderzoek bezig is. Niet dat dit onderzoek per definitie leidend is voor de thema’s die gekozen worden. Die moeten logisch voortkomen uit – en essentieel zijn voor – de beroepspraktijk. Maar de promovendus moet wel zorgen voor de nodige diepgang en continuïteit.

‘Deze manier van werken stelt ons ook in staat de opleiding meer te binden aan de beroepspraktijk en onze netwerken beter te benutten. We werkten bijvoorbeeld al veel samen met de gemeente Groningen, die veel doet aan sportstimulering en onze studenten daarbij inzet, maar ook onderzoek wil naar de effectiviteit van de interventies op het gebied van sport en bewegen. Wij hebben medewerkers van de gemeente uitgenodigd om één dag per week mee te draaien in één van de kenniswerkplaatsen, zodat ze hun vragen daar meteen voor het voetlicht kunnen brengen.’

De Jong heeft drie dagen per week beschikbaar voor het lectoraat en werkt samen met andere lectoraatsleden die de kenniswerkplaatsen coördineren of zelf onderzoek uitvoeren. Structureel is daarvoor 3 fte beschikbaar, maar door het binnenhalen van extern gefinancierde onderzoeksprojecten zijn veel meer docenten en onderzoekers van binnen en buiten de hogeschool betrokken bij de kenniswerkplaatsen.

‘Vorig jaar was eenderde van de 240 vierdejaarsstudenten voor hun afstudeeropdracht/onderzoek bezig in één van de kenniswerkplaatsen’, zegt De Jong. ‘In de toekomst willen we ook studenten uit andere jaren mee laten doen.’

En als het Instituut voor Sportstudies een andere structuur krijgt, met één basisopleiding van tweeënhalf jaar voor óf de Alo óf de opleiding Sport, Gezondheid en Management en een afstudeerperiode in een zelf gekozen specialisatie van anderhalf jaar, zal het aandeel onderzoek in het curriculum verder toenemen, zo verwacht hij.

Eén van de kenniswerkplaatsen houdt zich bezig met het ontwikkelen van innovatieve programma’s om sport en bewegen te stimuleren en met het meten van de effecten van die interventies. Voor Adrie Bouma is het haar promotieonderzoek. Het gaat om zogenoemde gecombineerde leefstijlinterventies, waarbij naast meer bewegen ook een gezonder voedingspatroon het doel is en een “leefstijladviser” voor persoonlijke begeleiding zorgt. Bouma, tevens docent sportgezondheid aan het Instituut voor Sportstudies, richt zich in haar onderzoek vooral op de barrières om in beweging te komen en hoe die zijn te overwinnen of te omzeilen. ‘Terwijl de meeste programma’s de focus leggen op het motiveren van mensen, is haar bena-

dering meer gericht op de vraag wat mensen ervan weerhoudt om meer te gaan bewegen en wat daaraan te doen is’, zegt Lemmink. ‘Er zijn geen vast omschreven doelen, zoals de Nederlandse Norm Gezond Bewegen. Het uitgangspunt is dat ook de kleinste verandering al een verbetering is voor mensen die te weinig bewegen.’

In het kader van dit onderzoek is een groep studenten getraind in gesprekstechnieken, zodat ze de potentiële deelnemers het programma op een goede manier kunnen aanbieden. Studenten kunnen ook stage lopen bij de bewegsprogramma’s of betrokken worden bij het meten van de effecten. ‘Dat is een mooi voorbeeld van de spin-off die dit soort onderzoek kan hebben voor het onderwijs binnen ons instituut’, aldus Lemmink. ‘Maar er zijn ook studenten van de opleiding toegepaste psychologie en uit de masteropleiding bewegingswetenschappen bij betrokken.’

Een ander voorbeeld is het onderzoek naar de combinatiefunctionarissen. ‘De gemeente Groningen heeft deze mogelijkheid om sport en onderwijs bij elkaar te brengen, breed aangegrepen, maar wil monitoren wat de effecten zijn. Dan gaat het om het verbeteren van sportparticipatie, gezondheid en integratie. In de afgelopen twee jaar zijn veel docenten en

studenten al betrokken geweest bij dit onderzoek en we hebben onlangs een contract voor nog eens twee jaar kunnen afsluiten.’

Op soortgelijke wijze is één van de kenniswerkplaatsen betrokken bij onderzoek naar de zogenoemde Elips-methode: een effectieve leefstijl-interventie voor psychiatrische patiënten. ‘Die samenwerking is ontstaan nadat één van onze studenten stage liep bij een GGZ-instelling, daar een innovatieprijs won voor een programma dat zij zelf heeft ontwikkeld. Nu is er subsidie van Zon-Mw om deze aanpak verder te onderzoeken en zijn er veel studenten betrokken.’

Een longitudinaal onderzoek op veel grotere schaal is het volgen van een grote groep van 2200 kinderen tussen hun 12de en 25ste levensjaar, waarbij door Silvia Brouwer promotieonderzoek wordt gedaan naar de relatie tussen lichamelijke activiteit, sport, fitheid en gezondheid. Dit promotieonderzoek is onderdeel van een groot onderzoeksprogramma van de Rijksuniversiteit Groningen (RuG), maar regelmatig zijn ook studenten van de Hanzehogeschool bij delen van dit onderzoek betrokken.

Voorgaande onderzoeken vallen met name onder de kenniswerkplaats die zich met het thema “stimuleren” bezighoudt, waarvan Johan de Jong de coördinator is. Drie andere thema’s zijn: leren, optimaliseren en organiseren/ondernemen.

Remo Mombarg coördineert de kenniswerkplaats over leren – en dan gaat het voornamelijk over motorisch leren binnen de sport en lichamelijke opvoeding. Deze kenniswerkplaats werkt samen met de RuG, de KVLO, de kennispraktijk en het W.J.H. Mulier Instituut. Zo wordt er op dit moment onderzoek gedaan naar de effecten van de vakleerkracht en extra bewegingsonderwijs op de sportparticipatie van kinderen. Een ander onderzoek richt zich op het gebruik van de Wii-spelcomputer voor het verbeteren van de balans bij kinderen met een motorische achterstand. Studenten zijn ook betrokken bij een groot onderzoek naar de relatie tussen de motorische en cognitieve ontwikkeling van kinderen en bij het ontwikkelen van een programma voor motorische *remedial teaching*. Tot slot richt deze kenniswerkplaats zich op de effecten van goed bewegingsonderwijs op sportbekwaamheid, (probleem)gedrag en sportparticipatie.

‘In de toekomst willen we ook studenten uit andere jaren mee laten doen.’

‘Bij het optimaliseren van de kenniswerkplaats, waarbij Michel Brink de coördinatie doet, gaat het over presteren en hier ligt een duidelijke link met de topsport’, vertelt Lemmink. ‘Enerzijds zijn we bezig met programma’s die gericht zijn op het verbeteren van die prestaties, bijvoorbeeld door te kijken naar de balans tussen belasting en belastbaarheid en de samenhang

met prestaties. Anderzijds kijken we naar de gevolgen die een disbalans kan hebben bij het ontstaan van blessures of het overtraint raken. Op dit terrein hebben we een grote Raak-projectsubsidie gekregen, waardoor we in samenwerking met de universiteit, twee promovendi hebben kunnen aanstellen.’

Voor dit breed opgezette onderzoek, Groningen Monitoring Athletic Performance Study (Groningen MAPS) geheten, is het Instituut voor Sportstudies ‘een samenwerking aangegaan met vele topsportteams in Noord-Nederland’, zegt Lemmink tevreden. De topteams in sporten als volleybal, basketbal en korfbal doen mee, maar ook grote groepen individuele sporters in onder meer de atletiek, het wielrennen, triatlon, roeien en schaatsen. In totaal gaat het om 180 topsporters. De ene promovendus, Henrike van der Does, richt zich op de teamsporten, de andere, Ruby Otter, op de individuele duursporters.

‘We volgen hen twee jaar lang en testen de sporters enkele malen per seizoen op verschillende gebieden: fysiek, psychologisch en biomechanisch. En we kijken naar risicoprofielen met betrekking tot het ontstaan van blessures. De coaches en sportmedische begeleiders van deze sporters hebben zelf ook aangegeven wat ze graag willen weten. Ze maken deel uit van de kenniswerkplaats en dat zorgt voor een geweldige kruisbestuiving. Bovendien zijn we – in samenwerking met studenten van de ICT-opleiding binnen deze hogeschool – een programma aan het ontwikkelen waarmee de onderzoekers sporters en coaches heel snel feedback kunnen geven na de metingen. Daardoor profiteren niet alleen de onderzoekers, maar ook de deelnemende sporters en coaches van dit programma en hoeven ze niet te wachten tot het moment dat de conclusies in een rapport zijn opgetekend.’

‘Ze maken deel uit van de kenniswerkplaats en dat zorgt voor een geweldige kruisbestuiving.’

Lemmink prijst zich gelukkig met het Sports Field Lab Groningen, een unieke onderzoeksfaciliteit waarover het Instituut voor Sportstudies nu ruim twee jaar beschikt. Met onder meer videocamera’s, krachtplaten, infraroodcamera’s en bijbehorende computerprogramma’s, kunnen in de topsporthal en enkele andere sportzalen allerlei gegevens worden verzameld voor een bewegingsanalyse of het analyseren van wedstrijden en trainingen. Daarnaast maken een inspanningslab en een neuropsychologisch lab deel uit van het Sports Field Lab.

‘Het grote voordeel was, dat we al vóór de bouw van de huidige accommodatie wisten wat we wilden gaan meten, zodat de technische voorzieningen gelijk zijn aangebracht in vloeren en wanden. Niet alleen ons instituut maakt er overigens gebruik van. Ook het Centrum voor Bewegingswetenschappen, het Instituut voor Gezondheidsstudies, het Instituut voor ICT/HIT en

studenten psychologie, doen er hun onderzoeken. We hebben dit gezamenlijk kunnen financieren. Het mooie van Groningen is dat we hier alles voorradig hebben wat we voor onze opleidingen en onderzoeken nodig hebben.' Aan het begin van het studiejaar 2011/2012 zijn alle 400 eerstejaars in twee dagen tijd getest in het Sports Field Lab. 'Zo zijn ze al in een vroeg stadium van hun opleiding vertrouwd geraakt met de mogelijkheden. Het was een echte trigger. Maar ik zou er graag ook een longitudinaal onderzoek aan koppelen: ieder jaar testen en ontwikkelingen meten bij onze eigen studenten.'

Eén van de eerste onderzoeken in het Sports Field Lab Groningen, het promotieonderzoek van Anne Benjaminse, richt zich op de preventie van veel voorkomende blessures aan de voorste kruisband in sporten als basketbal en handbal. Met de faciliteiten in de gymzaal kregen de sporters individuele, visuele feedback over hun bewegingspatroon. De veronderstelling is dat deze methode om het beweegpatroon te verbeteren, effectiever is dan specifieke preventieve trainingen met verbale aanwijzingen.

De kenniswerkplaats over organiseren/ondernemen richt zich op beleidsvraagstukken, evenementen en ondernemerschap in de sport en hier is Hans Slender coördinator. 'Het is de jongste loot aan de stam; het werk is nog maar net gestart', zegt Lemmink. Een van de onderwerpen waar Slender zich op richt, is het meten van de economische en maatschappelijke waarde van sportevenementen. Hij werkt met andere sporteconomen in het HBO aan een landelijk programma op dit terrein van de Werkgroep Evaluatie Sportevenementen (Wesp).

Een tweede onderzoek richt zich op de positie van de eerder genoemde combinatiefunctionarissen: op welke positie komen deze mensen het beste tot hun recht en hoe kan hun werk het beste ingericht worden? 'We merken dat gemeenten ons steeds vaker vragen om advies, ook bijvoorbeeld over de meest gewenste inrichting van sportparken met het oog op sportparticipatie. Daarover is hier veel kennis voorhanden en we kunnen er ook nader onderzoek naar doen.'

Welke ervaringen hebben Lemmink en De Jong met het introduceren van het onderzoekswerk binnen de HBO-opleiding?

'Het is een kwestie van veel communiceren binnen de organisatie en studenten betrekken bij het onderzoek', zegt Lemmink. 'Je moet ook goed duidelijk maken dat ons onderzoek anders is dan dat aan de universiteit. Hier is de interactie met het beroepsveld cruciaal. Je moet steeds in gesprek blijven over de kennisvragen die daar spelen.'

Hij wil niet weten van een lagere kwaliteit van onderzoek. 'Het is vaak een ander type onderzoek, hoewel we ook veel samenwerken, zoals uit de voorbeelden wel duidelijk is geworden. En het is natuurlijk prachtig als je kunt

meten of wat je hebt bedacht ook echt werkt en je weet dat je onderzoek niet op de plank blijft liggen.’

‘De rol van de docent is bepalend’, heeft De Jong ondervonden. ‘De meeste studenten zijn heel nieuwsgierig, maar ook praktisch ingesteld. De docent kan studenten stimuleren en motiveren in het leren stellen van kritische vragen en het aannemen van een onderzoekende houding. Wij proberen studenten duidelijk te maken dat ze straks in hun beroep ook moeten kunnen verantwoorden wat ze doen en ze daarom kritisch naar hun handelen moeten kunnen kijken en vragen moeten blijven stellen.’

Lemmink: ‘Maar het is wel een omslag die tien tot vijftien jaar in beslag zal nemen. Er gaat een generatie overheen voor het HBO het praktijkgerichte onderzoek echt heeft geïntegreerd. We zijn op de goede weg, maar het zal nog wel wat discussie opleveren in welke mate en langs welke route we praktijkgericht onderzoek verder moeten integreren in de opleidingen.’

In de komende jaren wil Lemmink graag de kenniswerkplaatsen op een hoger niveau brengen. Hij voorziet dat de coördinatoren van deze kenniswerkplaatsen daarbij een belangrijke rol spelen en verwacht dat meer docenten, onderzoekers en vertegenwoordigers uit de beroepspraktijk, bij het onderzoekswerk in deze kenniswerkplaats zullen worden betrokken. Op cruciale thema’s, bijvoorbeeld healthy ageing, zullen “embedded” lectoren moeten worden aangesteld om deze kenniswerkplaatsen verder te versterken. ‘Heel essentieel is dat de onderzoekskennis en -vaardigheden in het HBO bij zowel docenten als studenten verder ontwikkeld worden. Daar kan en moet de hogeschool op sturen.’

‘Het lijkt me ook wenselijk dat we als lectoraten op landelijk niveau onze programma’s meer op elkaar gaan afstemmen. We kennen elkaar al wel en we weten zo ongeveer waar we mee bezig zijn. Maar voor de diepgang van ons werk zou het goed zijn als er een soort “landkaart” van Nederland komt van het onderzoekswerk bij de HBO-instellingen. Daar zijn we overigens in het kader van het sectorplan volop mee bezig.’

Wie is Koen Lemmink?

Koen Lemmink studeerde aan de Alo in Groningen en vervolgens bewegingswetenschappen aan de Medische Faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen, waar hij ook promoveerde. Hij is daar momenteel werkzaam als universitair hoofddocent sportwetenschap bij wat tegenwoordig het Centrum voor Bewegingswetenschappen wordt genoemd, dat valt onder het Universitair Medisch Centrum Groningen en de Rijksuniversiteit Groningen. Sinds 1 oktober 2007 is hij tevens lector Praktijkgerichte Sportwetenschap aan het Instituut voor Sportstudies van de Hanze Hogeschool, waarin naast de Alo ook de opleiding Sport, Gezondheid en Management kan worden gevolgd.

Enkele publicaties (zie verder website)

De Jong, J., Lemmink, K.A.P.M., Stevens, M. 'Deelname aan een sport- en spelprogramma ter verbetering van de cardio-respiratoire fitheid bij ouderen'. Hoofdstuk 11, p. 163-180. In: E.E.H. van Wegen, P. Calders, J.J.X.R. Geraets, J. Nijs, C. Veenhof, C.P. van Wilgen (red.). *Jaarboek Fysiotherapie/Kinesitherapie 2011*. Bohn Stafleu van Loghum, Nederland.

Brink, M.S., Visscher, C., Arends, S., Zwerver, J., Post, W.J., Lemmink, K.A.P.M. (2010). 'Monitoring stress and recovery; new insights for the prevention of injuries and illnesses in elite youth soccer players'. *British Journal of Sports Medicine*. 44(11):809-15.

Brink, M.S., Lemmink, K.A.P.M., Wilgen van, C.P. (2011). 'Overbelasting in de sport; meer dan te veel trainen'. *Nederlands Tijdschrift voor Behavioral Medicine*. 23:13-16.

Vuijk, P.J., Hartman, E., Mombarg, R., Scherder, E. & Visscher, C. (2011). 'Associations between the Academic and Motor Performance of Children with Learning Disabilities in Dutch Special Education'. *Journal of Learning Disabilities*. 44:276-282.

Contactgegevens

Lectoraat Praktijkgerichte Sportwetenschap
Instituut voor Sportstudies Hanze Hogeschool Groningen
Zernikeplein 17
9747 AS Groningen
Telefoon: 050 5953777
E-mail: k.a.p.m.lemmink@pl.hanze.nl
Website: <http://www.hanze.nl/home/Schools/>
Instituut+voor+Sportstudies/Lectoraat/Lectoraat+Sportwetenschap/

Cees Vervoorn.

Cees Vervoorn

Lectoraat Topsport en Onderwijs
Hogeschool en Universiteit van Amsterdam,
domein Bewegen, Sport en Voeding

Is hij de "lector Olympisch Plan 2028"? Je zou het bijna denken als je het takenpakket en het netwerk van Cees Vervoorn probeert te overzien. Iedereen die in Amsterdam een rol speelt in het streven de hoofdstad op olympisch niveau te brengen, probeert hij te betrekken bij zijn lectoraat aan de Hogeschool van Amsterdam en de andere kennisinstellingen in Amsterdam – die op hun beurt graag een rol spelen bij het versterken van de sportinfrastructuur in de stad.

Vervoorn is oud-directeur van de Alo in Amsterdam, een van de drie afdelingen die opgingen in het huidige domein Bewegen, Sport en Voeding. ‘Toen ik in 1999 werd benoemd, kreeg ik drie opdrachten mee. De gordijnen van de Alo moesten open getrokken worden, zodat de opleiding zich meer naar buiten kon richten, naar de Amsterdamse samenleving. In de tweede plaats moest er een nieuwe opleiding bij komen, die het gat tussen de Alo en de toenmalige Heao – waar ook sportmanagement werd gegeven – moest opvullen. En in de derde plaats moest er een nieuw gebouw komen, want de behuizing van de Alo begon wel erg aftands te raken.’ De huidige lector vertelt het verhaal in zijn werkkamer in het architectonisch bijzondere, nieuwe onderkomen van de opleidingen binnen het domein Bewegen, Sport en Voeding (‘Dat laatste staat voor de opleiding voeding en diëtiëk, die er later als derde is bijgekomen. Dat blijkt een gouden greep te zijn’). Het gebouw gonst van alle activiteiten. In de sportzalen is het een drukte van belang, elders werken studenten in kleine groepen of individueel achter een van de tientallen beeldschermen. En ramen zonder gordijnen bieden uitzicht op de sportvelden en op sporthal Ookmeer, waar de opleiding letterlijk en figuurlijk aansluiting heeft gevonden bij de sportverenigingen van Amsterdam-West.

‘Ik ben een hogeschoollector die rechtstreeks onder het college van bestuur valt.’

‘In 2006 ben ik voorzitter geworden van dit domein, dat je kunt zien als een van de zeven faculteiten binnen de Hogeschool van Amsterdam (HvA)’, zegt Vervoorn. ‘Maar ik ben meer een man die graag iets nieuws ontwikkelt dan iemand die plezier beleeft aan het besturen van een onderwijsorganisatie. Drie jaar later heeft de voorzitter van ons college van bestuur me voorgesteld een andere functie binnen de Hogeschool van Amsterdam te creëren. Men wilde mij niet kwijtraken en de Hogeschool wilde graag inhaken op de topsportambities van de gemeente Amsterdam, ook met het oog op het Olympisch Plan 2028. NOC*NSF wilde er wel in meedenken en uit die gesprekken is het lectoraat Topsport en Onderwijs ontstaan.’ ‘Mijn lectoraat is anders dan dat van de andere lectoren aan de HvA. De meesten zijn deels verbonden aan de hogeschool en deels aan de universiteit, terwijl ik vijf dagen werk op zowel de Hogeschool als Universiteit van Amsterdam (UvA). Maar mijn lectoraat is niet gekoppeld aan een van de domeinen en ik heb ook geen kenniskring van docenten om mij heen. Ik ben een hogeschoollector die rechtstreeks onder het college van bestuur valt en ik heb ook een minder vastgelegde rol. Ik vervul min of meer een ambassadeursfunctie voor de HvA én voor de UvA – die beide onder hetzelfde college van bestuur vallen – op het terrein van de sport.’

Zijn aanstelling in 2010 heeft alles van doen met de ambitie van de toenmalige voorzitter van het college van bestuur Karel van der Toorn die wilde meer ruimte maken voor excelleren. ‘Daar past topsport natuurlijk heel goed bij en dat werd daarom een van de aandachtsgebieden. De UvA en de HvA kregen ook nadrukkelijker de ambitie bij te dragen aan de grootstedelijke ontwikkelingen in en rond Amsterdam en daarvoor kan het Olympisch Plan een belangrijke stimulans betekenen, zeker als de hoofdstad aangewezen wordt als kandidaatstad voor de Spelen van 2028.’

Vervoorn zegt dat hij het ook goed getroffen heeft met de rector van de HvA, Jet Bussemaker, die als oud-staatssecretaris ‘zeer sportgeoriënteerd is en naast het belang van de topsport ook dat van de breedtesport en van sport als instrument ziet. Dat laatste behoort ook tot mijn takenpakket. Doel en ambitie van het lectoraat zijn het “verbinden, verbreden en verspreiden van kennis in relatie tot de ambities om zowel de regio Amsterdam als Nederland naar olympisch niveau te brengen”.’

In zijn rol als ambassadeur probeert Vervoorn verbindingen te leggen met partners buiten de UvA en HvA, de beide onderwijsinstellingen die zijn lectoraat hebben ingesteld. ‘Onder het lectoraat is inmiddels een stichting gekomen, waarin de Hogeschool Inholland, de faculteit Bewegingswetenschappen van de Vrije Universiteit, het Roc Amsterdam en de gemeente samenwerken. Via Inholland is er samenwerking ontstaan met het prachtige Ronald McDonaldcentrum in Amsterdam-Noord, waar veel ruimte is voor de gehandicaptensport, en met de revalidatiesector. Het ROC heeft in mei 2011 een belangrijke rol gespeeld bij de organisatie van de Student Games in het Universitair Sport Centrum. Zelf ben ik als adviseur van de wethouder betrokken bij het uitwerken van de olympische ambities. Als bestuurder ben ik actief bij onder meer de Sportraad Amsterdam en Topsport Amsterdam, maar ik zit ook in de ledenraad van Ajax en in de raad van commissarissen van de Rabo Wielerploeg. Ik schrijf stukken, denk mee in verschillende gremia en bemoei me vanuit mijn rol als ambassadeur met heel veel dingen.’

Vervoorn was ook deelnemer aan studiereizen naar Zuid-Afrika, Australië en Brazilië om het ambitieuze sportbeleid in deze landen te leren kennen én te vergelijken met Nederland. ‘Dankzij de medewerking van alle participanten binnen de stichting, heb ik een budget voor dit soort activiteiten.’

Het lijkt een vrijwel grenzeloze functie.

‘Dat klopt wel. Als mensen me vragen wat ik als lector precies doe, zeg ik altijd: dat weet ik niet, maar ik ben er wel heel erg druk mee. Er is ook nauwelijks een scheiding tussen mijn werk en de dingen die ik toch al heel erg leuk vind, namelijk sport. Ik vind de vrijheid om op te pakken wat ik als

belangrijk zie, heel erg prettig en ik denk dat het lectoraat in deze vorm de stad en ons onderwijs ook veel oplevert.’

‘Maar het is tegelijkertijd wel de kracht én de zwakte van deze constructie. Andere lectoren kunnen een lange lijst publicaties overhandigen en daarmee laten zien waar ze mee bezig zijn. Ik zal dat gaan doen door een jaarverslag te maken van mijn activiteiten en de terreinen te definiëren waar ik zichtbaar wil zijn.’

Hij mag dan veel op pad zijn - de stad Amsterdam intrekken en binnen Nederland Sportland zijn netwerken opbouwen -, de lector heeft ook een functie voor zijn primaire opdrachtgevers, HvA en UvA. In het programma van het lectoraat (‘Dat ben ik vooral gaan schrijven om ook wel eens “nee” te kunnen zeggen als ik ergens voor gevraagd wordt’), noemt Vervoorn drie taken:

- kennis en onderzoek over topsport bundelen en zichtbaar maken;
- een zichtbaar topsportklimaat aan de UvA en HvA creëren;
- de initiatieven een duidelijke plek te geven binnen de olympische ambities 2028.

En dat alles met de doelstelling wetenschappelijke en vakinhoudelijke excellentie te koppelen aan excellentie op het gebied van topsport.

Een concreet voorbeeld?

‘Vorige week had ik een gesprek met atlete Yvonne Hak die haar studie geneeskunde moet zien te combineren met de voorbereidingen op de Spelen van Londen, om te bekijken hoe we dat het beste voor haar kunnen regelen. En in een toespraak op een symposium van Randstad heb ik gepleit voor verandering van de nieuwe langstudeerdersregeling, zodat dit soort topsporters die hun studie over meerdere jaren moeten uitspreiden, geen hoge boetes hoeven te betalen. Dat zijn beide activiteiten die het topsportklimaat hier zeer ten goede komen en een poging om onze olympische drive waar te maken.’

Op HvA en UvA is Vervoorn vanuit zijn lectoraat begeleider van studenten die onderzoek doen op het terrein van sportbeleid en Olympisch Plan 2028. ‘Als het raakt aan mijn activiteiten, kunnen ze me daarvoor inschakelen’, zegt hij. ‘Zo ben ik onder meer betrokken bij een onderzoek naar de economische impact van een groot sportevenement, dat een van de studenten hier als afstudeeropdracht uitvoert. Omgekeerd zoek ik naar mogelijkheden om voor die thema’s ingangen te zoeken bij het bestaande onderwijs en onderzoek hier.’

‘Ik bemoei me vanuit mijn rol als ambassadeur met heel veel dingen.’

In de brochure “Kansen voor het hoger onderwijs in olympisch Amsterdam” heeft Vervoorn, samen met Jacomine van Ravensbergen (voorzitter van het domein Bewegen, Sport en Voeding van de HvA) en Peter Beek (decaan faculteit Bewegingswetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU)) een uitwerking gemaakt van het sectorplan Sportonderwijs en -onderzoek. Daarin koppelen ze de onderwijs- en kennisinstellingen aan de uitgebreide hoofdstedelijke sportinfrastructuur, de grote groep topsporters en het Centrum voor Topsport en Onderwijs. Het drietal pleit onder meer voor een effectieve en innovatieve kennisinfrastructuur die opleidings- en onderzoekstrajecten kan ontwikkelen op het terrein van de (top)sport en leer-werkplaatsen kan creëren voor studenten en docenten in de vorm van fieldlabs op de trainingslocaties van toppers en talenten. Maar de onderwijsinstellingen moeten zich ook richten op terreinen als sport en gezondheid en het vergroten van de sportdeelname. Samenwerking en een gezamenlijke onderzoeksprogrammering zijn voorwaarden voor vooruitgang. En de Amsterdammers werpen zich, mede via de VU als initiatiefnemer, nadrukkelijk op als vestigingsplaats voor het Netherlands Sports Science Institute (NeSSI) aan de hoofdstedelijke Zuidas. In zijn eigen lectoraatsprogramma zegt Vervoorn dat hij zich zal richten op de inhoudelijke programmering en de strategische besluitvorming rond dit nieuwe wetenschappelijke sportinstituut.

Welke andere bijdragen wil Vervoorn als lector bieden aan Amsterdam?

In zijn programma schrijft hij dat hij mee wil blijven denken over de inhoud en voortgang van het Amsterdams Olympisch Plan en bij de kennisinstellingen onderzoek wil initiëren dat daarvoor nodig is. Datzelfde geldt voor het vierjarige Sportplan van de gemeente, waarvan voor de periode na 2012 een nieuwe versie vastgesteld moet worden.

Bij de kennisinstellingen biedt hij zich aan voor het ontwikkelen van curricula en het geven van colleges op het terrein van topsport en onderwijs, maar ook voor het regelen van specifieke voorzieningen voor topsporters die in Amsterdam wonen, trainen en studeren. ‘We hebben net een aanvraag ingediend voor een onderzoek naar de kwaliteit en de mogelijkheden tot verdieping van de (para)medische begeleiding die de sporters binnen het Centrum voor Topsport en Onderwijs krijgen. Daarbij kijken we onder meer naar de mogelijkheid een elektronisch volgsysteem te gaan hanteren’, vertelt hij.

De lector wil ook contacten tussen gemeente, kennisinstellingen en organisatoren van grote topsportevenementen leggen, waarmee de stad een *track record* wil opbouwen richting een mogelijke kandidatuur voor de Spelen van 2028.

‘Het voordeel van mijn positie als lector is, dat ik geen partij ben die daar belangen bij heeft.’

Op het gebied van de breedtesport wil Vervoorn onder meer onderzoek initiëren naar de professionalisering, de profielen en de inzet van combinatiefunctionarissen, die werkzaam zijn bij sport en onderwijs. Amsterdam heeft inmiddels een grote poule van deze nieuwe sportwerkers gevormd, die op scholen en bij verenigingen actief zijn. ‘Ik schrijf momenteel een pamflet over het belang van regelmatig bewegen en sporten voor jonge kinderen en de positieve invloed die dat heeft op hun cognitieve ontwikkeling en schoolprestaties. Daar zijn heel duidelijke en wetenschappelijk te verantwoorden conclusies over te trekken. Het voordeel van mijn positie als lector is, dat ik rond dit soort thema’s gevraagd wordt om een mening te geven, maar ook dat ik geen partij ben die daar belangen bij heeft. Ik hoef niet te pleiten voor meer leraren lichamelijke opvoeding om mijn studenten aan een baan te helpen, zoals ik dat als directeur van de Alo wél deed. Ik kan op deze positie alle kennis vanuit ons onderwijs bijeenbrengen om een standpunt te onderbouwen. En ik kan het bovendien koppelen aan de olympische ambities van de stad.’

Vervoorn, chef de mission bij de Paralympische Spelen van 1996 en 2000, noemt zichzelf tevens ‘ambassadeur van de paralympische sport’

in Amsterdam en wil als adviseur kennis en expertise op dit gebied verspreiden.

Ten slotte ziet hij het lectoraat als een katalysator in de driehoek onderwijs, onderzoek en bedrijfsleven. ‘Het gaat er nu om de bouwstenen aan te wijzen die nodig zijn om op olympisch niveau te komen en te onderzoeken welke partners bij welke projecten betrokken moeten en kunnen worden’, zegt hij.

Wat is het eigen belang van HvA en UvA om dit lectoraat te hebben?

Vervoorn: ‘Als je als onderwijsinstellingen zichtbaar wilt zijn, moet je je profileren op de posities die strategisch van belang zijn in de stad. Voor Amsterdam zijn de topsport en de creatieve industrie wezenlijke factoren in de lokale samenleving. En dat geldt bijvoorbeeld ook voor de havens. Als je op die terreinen onderwijs en praktijk bij elkaar wilt brengen, heb je daar een gezicht bij nodig om te laten zien: Amsterdam heeft dit in huis. Op het gebied van de topsport en bewegen ben ik dat gezicht.’

Wie is Cees Vervoorn?

Cees Vervoorn was als topzwemmer in 1976, ’80 en ’84 deelnemer aan de Olympische Spelen. Hij studeerde bewegingswetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam en promoveerde in 1992. Vanaf 1992 was hij werkzaam voor NOC*NSF op het terrein van de topsport en chef de mission van de paralympische ploeg bij de Spelen van 1996 en 2000.

Van 1999 tot 2009 was Vervoorn directeur van de Alo in Amsterdam en voorzitter van het domein Bewegen, Sport en Voeding aan de Hogeschool van Amsterdam, die hem in 2010 benoemde tot lector Topsport en Onderwijs.

Contactgegevens

Lectoraat Topsport en Onderwijs
Hogeschool van Amsterdam, domein Bewegen, Sport en Voeding
Dr. Meurerlaan 8
1067 SM Amsterdam
Telefoon: 020 5953400
E-mail: c.vervoorn@hva.nl

Frans Nauta.

Frans Nauta

Lectoraat Innovatie Publieke Sector

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Het gesprek met Frans Nauta, lector Innovatie Publieke Sector, vindt plaats in het gebouw van de faculteit (Auto)techniek aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN), geen locatie waar je onmiddellijk aan denkt bij het thema sportvernieuwing. Nauta: 'De faculteit Economie en Management, waar ons lectoraat onder valt, heeft een deel van dit gebouw in gebruik, vandaar dat we hier nu zitten. Dat is slechts tijdelijk, want het lectoraat Innovatie Publieke Sector verhuist over enige tijd naar de faculteit Gezondheid, Gedrag en Maatschappij.'

Lector Innovatie Publieke Sector, wat houdt dat precies in? Nauta: ‘Eigenlijk is het simpel. Als de overheid niet innoveert, wordt zij langzaam maar zeker irrelevant, net zoals dat voor het bedrijfsleven geldt. Wat ik hier doe, is heel pragmatisch. Sinds een jaar of zeventig vindt onderzoek plaats naar innovatie, hetgeen inmiddels heeft geresulteerd in een stevige literatuurbak, om het zo maar te zeggen. Met andere woorden: over innovatie is een heleboel informatie te vinden, maar gek genoeg betreft vrijwel niemand dat op de publieke sector. Hoe dat komt? Ik zie het als historisch gegroeide tegenstelling. De toekomstige ambtenaren leren we wel in het publieke domein te werken, maar niets over innovatie. Aan de kant van de wetenschap zijn bestuurskundigen - zelf ben ik ook bestuurskundige - vooral gericht op macht. Men kijkt met name naar politieke beslissingsmechanismes en hoe die beslissingen uiteindelijk “landen”. Dus ook daar wordt de innovatievraag zelden gesteld, hoewel de literatuur over verandermanagement er soms tegenaan schuurt.’

Heeft het feit dat de innovatiewetenschapper zich tot op heden voornamelijk richt op bedrijven en minder op overheden, wellicht te maken met het feit dat de publieke sector minder snel wordt afgerekend op zaken als rendement en prestaties? Nauta: ‘We rekenen de overheid wel degelijk af op prestaties. Als we niet tevreden zijn over het kabinet, sturen we dat naar huis. Misschien gebeurt het allemaal wat indirecter dan bij een bedrijf, maar ook de gemiddelde publieke manager wil wel degelijk graag presteren. Daarin schuilt het probleem niet. Het probleem schuilt veeleer in de andere prioriteitstelling.’

‘De met publieke middelen gerealiseerde infrastructuur, is een groot succes.’

Hoe is de sport in beeld gekomen bij het lectoraat? ‘Wij zijn op het spoor gekomen van sport in het kader van een onderzoek naar de vraag welke landen op welk gebied de beste prestatie leveren. Als je kijkt wie het beste socialezekerheidsstelsel in de wereld heeft, kun je daar redelijk objectieve criteria op loslaten, met als gevolg dat er een duidelijke winnaar aanwijsbaar is. In dit geval is dat Denemarken. Sommige landen doen bepaalde dingen aanmerkelijk beter dan andere landen. Bij sport kom je zo min of meer vanzelf bij Australië uit. Enerzijds heeft men daar een rijke breedtesport - de sportparticipatie is hoog - anderzijds kent men een bloeiende topsport. Het land scoort om de vier jaar ongelooflijk veel gouden medailles. Ik ben in Australië gaan kijken hoe ze dat kunstje geflikt hebben. Uit de bevindingen van dit onderzoek is vervolgens het contact met NOC*NSF ontstaan.’

‘NOC*NSF wil immers dat Nederland in 2028 behoort tot de tien beste sportlanden van de wereld en dat minimaal 75% van de Nederlanders regelmatig aan sport doet. Die ambities zijn vastgelegd in het Olympisch Plan 2028. Naast een scherpe sportambitie, staan een fitte samenleving en investeren in een kennisintensieve, internationale, competitieve economie centraal. Wie dit plan wil realiseren, zadelt zichzelf op met een enorme opgave, zeker in tijden van economische krimp, waarin het politieke debat veeleer gedomineerd wordt door bezuinigingen dan door investeringen. Om het plan te laten slagen, zullen we slimmer te werk moeten gaan dan onze concurrenten. Slimmer werken is synoniem van innovatie.’

Wat heeft de aanpak in Australië Nauta geleerd? ‘Dat was best een *eyeopener*. Als er in de publieke sector iets bijzonders gebeurt, is er voordien niet zelden een crisis geweest. Die crisis geeft ruimte voor iets opnieuw in te richten. In het geval van Australië was dat keerpunt Montreal 1976. Voor de eerste keer tijdens de Olympische Spelen zakten de Australische atleten door het ijs. Er werden slechts een zilveren en vier bronzen medailles mee naar huis genomen. Een afgang van formaat voor een sportgek land als Australië. Helemaal als een verrassing kwam het echter niet. Sommigen hadden de “schande” voorspeld en waren achter de schermen al begonnen aan een plan hoe men als sportland beter uit de verf kon komen. De crisisbeleving maakte dat er ineens naar die mensen geluisterd werd. Hun plan bestond eruit een professionele infrastructuur voor topsport te creëren: het Australian Institute of Sport, dat in 1981 werd geopend. Met een aanvankelijk relatief laag budget ging men aan de slag, maar ondanks die beperkte middelen is Australië er sindsdien in geslaagd tijdens alle volgende Spelen het hoogste aantal gouden medailles per miljoen inwoners te halen. Dat is nog steeds zo, met uitzondering van wat kleine landjes met goede hardlopers. Anders gezegd: de met publieke middelen gerealiseerde infrastructuur, is een groot succes. Dit alles op basis van de gedachte: hoe kunnen we de trainingsfaciliteiten, coaching, kennis en wat dies meer zij, zo goed mogelijk bundelen en ten dienste stellen van de sporter?’

Het Australische model als voorbeeld voor de rest van de wereld? ‘Grote delen ervan kun je zo overnemen. Je moet alleen niet de fout maken om enkel het “raamwerk” te kopiëren. De relatie van de Australische sportwereld met de politiek, strekt evenzeer tot voorbeeld. De *support* die men voor de sport wist te organiseren, is cruciaal. Het totaalplaatje klopt en dat is niet overal één op één overdraagbaar, want elk land is weer anders. Zo denk ik niet dat wij ooit zo sportgek zullen worden als Australië. Dat is een historisch bepaald cultuurfenomeen.’

In welke mate maakt sport deel uit van het lectoraat Innovatie Publieke Sector? Nauta: ‘Als hogeschool hebben wij een grote rol in de sportwereld met onze opleidingen, als lectoraat Innovatie Publieke Sector dragen wij daar een bescheiden steentje aan bij. Tijdens het onderzoek waaraan ik eerder refereerde, stuitte ik min of meer bij toeval op Australië als sportland en vervolgens ben ik dat fenomeen nader gaan bestuderen. Eveneens per toeval kwam ik in contact met mensen van NOC*NSF die een afdeling innovatie bleken te hebben. Samen kwamen we tot de conclusie: als Nederland een serieuze kans wil maken de Olympische Spelen van 2028 binnen te halen, dan zullen we ons moeten onderscheiden van de andere kandidaten en een van de dingen waarmee we dat doel kunnen bereiken, is innovatie. Hetzelfde geldt voor de manier waarop we gouden medailles kunnen winnen. Met zestien miljoen inwoners hebben we te weinig volume om tegen een land als China te kunnen opboksen, tenzij we het slimmer aanpakken dan zo’n land met al zijn resources aan sporters en geld. Een mooie puzzel. We hadden al een model ontwikkeld waarmee je de kwaliteit van een innovatiesysteem kunt meten. Zeg maar: een systeem dat duidelijk maakt waarom het in Silicon Valley wel lukt en in Zuid-Italië niet of nauwelijks. Welke ingrediënten bepalen de economische dynamiek? Vanuit

NOC*NSF werd ons de vraag voorgelegd of we die analyse ook zouden kunnen loslaten op de sport. Met als kernvraag: benutten we de kansen op innovatievlak voldoende? Dat onderzoek vond zijn neerslag in het rapport dat januari 2011 het licht zag. Titel: *Olympisch goud, economisch goud*, met als ondertitel: *Een innovatiesysteem voor de Nederlandse sport.*'

Conclusie van de samenstellers - naast Frans Nauta zijn Marijn Gielen en Sybrand de Boer coauteurs: er liggen wel degelijk grote kansen. Kort samengevat: 'Investeren in innovatie is een voorwaarde voor het laten slagen van de complexe ambitie van het Olympisch Plan 2028. Een ambitie die topprestaties vraagt in zowel topsport en breedtesport, als op sociaal-maatschappelijk en economisch vlak. Om mee te kunnen doen met de wereldtop zal Nederland zijn beperkte potentieel als relatief klein land, slimmer en effectiever tot bloei moeten brengen dan andere landen. Een innovatievraagstuk pur sang, dat vraagt om een gezamenlijke inspanning van topsport, breedtesport, kennisinstellingen, onderwijsinstellingen, bedrijfsleven en overheden. Met de dynamiek rond het Olympisch Plan 2028 heeft Nederland de kans als een van de eerste landen ter wereld een innovatiesysteem te ontwikkelen dat het mogelijk maakt een duurzame voorsprong te creëren op concurrerende sportlanden. Analyse leert echter dat het innovatiesysteem rond sport momenteel nog niet goed is ingericht. Zo moet er structureel aandacht worden besteed aan het ontwikkelen, toepassen en vermarkten van kennis op sportgebied. Wat ontbreekt in het huidige innovatiesysteem, is de structurele participatie van bedrijven en ondernemers in het daadwerkelijk ontwikkelen van sportinnovaties en de vermarkting daarvan. Er is onvoldoende kritische massa aan bedrijven en start-ups die zich bezighouden met sportinnovatie. Daarnaast zijn sport-onderwijs en -onderzoek onvoldoende op niveau. Op HBO- en universitair niveau zijn er weinig specifieke opleidingen gericht op de sportsector, zoals een topcoachopleiding of een opleiding die techniek en sport koppelt. Een andere tekortkoming is dat de netwerken in de sport vrij homogeen zijn.'

'Ook zonder allerlei subsidies kunnen we meer bewerkstelligen dan we nu doen.'

Nauta: 'Er is dus meer dan genoeg werk aan de winkel, maar het begint gelukkig wel meer en meer een gezamenlijke *mindset* te worden. Een goede zaak, want het creëren van een sterke infrastructuur voor topsport, kost veel geld. Het is niet realistisch van de overheid te verwachten dat zij dat alles gaat betalen in een tijd van dalende budgetten. Dus zou het mooi zijn als we de sport en het bedrijfsleven betrekken bij het ontwikkelen en betalen van innovaties om die infrastructuur te realiseren. Qua voorzieningen en gebouwen hoeft er op dat vlak niet veel te gebeuren. In die zin

zijn we rijkelijk voorzien. Maar hoe staat het met innovaties op het gebied van ICT? Zijn onze coaches bijvoorbeeld voldoende geëquipeerd om die te verwerken in hun trainingsaanpak? Kan die coach de data adequaat interpreteren en vertalen in een slimmere belasting van de sporter, zodat de kans op een medaille groter wordt? Een ander aspect is dat je ervoor moet zorgen dat ondernemers bepaalde innovaties beschikbaar gaan stellen aan het grote publiek. In dat verband roep ik altijd: denk nou eens aan honderd miljoen klanten in plaats van aan tien. Nog een voorbeeld. Topsport is een hard vak. Pakweg 95% van de talenten haalt het ultieme doel niet. Met die 95% afvallers doen we weinig, hoewel ze beschikken over doorzettingsvermogen. Ze toonden de ambitie om beste van de wereld te willen worden, ze hebben weerstand moeten overwinnen, flink wat meters gemaakt, zijn gehard en dus wellicht zeer geschikt om ondernemer te worden. Ik pleit dan ook voor het oprichten van een klasje voor sportondernemers. Wat ik eigenlijk zeg, is dit: ook zonder allerlei subsidies kunnen we meer bewerkstelligen dan we nu doen.'

Heeft het rapport *Olympisch goud, economisch goud* in de praktijk wat losgemaakt? Nauta: 'Tot mijn genoegen veel. De werkgevers zien het als mooie aanvulling op de bestaande agenda. Er is bestuurlijke dekking vanuit NOC*NSF, maar ik erken: het papier is geduldig, dus nu de actie nog. De sportcultuur is er een van hard werken en je blindstaren op de volgende wedstrijd. Door die krachtige focus mis je ook wel eens wat. Temeer daar innovatie voor een topsporter een zeker risico vormt. Die topsporter is na een lange aanloop van vele jaren op de piek van zijn kunnen beland.'

*'Het papier is geduldig,
dus nu de actie nog.'*

Daarvoor heeft hij een palet aan middelen ingezet. Als je hem of haar iets anders wilt leren, gaat dat ten koste van de directe prestatie. De klapschaats zat bijvoorbeeld in 1986 al in de tas van Hein Vergeer toen hij, samen met de kernploeg, in Alma Ata recordwedstrijden ging rijden. Hein vond die klapschaats niks, dus wilde niemand erop rijden. Tien jaar later gingen de junioren van Zuid-Holland schaatsen in Calgary. Een onderzoeker van de VU vertelde ze over de klapschaats. Die junioren bonden de klapschaats onder en reden vervolgens al hun persoonlijke records aan flarden. Daarna probeerde Tonny de Jong, die alsmat niet kon winnen van de Duitsers, het ook en werd Europees Kampioen. Toen was het hek van de dam. Zo werken innovatieprocessen. De echte voorhoede heeft alleen maar te verliezen met iets nieuws. Daarom moet je sporters al jong leren open te staan voor vernieuwing. Pieter van den Hoogenband was aanwezig bij de aanbieding van het rapport *Olympisch goud, economisch goud*. Hij vertelde dat

hij graag meer aandacht wil voor innovatie en topsport in Nederland. De Australiërs waren hem daardoor vaak net een fractie van een seconde voor. Net iets sneller bij de start, net iets betere slag, net iets geavanceerdere pakken. De Australische infrastructuur is meer dan de onze gericht op innovatie. Voor Pieter het verschil tussen goud en zilver, want aan de top geeft dat ene detail net de doorslag.’

Wie is Frans Nauta?

Frans Nauta (1966) is lector Innovatie Publieke Sector aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN). Samen met senioronderzoeker Marijn Gielen en Sybrand de Boer, adviseur bij The Bridge business innovators, publiceerde Nauta het rapport *Olympisch goud, economisch goud*. Vóór zijn dienstverband bij de HAN was Nauta onder meer oprichter en voorzitter van denktank Stichting Nederland Kennisland. Hij was eerste secretaris en lid van het Innovatieplatform, onder voorzitterschap van de minister-president Jan Peter Balkenende. Als adviseur werkte hij voor diverse ministeries, provincies, gemeentes en bedrijven. Nauta studeerde politicologie en bestuurskunde aan de UvA. Hij is columnist voor BNR Nieuwsradio. In zijn vrije tijd is hij actief sportbeoefenaar (de laatste tijd vooral hardlopen).

Enkele publicaties

Nauta, F. (Gielen, M. en Boer, S. de). *Olympisch goud, economisch goud. Een innovatiesysteem van de Nederlandse sport*.

Nauta, F. *De mooiste innovatie van de afgelopen honderd jaar. Hoe structureel innovatie in de publieke sector te stimuleren*. ISBN 978-90-87070-04-5.

Meer informatie: www.nauta.org/publicaties/publicaties.html.

Contactgegevens

Frans Nauta

Lector Innovatie in de Publieke Sector

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Telefoon: 026 3691880

E-mail: frans.nauta@han.nl / frans@lectoraatinnovatie.nl

Website: www.nauta.org

Huub Toussaint en Mirka Jansen.

Huub Toussaint

Lectoraat Bewegingswetenschappen
Hogeschool van Amsterdam,
domein Bewegen, Sport en Voeding

Het gebeurde in zijn beginperiode als lector bij de Hogeschool van Amsterdam (HvA). Huub Toussaint verzorgde een les over onderzoeksmethoden en zag de student die vlak voor hem zat steeds verder onderuitzakken. ‘Een jongen met een petje op, waar hij steeds verder onder verdween. Op een gegeven moment vroeg ik hem of er iets aan de hand was. Waarop hij mij vroeg: “Word ik van die lessen van u nu een betere leraar?” Achteraf realiseerde ik me dat dit wel precies de vraag was waar het om ging.’

Het HBO was in 2003 een nog vrijwel onbekende wereld voor Huub Toussaint, vertrouwd als hij was met het academisch milieu van de Vrije Universiteit. Hij studeerde er bewegingswetenschappen en combineerde dat later met geneeskunde. Toussaint promoveerde in 1988 en bleef als hoofddocent verbonden aan de universiteit. Een groot deel van zijn onderzoekswerk richtte zich op de sport die tevens zijn grootste hobby is ('Ik ben minstens drie keer per week in het zwembad en liefst nog wat vaker; ik heb net nog lekker 2,5 kilometer gezwommen'). En aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU) is dat nog altijd zijn belangrijkste onderzoeksgebied. 'Interessant werk. Het is theoretisch onderzoek, maar met heel praktische kanten. Ik werkte nauw samen met de toenmalige hoofdcoach van Top Zwemmen Amsterdam (TZA), Fedor Hes, en momenteel werk ik met diens opvolger Martin Truijens, die ik ook begeleid bij zijn promotieonderzoek. Maar ik was ook erg geïnteresseerd in het bewegingsonderwijs en toen de HvA in 2003 een lector wilde aanstellen, was het een uitdaging om die wereld beter te leren kennen. Cees Vervoorn was in die tijd directeur van de Alo én bestuurslid van TZA, dus de lijnen waren kort.'

Toussaint had als lector onder meer de opdracht de wereld van het wetenschappelijk onderzoek naar de praktijkgerichte beroepsopleiding van de Alo te brengen. Al kort vóór het begin van zijn aanstelling, op 1 januari 2004, gaf hij al enkele lessen over onderzoeksmethoden. 'Ik vind dat het bij de taken van een lector hoort', zo mag hij graag een beetje provoceren. 'Lectoren die zelf geen les geven missen de kijk op de praktijk om zo goed onderzoek en onderwijs aan elkaar te verbinden.'

Word ik van die lessen van u nu een betere leraar?'

'Ik heb wel moeten wennen aan het schoolse systeem. Studenten hebben hier bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht. Maar ik merkte ook dat zo'n HBO-opleiding een breed pallet aan studenten huisvest. Je hebt studenten in de klas die van het vwo komen, heel slimme gasten voor wie zo'n onderzoek geen problemen oplevert. Maar ook studenten met heel andere kwaliteiten, die vooral gericht zijn op de praktijk van hun toekomstig beroep.' En hij kreeg dus die jongen met het petje in de klas, die hem dwong om zelf verder na te denken over nut en noodzaak van zijn lectoraat.

Maar niet alleen de studenten moesten daarvan overtuigd raken. Ook in het docentenkorps kregen de uitgangspunten van het lectoraat niet onmiddellijk bij iedereen een warm onthaal. 'Enerzijds was er twijfel over het nut van het binnenhalen van meer wetenschappelijke kennis en onderzoeksmethoden in het beroepsonderwijs. Anderzijds lag het ook aan de rand-

voorwaarden waarbinnen het HBO moest werken. Het lectoraat bracht extra taken met zich mee in een tijd van stevige bezuinigingen. Het was een moeizaam proces. Vervoorn heeft me in die tijd wel eens gewaarschuwd. “Als je alles in drie maanden veranderd wil hebben, word je hier heel ongelukkig”, zei hij.’

Acht jaar later maakt Toussaint bepaald geen ongelukkige indruk. Al heeft hij zijn plannen wel moeten bijstellen. Waar hij in zijn lectorale rede in april 2004 nog hoge verwachtingen uitsprak over de grote kenniskring rond zijn lectoraat, komt hij nu met zegge en schrijven één docent naar het interview. Dat is Mirka Janssen, die binnen het lectoraat werkt aan haar promotieonderzoek (waarover later meer).

‘De acht docenten die aanvankelijk deel uitmaakten van de kenniskring, hebben allemaal heel erg hun best gedaan. Maar met al die versnipperde aanstellinkjes van een paar uur per week, verdampt het onderzoekswerk. Er zijn steeds dringender zaken die aandacht vragen. Zodra je hier de gang oploopt, is er altijd wel een student die een vraag heeft die direct verband houdt met je onderwijstaken. Het rendement van die kenniskring was gewoon te laag.’

Nee, Toussaint wordt vooral gelukkig van de toegenomen aandacht voor de kwaliteit van het HBO-onderwijs en de bijdrage die onderzoek kan bieden aan de beroepsopleiding en -uitoefening. ‘Het is misschien niet netjes om het zo te zeggen en voor de betrokkenen is het vreselijk geweest. Maar de gebeurtenissen bij Inholland zijn natuurlijk een godsgeschenk voor het HBO. Iedereen staat weer op scherp en ziet het belang van goed afstudeeronderzoek. Voor ons is dat echt een geweldige ontwikkeling.’

Voor de verantwoording van zijn werk kon Toussaint – met zijn studie geneeskunde als achtergrond – teruggrijpen op ontwikkelingen die de medische wereld al eerder doormaakte, waarbij het belang van *evidence based practice* steeds meer op de voorgrond kwam staan. In zijn lectorale rede werkte hij die ontwikkeling uit tot een beroepspraktijk waarin kennis, ervaring en intuïtie een rol spelen, maar waarin de beroepsbeoefenaar zich altijd de vraag moet blijven stellen welke effecten zijn handelen heeft en deze z’n eigen praktijk kritisch moet kunnen onderzoeken.

‘Je moet effecten van professioneel handelen (zoals lesgeven in de gymzaal) inzichtelijk kunnen maken en dat vergt het kunnen meten van veranderingen bij de groep die de professionele handelingen heeft ondergaan. Bewegen leerlingen na een lessenreeks ‘beter? Studenten in een beroepsopleiding moeten dus leren hoe je kunt vaststellen wat de invloed van hun handelen als docent is en hoe ze de resultaten daarvan kunnen terugkoppelen.’

‘Je kunt dat ook vergelijken met de zwemtraining. Daar zoeken we naar methoden om vooraf te bepalen wat de actuele belastbaarheid van de sporter is, om daar de trainingsintensiteit op af te stemmen. Maar als je zo’n methode toepast, moet je ook evalueren en bepalen wat de prestatiewinst is. Gaan die zwemmers harder zwemmen?’

‘We hebben onlangs een aanvraag ingediend voor de financiering van een onderzoek naar de manier waarop je de verbetering van de motorische kwaliteiten van kinderen kunt vaststellen’, vertelt Toussaint. ‘Je kunt wel pleiten voor meer lessen lichamelijke opvoeding in het onderwijs, maar dan is het ook zaak dat je kunt laten zien dat de leerlingen daardoor beter bewegen.’

Hij wijst daarbij op de opmerkelijke situatie dat ook in de jeugdgezondheidszorg (JGZ) de motorische ontwikkeling van kinderen in de gaten wordt gehouden. ‘Dat betekent dat twee typen professionals naar hetzelfde kijken, maar daarbij elk een eigen taal en methode hanteren. Bovendien kennen ze elkaars systemen niet en is er nog nooit overleg geweest tussen de beide beroepsgroepen.’

‘Het zou natuurlijk heel interessant zijn alle kennis bij elkaar te brengen en te vergelijken, zodat je kunt vaststellen wat voor kinderen in de basisschoolleeftijd een goede ontwikkeling is. Je kunt dat ijken aan internationaal onderzoek op dat gebied en zo tot instrumenten voor een goed leerlingvolgsysteem komen, waar ook leerkrachten in het bewegingsonderwijs gebruik van kunnen maken.’

Toussaint schetst nog twee voordelen van een dergelijke ontwikkeling. ‘Je biedt hiermee een goed voorbeeld van de eerder genoemde cirkel die ten grondslag moet liggen aan het professioneel handelen: opstellen van een lesplan, lesgeven, leerwinst meten en eventueel aanpassen van het lesplan. ‘Maar we spelen ook in op nieuwe wetgeving, waarin het onderwijs een ruimere zorgplicht krijgt. Hiermee kunnen leraren gesprekspartner worden in de zorgketen rond een kind als het gaat om motorische ontwikkeling, zoals het onderwijs dat ook is bij opvoedingsproblemen, dyslexie of andere thema’s.’

‘De eisen in het HBO-onderwijs verschuiven. Werd je vroeger vooral beoordeeld op je didactische kwaliteiten, nu moet je als docent ook weet hebben van onderzoek en analyse - zoals we dat ook van onze studenten vragen.’

De onderzoekende houding van de student en toekomstig leerkracht, vergt kennis van meetinstrumenten en analysemodellen. Waar Toussaint in de eerste jaren alleen in het derde jaar een aantal lessen verzorgde, is het terrein nu een doorlopende leerlijn door alle vier jaren van de Amsterdamse Alo-opleiding, waaraan inmiddels tien zogenaamde “onderzoek”-docenten een bijdrage leveren.

‘Opdat ze in het vierde jaar een goed afstudeeronderzoek kunnen doen, beginnen we in het eerste jaar met schrijven van goed Nederlands. Later volgen lessen over onder meer het selecteren en lezen van Engelstalig onderzoek en het maken van samenvattingen. We maken hen vertrouwd met dataverzameling en -verwerking.’

‘Als je alles in drie maanden veranderd wil hebben, word je hier heel ongelukkig.’

Tijdens de opleiding krijgen ze opdrachten om te oefenen met onderzoek. ‘Dat doen ze bijvoorbeeld door bij elkaar via een test te kijken in hoeverre fitheid en vetheid een relatie hebben: wat moet je dan meten en hoe doe je dat? Hoe gebruik je een programma als Excel daarbij?’

Digitalisering maakt meer mogelijk en daarmee experimenteert de Alo.

‘We hebben dit jaar bij wijze van experiment studenten op pad gestuurd met een iPad en de opdracht uit te zoeken wat je ermee kunt doen in de lessituatie’, zegt Toussaint. Dan gaat het om het in de lessituatie snel vastleggen van data, maar ook om het eventueel koppelen aan beeldmateriaal.

‘De studenten in het vierde jaar doen nu allemaal een onderzoek onder leiding van een docent die we daarvoor zo nodig hebben bijgeschoold. We hebben de kenniskring weliswaar teruggebracht naar één persoon, maar er zijn inmiddels wel tien tot twaalf docenten die echt affiniteit hebben met onderzoek. Dat coördineert Mirka Janssen. De onderzoekslijn heeft daardoor steeds meer inhoud gekregen. De criteria waaraan het onderzoek moet voldoen, zijn goed op elkaar afgestemd. De meeste studenten kunnen prima voldoen aan de eisen die we hun op dit gebied stellen. Ze beseffen wat het betekent als je de effecten van interventies wilt meten, welke methodieken daarvoor beschikbaar zijn en hoe je daarover moet rapporteren. Een van de struikelblokken is wel de Engelstalige literatuur en hoe je die moet lezen en samenvatten. Dat is in het HBO nog geen algemeen gebruik.’

Een van de voorbeelden van zo’n onderzoek is het bijbrengen van de lay-up in het basketbal. ‘Dan begin je bij de theorie rond die beweging en gaan studenten vervolgens vergelijken welke interventies het meeste effect hebben: mondelinge instructie, een demonstratie, feedback via beeldmateriaal of combinaties. Ze werken met camera’s en computers en vergelijken verschillende testgroepen met elkaar.’

‘Het rendement van die kenniskring was gewoon te laag.’

De onderzoekservaring die wij hun op die manier bijbrengen, hebben ze nodig. Afgestudeerden van nu gaan pas na 2050 met pensioen. Als je ervoor wilt zorgen dat ze zich permanent blijven ontwikkelen, moet je hun nu leren hoe ze ook in de toekomst nieuwe technieken kunnen gaan toepassen in hun werk. Zo maak je je onderwijsprogramma toekomstbestendig.’

‘Bovendien sluiten we aan bij de afspraken die in Europees verband zijn gemaakt over de harmonisatie van onderwijsniveaus. Vrijwel overal elders is de opleiding tot docent lichamelijke opvoeding een universitaire studie. Dat is toch je benchmark als Alo. In het begin van mijn lectoraat heb ik gewerkt aan een digitaal schakelprogramma dat nog steeds goed functioneert en dat Alo-studenten die daar interesse en het niveau voor hebben, in staat stelt een master te doen aan de faculteit Bewegingswetenschappen van de VU. Sommigen zien we hier dan weer terugkeren als onderzoeksdocent. De attitude van de Alo-student verandert langzamerhand. Het wordt steeds normaler om die overstap te maken.’

Binnen het lectoraat werkt Mirka Janssen aan haar promotieonderzoek naar beweegprogramma’s op het schoolplein. ‘Ik kijk daarbij zowel naar de

fysieke inrichting van het plein en de effecten van aanpassingen daarvan als naar het stimuleren van het actief gebruik van het plein tijdens de pauzes en de motorische vaardigheden die kinderen daarmee kunnen opdoen’, zo vertelt ze.

‘De gymles dient als basis van wat de kinderen aangereikt krijgen. Daar leren ze nieuwe activiteiten en de organisatie eromheen, zoals het opdelen van de deelnemers in partijen. Het blijkt goed te werken als je iedere maand een nieuw thema kiest, zoals touwtjespringen, jongleren of knikkeren. Die variatie is belangrijk, evenals het opdelen van de ruimte voor verschillende groepen. Kinderen blijven het leuk vinden en je voorkomt dat zo’n plein louter gebruikt wordt door voetballende jongens uit groep 8, waarbij de rest van de kinderen toekijkt.’

‘Naast de activiteiten in de pauzes, waarbij we onder meer de intensiteit en het energieverbruik hebben kunnen meten met behulp van een klein apparaatje (zogenoemde Actigraph) dat ze op de heup dragen, hebben we ook in kaart proberen te brengen wat kinderen op andere momenten van de dag en de week aan beweging doen. Studenten hebben daar, in het kader van hun eindstage, onderzoek naar gedaan op basis van vragenlijsten. We hebben dat in alle seizoenen gedaan, zodat we echt een goed beeld kregen van het beweeggedrag van deze kinderen. In de toekomst zou je dat misschien nog beter in beeld kunnen brengen met behulp van gps-apparatuur.’

‘Bij de kinderen uit de onderzoeksgroep, hebben we ook de algemene fitheid gemeten met behulp van de Eurofittest, waarbij ze onder meer een shuttleruntest en verspringen moesten doen. Nu kijken we of actieve kinderen zich ná de pauze beter kunnen concentreren dan anderen, zoals vaak wordt beweerd. Als we daarvoor bewijs kunnen vinden, zou dat een pleidooi kunnen zijn voor een andere indeling van de schooldag, waarbij je de pauzes wat anders verdeelt en meer met fysieke activiteiten inricht’. Is de pauze voor de kinderen niet ook een pauze voor de leerkrachten? ‘Dat speelt wel. Die docenten willen tijdens zo’n pauze misschien liever even koffiedrinken en zich juist niet met de kinderen bemoeien. Maar als ze met deze activiteiten ná de pauze kinderen in de klas krijgen die beter geconcentreerd aan de slag gaan, is het de moeite waard er energie in te steken.’

Toussaint begeleidt nog twee andere onderzoekers die vanuit het lectoraat promotieonderzoek doen. ‘Huib van der Kop heeft subsidie gekregen voor een onderzoek naar de “gezonde school”. Hij gaat in Almere op een middelbare school onderzoeken welke interventies invloed hebben op de fitheid van de leerlingen. Dan kun je denken aan het stimuleren van beweging, maar ook aan wat er in de kantine te koop is.’

Een van de onderzoeken op het gebied van (top)sport, is het onderzoek dat Jan-Willem Teunissen doet bij de jeugdopleiding van Ajax. Hij kijkt daarbij

onder meer naar de invloed van het trainen van een betere balans op het functioneren van jonge spelers, waarbij onder meer ook de invloed van de groeispuurt op die balans wordt bekeken.

Hoewel er momenteel weinig onderzoek wordt gedaan op het gebied van de sport, wil Toussaint de oude tegenstellingen tussen de georganiseerde sport en het bewegingsonderwijs graag achter zich laten. ‘Het staat los van het lectoraat, maar het is nu al zo dat studenten in het derde jaar hier de mogelijkheid hebben een coachdiploma te behalen op niveau 4, uiteraard na de nodige scholing en stages. Maar met de toename van pedagogen in de sport, zal daar de kwaliteit alleen maar toenemen’, zegt hij.

Wie is Huub Toussaint?

Dr. drs. Huub Toussaint studeerde bewegingswetenschappen en geneeskunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij is als universitair hoofddocent verbonden aan de Faculteit Bewegingswetenschappen van deze universiteit en sinds 2003 lector bij de Academie voor Lichamelijke Opvoeding, behorend tot het domein Bewegen, Sport en Voeding van de Hogeschool van Amsterdam.

Toussaint deed veel onderzoek naar prestatiebepalende factoren in het wedstrijdzwemmen en werkte daarbij onder andere nauw samen met coaches en zwemmers bij Topzwemmen Amsterdam (TZA). Hij is tevens lid van de medische commissie van de KNZB en bijzonder hoogleraar aan de universiteit van Rouen.

Enkele publicaties

Toussaint, H.M. (2004). *Lichamelijke Opvoeding in Beweging. Over het snijvlak van praktijk en wetenschap*. (Een pleidooi voor *evidence based practice*). University Press Amsterdam.

De publicaties van Huub Toussaint op het terrein van zijn biomechanische onderzoek en zwemonderzoek zijn te vinden op een speciale website: <http://web.mac.com/htoussaint/SwimSite/Welcome.html>.

Contactgegevens

Lectoraat Bewegingswetenschappen
Hogeschool van Amsterdam, domein Bewegen, Sport en Voeding
Dr. Meurerlaan 8
1067 SM Amsterdam
Telefoon: 020 5953400
E-mail: h.toussaint@hva.nl

Victor Schreurs (l) en Gertjan Schaafsma.

Gertjan Schaafsma en Victor Schreurs

Lectoraat Sport, Voeding en Leefstijl
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Oorspronkelijk werkzaam als voedingsdeskundige (Gertjan Schaafsma) en voedingsfysioloog-biochemicus (Victor Schreurs) aan de Universiteit van Wageningen begonnen zij in 2007 samen aan de invulling van het lectoraat Sport, Voeding en Leefstijl aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN). Daar zetten ze zowel de prestatieverbetering in de sport als de gezondheidsbevordering in de samenleving op de agenda. Een breed domein, dat ze eind 2011 achter zich laten, omdat beiden vrijwel tegelijkertijd met pensioen gaan.

Ook in Wageningen vormden sport en leefstijl al belangrijke thema's in hun werk. 'In 2004 heb ik al colleges gegeven over de relatie tussen voeding en sport in de MSc-opleiding aan de universiteit', vertelt Schaafsma. 'We zagen om ons heen dat sport, óók de topsport, steeds belangrijker werd voor de samenleving, maar ook hoe slecht het was gesteld met de kennis rond voeding van coaches en sporters. Tegelijkertijd ben ik er zelf altijd van overtuigd geweest dat je door innovaties in de voeding, prestaties moet kunnen verbeteren. Het implementeren van kennis en het bijdragen aan het innoveren, is voor mijn werk op dit terrein altijd erg belangrijk geweest.' Schreurs vult aan dat er in Wageningen, maar ook in Nijmegen, onder studenten geleidelijk meer vraag kwam naar kennis en onderzoek op het terrein van sport en leefstijlinterventies. Binnen de HAN ontwikkelde Joris Hermans de specialisatie van de sportdiëtist en hij behoorde later tot de oprichters van de beroepsvereniging. Hij stond ook aan de wieg van het lectoraat, samen met directeur Tjeerd de Jong van het Instituut voor Sport- en Bewegingsstudies van dezelfde hogeschool. 'De aanleiding was dat de HAN al op heel professionele wijze bezig was met het begeleiden van topsporters in deze regio, waar natuurlijk ook het Nationaal Sportcentrum Papendal is gevestigd. Vanuit Wageningen organiseerden Schaafsma en Schreurs al eens een post-HBO-cursus 'Voeding en Sport' en samen werden zij benaderd voor een lectoraat op het terrein van sport, voeding en leefstijl bij de HAN.

Schaafsma: 'De interesse was dus aanwezig. De uitdaging was om onderwijs en onderzoek ook binnen de HAN een stap verder te brengen.'

'De uitdaging was om onderwijs en onderzoek ook binnen de HAN een stap verder te brengen.'

Sinds september 2007 vervullen Schreurs (0.5 fte) en Schaafsma (0.3 fte) een duobaan. Een deel van het lectoraatswerk was gemeenschappelijk, maar ze deden ook eigen projecten.

Schaafsma; 'We zijn begonnen met het opstellen van een businessplan.

In onze intrede is als missie of na te streven hoger doel uitgesproken: Gezondheidsbevordering in de samenleving en prestatieverbetering in de sport. Daarbij worden sport en sportieve prestaties gezien als dynamische factoren, die in de maatschappij een krachtige positieve uitstraling hebben in de richting van de algemene bevolking en daardoor de volksgezondheid positief beïnvloeden.' Komend uit de wereld van de voedingswetenschap, hadden we beiden het idee dat daar de aandacht voor beweging onderbelicht is gebleven. Terwijl dat, als je denkt aan patiënten met diabetes, harten vaatklachten of osteoporose, toch een heel belangrijk element kan en moet zijn in de begeleiding.'

Een van de centrale uitgangspunten in de benadering van beide lectoren, is de relatie tussen energie-inname en beweging. Schaafsma: ‘Overgewicht wordt algemeen gezien als een van de belangrijkste bedreigingen van de gezondheid en dan wordt ook al snel de verbinding gelegd met de voeding. Feitelijk is echter de energie-inname van de gemiddelde Nederlander in de afgelopen dertig jaar gedaald. Dat er desondanks sprake is van toenemend overgewicht, heeft dus alles te maken met een relatief sterkere afname van fysieke activiteit, of beter gezegd: er is momenteel een verstoorde balans tussen eten en bewegen.’

‘Het is een sluipend proces, doordat minimale verstoringen toch grote gevolgen kunnen hebben. Ik geef wel eens als voorbeeld het eten van een appel, wat toch algemeen als “gezond” wordt gezien. Maar als je dagelijks een appel te veel eet, ben je aan het eind van het jaar wel een paar kilo zwaarder.’

Schreurs: ‘Extra moeilijk is dat mensen zelf niet goed kunnen inschatten wanneer ze te veel eten. Sporters zijn zich daar meestal wel goed van bewust en bovendien geeft hun lichaam beter aan of ze voldoende eten. Maar juist bij mensen die weinig bewegen, geeft het lichaam die signalen niet of minder duidelijk. En dan helpt het natuurlijk ook niet dat je tegenwoordig op elke hoek van de straat en op elk perron van het station wel iets te eten kunt kopen. Combineer dat met het aanbod van televisie en internet en het niet-bewegen wordt je wel erg aantrekkelijk gemaakt. Wij zijn sterk voorstander van het weer invoeren van het patroon van drie maaltijden per dag, te beginnen met een eenvoudig ontbijt, en alle tussendoortjes eruit gooien. Om een Mars of een andere reep te compenseren, moet je namelijk wel erg veel bewegen. Beter is om daar niet te vaak naar te grijpen.’

Daarmee is het probleemveld geschetst waarop het lectoraat de activiteiten wilde richten. ‘We hebben vervolgens vier praktijkgerichte kernthema’s gekozen’, vertelt Schaafsma. ‘Gelet op de historie van de HAN, was dat in de eerste plaats de “Sporters en prestatie”. Het tweede aandachtsveld betrof “Leefstijl van jongeren”. In de derde plaats ging het om “Ouderen en kwaliteit van leven” en als vierde “Kwetsbare personen en hun weerbaarheid”.

In overleg met de directeurs van de beide instituten waarvoor het lectoraat was ingesteld (sport- en bewegingsstudies en paramedische studies), voerden de lectoren gesprekken met docenten die mogelijk een plaats zouden kunnen krijgen in hun kenniskring.

Schreurs: ‘We werden er al snel mee geconfronteerd dat er op de HAN als HBO-instelling geen geweldig onderzoeksklimaat heerste, wat gezien de geschiedenis van het HBO-onderwijs ook wel begrijpelijk is. Maar voor onderzoek was er nauwelijks infrastructuur: geen apparatuur, geen laboratorium. Het onderzoek dat werd gedaan, bestond voornamelijk uit *desk*

research en het werken met vragenlijsten en dat is heel anders dan wij aan de universiteit gewend zijn.’

‘Een extra handicap is dat docenten nauwelijks tijd hebben voor onderzoek. De leden van de kenniskring kregen 0,2 fte, maar dat bleek feitelijk toch te beperkt en bovendien te versnipperd. Onze grootste uitdaging was om onderzoek van de grond te krijgen in een omgeving waar 90 procent van de middelen en uren naar onderwijs gaat.

‘De oplossing die we zelf zagen, was het gaan shoppen naar onderzoeksopdrachten. Daarbij moesten we het aanvankelijk van onze goede naam en ons eigen netwerk hebben, want we konden vanuit de HAN natuurlijk nog niets laten zien en dat wong wel een beetje.’

Een van de projecten die het lectoraat binnenhaalde, was een onderzoek naar de relatie tussen hoogtesimulatie en gewichtsbeheersing. Opmerkelijk genoeg kwam de aanzet daartoe uit de groente- en fruitsector.

Schreurs: ‘Een bedrijf uit Tiel gebruikte de laagzuurstoftechniek voor de opslag van fruit. Toen de afzetmogelijkheden daar terugliepen, dachten ze na over alternatieve toepassingen. In de topsport gingen al veel sporters de bergen in en gebruikten duursporters inmiddels tentjes waar ze met de

laagzuurstoftechniek verblijf op hoogte kunnen nabootsen, zoals zwemmer Maarten van der Weijden vóór de Spelen van Beijing deed. Van bergsporters is bekend dat ze – onbedoeld – veel gewicht verliezen als ze op grote hoogte flinke inspanningen moeten leveren. Ze komen magerder terug dan ze willen.’

‘We konden vanuit de HAN natuurlijk nog niets laten zien en dat wrong wel een beetje.’

‘Zo ontstond het idee om trainingssituaties te creëren voor mensen met overgewicht, bijvoorbeeld in de fitnessbranche, om hier positief gebruik van te maken. In samenwerking met de Universiteit van Wageningen hebben we een project geschreven en testen gedaan met vrouwen met licht overgewicht, om te zien of bij training onder zuurstofarme omstandigheden de energiestofwisseling extra omhoog gebracht kan worden.’ Die aanpak zou dus een bonus moeten opleveren bij het afvallen.

Hoewel de publicatie over de resultaten nog niet is afgerond, wijzen de eerste resultaten uit dat bij de doelgroep de stofwisseling – en ook de reactie op een “hoogtetraining” – anders verloopt dan bij bergbeklimmers. Waar de laatste groep vooral de vetten aanspreekt, bleek de energievoorziening bij de vrouwen met overgewicht voor een groot deel uit koolhydraten te komen.

Schreurs: ‘Het onderzoek heeft ons veel meer inzicht gegeven in die stofwisseling. Wij verwachten dat je met een ander voedingspatroon, waarbij de deelnemers minder koolhydraten tot zich nemen en een aanpassing van het inspanningsniveau, de gewenste bonus makkelijker kunt bereiken. Naar verwachting zal het lectoraat dit onderzoek voortzetten.’

Op welke manier hebben de lectoren hun kenniskring en de studenten kunnen betrekken bij dit onderzoek?

Schaafsma: ‘De leden van de kenniskring hebben de organisatie van het onderzoek op zich genomen. Studenten blijken helaas moeilijk in te zetten bij dit soort activiteiten, doordat ze nu eenmaal vast zitten aan een strak rooster. Omgekeerd is het lastig het onderzoek af te stemmen op die lesroosters, doordat je opdrachtgever binnen niet te lange termijn resultaten wil zien.’

Schreurs: ‘Een meer algemeen probleem is dat de voorkennis van studenten over dit soort onderwerpen en over onderzoeksmethoden, vrij gering is. Het verschil met studenten op de universiteit is groot en je zou veel moeten bijspijkeren. Dat maakt het rendement van hun inzet op dit moment nog vrij gering.’

Schaafsma: ‘Je zou een grotere groep docenten structureel moeten scholen op het gebied van onderzoeksmethoden en dat ook als vak moeten

inbedden in het curriculum van de opleidingen. De hogeschool moet ook meer faciliteiten bieden aan mensen die binnen de kenniskring willen promoveren, want met de twee dagen per week die daar nu beschikbaar voor zijn, kom je er niet. Ik zie dat als fundamenteel probleem, want we zijn nog niet de “University of Applied Science” die het HBO beoogt te zijn.’

Schreurs: ‘Het zou goed zijn de bestaande curricula eens goed door te lichten en te bepalen wat nu echt in deze opleidingen thuishoort, waarbij er meer ruimte kan komen voor specialisatie. Daardoor zou het lectoraat ook meer gezicht naar buiten krijgen.’

‘De kenniscirculatie kan nog wel een stuk beter.’

Meer en ook praktischer medewerking van studenten was er wel bij het project “Fit en Vitaal”, waarvoor het lectoraat een Raak-mkb-subsidie wist te verkrijgen, doordat het onder meer gericht was op de kinderopvangbedrijven en de buitenschoolse opvang.

Schaafsma: ‘Studenten hebben eerst een serie spellen ontwikkeld die heel makkelijk leeftijds specifiek zijn in te zetten. Daar is veel creativiteit voor benut en de producten blijken ook commercieel een succes te zijn. Maar onze insteek is natuurlijk de vraag: werkt zo’n interventie ook?’

Binnen het onderzoek kregen de pedagogische medewerkers in de kinderopvang een training in het gebruik van de spelmaterialen. De kinderen werden gestimuleerd om ermee te spelen en hun ouders kregen voorlichting over het belang van bewegen en gezonde voeding. We hadden ook een controlegroep van kinderen in dezelfde leeftijdsgroep die het programma niet kreeg aangeboden. Studenten uit de twee instituten van de HAN, hebben metingen verricht en begin november 2011 zijn de resultaten van dit leefstijlprogramma gepresenteerd (zie hiervoor de pagina’s over “Fit en Vitaal” op de website van het lectoraat). Een van de belangrijkste gegevens is wel dat de kinderen inderdaad meer groente en fruit zijn gaan eten.’

Een derde onderzoek deed het lectoraat in opdracht van DSM en in samenwerking met NOC*NSF. Schaafsma: ‘DSM is sterk op de ingrediëntenmarkt en ontwikkelde een stof die de cognitieve prestaties van sporters mogelijk op een hoger niveau kan brengen. Je moet dan denken aan focus en concentratievermogen. Sportdiëtist Floris Wardenaar, één van de leden van de kenniskring, heeft een protocol opgesteld en kreeg de gelegenheid metingen te verrichten tijdens trainingsstages van toproeiers en topschaatsers. Een van de conclusies is dat de sporters zelf melden dat ze een betere nachtrust genoten en meer alert aan de training konden beginnen.’

‘Ik vind het belangrijk onderzoek, omdat ik de invloed van voeding op de mentale gesteldheid, als een verwaarloosd gebied zie in de topsport. We kennen natuurlijk de werking van cafeïne, maar ik denk dat we hier nog meer stappen kunnen zetten.’

Op een heel ander terrein beweegt zich het onderzoek dat het lectoraat, in samenwerking met ziekenhuis Gelderse Vallei, in Ede doet naar beweegprogramma’s van mensen vóór en na een operatie. ‘Het heeft een relatie met het onderzoek naar trainen op hoogte’, vertelt Schreurs, ‘doordat het ook hier gaat om de verwerking van melkzuur. Het is bekend dat fragiele ouderen er conditioneel na een operatie, vaak veel slechter aan toe zijn dan daarvoor. Dat kan deels te maken hebben met het feit dat wondweefsel, maar ook ontstekingen, zorgen voor de aanmaak van veel lactaat. Dat kan op de Intensive Care zelfs levensbedreigend zijn. Door te sporten train je het lichaam om dat melkzuur beter te verwerken en mensen die op de wachtlijst staan voor een operatie zouden dus ook baat kunnen hebben bij een dergelijke training. We proberen nu studenten in te zetten voor deze activiteiten en willen onderzoek doen naar de effecten. Maar ook hier stuiten we op de eerder genoemde praktische problemen, zodat het meer tijd in beslag neemt dan we zouden willen.’

Beide lectoren zijn tevreden met het “eigen gezicht” dat ze aan hun lectoraat en de kenniskring hebben kunnen geven door de genoemde en andere onderzoeken. ‘De kenniscirculatie kan nog wel een stuk beter’, zegt Schreurs. ‘Er is nu nog geen duidelijke structuur waarin de resultaten van onderzoek weer terugvloeien naar de opleiding.’

Beiden hebben in september tijdens een seminar op de HAN afscheid genomen, maar geven te kennen dat ze, als daar behoefte aan is, zijdelings nog wel betrokken willen blijven bij de lopende onderzoeken. Een opvolger is er nog niet, maar dat er een vacature komt, is al wel zeker.

Welke thema’s zouden ze zelf in een komende periode graag aan de orde gesteld willen zien?

Schreurs: ‘We hebben met enkele studenten een eerste aanzet gegeven voor een project onder de naam “Metabole gezondheid, niet vanzelfsprekend!”. Daarbij neem ik als voorbeeld de patiënt die momenteel na een bezoek aan de huisarts nog naar huis wordt gestuurd, omdat er geen sprake is van actuele problemen. Maar die man of vrouw zit als het ware al wel in een rijdende trein, gezien het lactaatgehalte en beginnende afwijkingen van de stofwisseling, zoals insulineresistentie. Bij die mensen zou je een risicoprofiel moeten maken, zodat ze tijdig hun leefstijl kunnen aanpassen. Hoe eerder je dat doet, hoe makkelijker het is.’

Schaafsma: ‘Bij TNO zaten we ook op dat spoor. Je moet dan wel de metingen dusdanig kunnen verfijnen dat ze voorspellende waarde krijgen en je kunt zeggen: “Jij moet uitkijken, want je komt in een foute hoek te zitten”. Het zou mooi zijn als het lectoraat daar in de toekomst een bijdrage aan kan leveren.’

Wie is Gertjan Schaafsma?

Gertjan Schaafsma heeft als voedingskundige jarenlange ervaring in voedingsonderzoek. Dat onderzoek verrichtte hij onder andere bij NIZO food research in Ede, TNO in Zeist en Campina in Wageningen. Hij was tien jaar bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Wageningen. Schaafsma is lid van de Gezondheidsraad en runt zijn eigen adviesbureau in voeding, gezondheid en veiligheid.

Wie is Victor Schreurs?

Victor Schreurs specialiseerde zich als biochemicus tot voedingsfysioloog, zowel in onderwijs als onderzoek, in relatie tot het eiwit- en energiemetabolisme. Zijn onderzoek was gericht op het ontwikkelen van ‘fysiologische voedingsstrategieën’ ter verbetering van de benutting van voedingseiwitten. Schreurs is expert op het gebied van de energiestofwisseling, waarbij het energieconcept rond de vorming van melkzuur als noodscenario bij problemen in de energievoorziening van het lichaam centraal staat. Hij combineerde het lectorschap met een aanstelling als voedingsfysioloog bij de Universiteit van Wageningen (fysiologie van mens en dier).

Enkele publicaties

Schaafsma, G. (2008). ‘Feiten, ficties en illusies’. In: *Waarom overdaad schaadt en rust roest*. Intreerede 19 juni 2008. ISBN 978-90-74762-14-4.

Schreurs, V. (2008). ‘Teamsport in de stofwisseling’. In: *Waarom overdaad schaadt en rust roest*. Intreerede 19 juni 2008. ISBN 978-90-74762-14-4.

Schreurs, V.V.A.M., Aarts, M., IJssennagger, N., Hermans, J. en Hendriks, W.H. (2007). ‘Energetic and metabolic consequences of aerobic and an-aerobic ATP-production’. *European Journal of Nutraceuticals and Functional Foods*, 18 (5); XXV-XXVIII.

Schreurs, V., Maas, T. en Wardenaar, F. (2010). ‘Voeding, een integraal onderdeel van fysieke training’. *VoedingNu*: 6, 16-18.

Raadpleeg ook: <http://blog.han.nl/lectoraatsvl>

Contactgegevens

Lectoraat Sport, Voeding en Leefstijl
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Bisschop Hamerhuis
Verlengde Groenestraat 75
6525 EJ Nijmegen
Telefoon: 024 3530531
E-mail: info.SportVoedingLeefstijl@han.nl

V.l.n.r. Lars Borghouts, Willem Gosens, Liesbeth Jans, Joost Oomen, Sofie Moresi en Menno Slingerland.

Lars Borghouts

Lectoraat Fysieke Activiteit en Gezondheid

Fontys Sporthogeschool Tilburg/Sittard

Hardlopen en wielrennen waren de sporten waar hij als jongere van hield. Het blad *Runner's World* vormde zijn eerste studiemateriaal en op de middelbare school maakte hij al eens een scriptie over melkzuur. 'Die vond ik laatst terug en ik moest er wel om lachen', vertelt Lars Borghouts. Het onderzoek trok de bewegingswetenschapper, die in Maastricht studeerde en promoveerde, wel aan. 'Maar onderwijs geven vind ik ook heel leuk en daarom ben ik in het HBO mijn licht gaan opsteken.'

Hij kwam terecht bij de Fontys Sporthogeschool en is daar sinds 2007 lector.

Hij werd altijd al geïntrigeerd door de invloed die beweging kan hebben op de gezondheid van mensen. ‘Als je in Maastricht bewegingswetenschappen studeert, ben je toch al wat meer met gezondheid bezig dan met sport’, zegt Borghouts. Zijn promotieonderzoek richtte zich op trainingsprogramma’s voor mensen met diabetes en de invloed daarvan op de insulinegevoeligheid. ‘Na mijn studie ben ik een jaar docent geweest in Maastricht en toen stond ik voor de keuze tussen onderzoek en onderwijs. Natuurlijk kun je aan de universiteit voornamelijk colleges blijven geven, maar je wordt toch afgerekend op je onderzoek en je publicaties. Terwijl ik onderwijs geven juist heel leuk vind.’

In 2002 kwam hij in dienst van de Fontys Sporthogeschool, met de opdracht de nieuwe masteropleiding vorm te geven. Daarna deed zich min of meer de omgekeerde situatie voor. ‘Ik merkte dat ik in het onderwijs ook de uitdaging van het onderzoek nodig had. Toen het HBO de gelegenheid kreeg om lectoraten in te stellen, vroeg de toenmalige directie mij een aanvraag voor te bereiden die ingediend kon worden bij de Stichting Kennisontwikkeling, die het geld voor de lectoraten verdeelde. Dat wilde ik graag doen, maar ik zei meteen dat de kans groot was dat ik zelf zou solliciteren. Er is netjes een open procedure geweest, maar ik ben het wel geworden.’

Het lectoraat van de Fontys Sporthogeschool houdt zich bezig met de relatie tussen fysieke activiteit en gezondheid en heeft twee invalshoeken:

- de rol van het bewegingsonderwijs in het stimuleren van een actieve leefstijl;
- bewegingsprogramma’s voor ziektepreventie door fysieke activiteit.

‘Het centrale thema in al ons onderzoek is de vraag of kinderen en volwassenen meer gaan bewegen door wat wij doen’, zegt Borghouts. ‘En de maatschappelijke relevantie is natuurlijk duidelijk als je kijkt naar de gevolgen die de toenemende bewegingsarmoede heeft. We zullen echt alle zeilen bij moeten zetten om die trend om te buigen.’

Het lectoraat valt binnen Fontys onder de directie van de sporthogeschool. De kenniskring bestaat naast de lector – Borghouts heeft een aanstelling voor vier dagen per week – uit drie docenten die elk twee dagen beschikbaar zijn, en twee promovendi die een aanstelling voor vier dagen per week hebben en onder begeleiding van een promotor van de Universiteit Maastricht hun onderzoek doen.

Willem Gosens (1974) studeerde aan de alo en deed bewegingswetenschappen in Maastricht. Hij is nu in Tilburg docent medisch-biologische wetenschappen en doet promotieonderzoek naar de rol van bewegen voor mensen met COPD (chronische longziekten).

Sofie Moresi (1976) studeerde in Leuven en in Groot-Brittannië, promoveerde in Maastricht en richt zich binnen het lectoraat op het sporten voor ouderen en mensen met een beperking.

Joost Oomen (1976) studeerde ook in Maastricht, promoveerde op het terrein van de biologische gezondheidskunde en houdt zich in Tilburg onder meer bezig met het COPD-onderzoek de masteropleiding. Menno Slingerland (1978) studeerde aan de alo in Den Haag en deed daarna bewegingswetenschappen in Groningen. Binnen het lectoraat doet hij onderzoek naar de bijdrage die het basisonderwijs kan bieden aan een andere leefstijl.

Liesbeth Jans (1969) is al sinds 1997 verbonden aan de Fontys Sporthogeschool, nadat ze in Utrecht sociale wetenschappen studeerde en ook onder meer werkzaam was voor NOC*NSF op het gebied van sport, bewegen en gezondheid. Binnen het lectoraat doet ze onder meer onderzoek naar mogelijkheden om kinderen actiever te laten zijn op het schoolplein.

‘Ik merkte dat ik in het onderwijs ook de uitdaging van het onderzoek nodig had.’

Het lectoraat biedt Fontys de kans studenten direct te betrekken bij onderzoek en hen daardoor te leren reflecteren op hun beroepsuitoefening. ‘Ze deden natuurlijk altijd al een onderzoek in het kader van een afstudeeropdracht in het laatste jaar, ook vóór er sprake was van lectoraten in het HBO’, zegt Borghouts. ‘Maar we hebben in de loop van de afgelopen vier jaar gezorgd voor duidelijke onderzoeklijnen en die beter laten aansluiten bij hun curriculum.’

‘Onderzoek hoort volgens mij nadrukkelijk bij de beroepshouding van een leraar in het bewegingsonderwijs. Die moet zichzelf vragen kunnen stellen als: wat doe ik precies, waarom doe ik dat, wat wil ik ermee bereiken en lukt dat ook op deze manier? Het gaat om actieonderzoek, waarbij je de eigen beroepspraktijk kunt evalueren en eventueel bijstellen.’

In een artikel in het blad *Lichamelijke Opvoeding* (“De onderzoekende leraar in het bewegingsonderwijs”), stelde Borghouts dat bij professioneel gedrag van de onderwijsgevende ‘een onderzoekende, kritische grondhouding’ past. De *reflective practitioner* dient *evidence based* te werk te gaan. Dat wil zeggen: de uitoefening van het beroep dient gebaseerd te zijn op de best beschikbare informatie over doelmatigheid en doeltreffendheid.

‘Het betekent niet alleen dat je een jaarplanning opstelt en achteraf controleert of je die hebt gehaald. Het betekent ook dat je evalueert of je de achterliggende doelen van je lessen wel hebt bereikt. Afhankelijk van de visie en doelen: zijn leerlingen motorisch vaardiger geworden? Meer gaan bewegen? Meer gemotiveerd voor sportdeelname? Beter in staat bewegen samen te regelen?’, zo schreef hij in het artikel.

Borghouts onderscheidt dit onderzoek van het wetenschappelijk onderzoek dat aan universiteiten wordt gedaan. ‘Er is natuurlijk een grijs gebied tussen

beide velden, maar onderzoek binnen het lectoraat is er nadrukkelijk op gericht kennis op te leveren voor de beroepspraktijk. Het moet te generaliseren en relevant zijn voor meerdere docenten en lessituaties. We doen hier dus niet aan fundamenteel onderzoek, maar bij ons onderzoek maken we wel degelijk gebruik van wetenschappelijke methoden. Maar anders dan in het wetenschappelijk onderzoek creëren wij geen laboratoriumsituaties om testen te doen.’

Sofie Moresi vertelt dat Fontys een eigen leerbedrijf heeft opgericht, zodat studenten een interne stage kunnen lopen en daarmee bijdragen leveren aan onderzoek. Die stap is mede ingegeven door de ervaringen die haar collega Willem Gosens opdeed bij zijn onderzoek naar COPD-patiënten. ‘We hebben onderzoek gedaan naar de zogenoemde eenbeens-training’, vertelt Gosens. ‘De vooronderstelling is dat mensen met longproblemen intensiever kunnen trainen zonder te snel uitgeput te raken als ze per trainingseenheid maar één been belasten. We waren op zoek naar betrouwbare inspanningstesten en werkten samen met een arts in een revalidatiecentrum. Maar nadat hij daar vertrok, liep die samenwerking dood. Dat is heel vervelend voor de betrokken studenten, maar ook voor ons onderzoek.’ Moresi koos bij een onderzoek in Sittard voor de aanpak waarbij (tweedejaars)studenten elk gekoppeld zijn aan één cliënt. De opdracht is met die persoon – die veelal door een huisarts of fysiotherapeut is verwezen – te zoeken naar individuele mogelijkheden om fysiek actiever te worden of te blijven.

‘Ook bleek uit mijn onderzoek dat meisjes structureel veel minder actief zijn tijdens die lessen.’

‘Het gaat om mensen die bij de arts en de fysiotherapeut uitbehandeld zijn. De vraag is dan: wat nu? Bij een sportvereniging of fitnesscentrum kunnen of willen ze niet zomaar terecht, onder meer omdat hun conditie nog niet goed genoeg is. Wij onderzoeken methodieken waarmee je die mensen kunt motiveren, zodat ze fysiek toch vooruitgang blijven boeken of in ieder geval in beweging blijven. Gezelligheid blijkt dan heel belangrijk. Je haalt mensen uit de medische setting. De activiteiten vinden plaats vanuit een buurthuis. Maar ook de individuele koppeling van student en cliënt helpt mee: omdat ze elkaar niet in de steek willen laten, hebben we aan beide kanten weinig uitval.’

Menno Slingerland geeft een voorbeeld uit de eigen onderzoekspraktijk. Door een groep middelbare scholieren uit te rusten met een zogenoemde Actiheart, een apparaatje dat hartslag en versnelling meet, was gedurende een hele week het energiegebruik van de leerlingen te meten. ‘We

hebben behoorlijk goed in kaart kunnen brengen welke bijdragen de lessen lichamelijke opvoeding leveren aan het totaal aan fysieke activiteiten van kinderen (lopen, fietsen, sporten). Eén blokkur lichamelijke opvoeding van honderd minuten, bleek verantwoordelijkheid voor een kwart van hun totale, matig- tot intensieve fysieke beweging per week. Ook bleek uit mijn onderzoek dat meisjes structureel veel minder actief zijn tijdens die lessen. Daar kunnen onze studenten wat mee: de uitdaging is je lessen zó in te richten, dat die meiden actiever mee gaan doen.’

Bij de beoordeling van de leefstijl van kinderen – en van volwassenen – is het natuurlijk de vraag wat het criterium moet zijn. Borghouts: ‘In alle discussies daarover speelt de Nederlandse norm voor gezond bewegen een grote rol. Die is natuurlijk niet helemaal uit de lucht gegrepen, maar gebaseerd op het feit dat een bepaalde hoeveelheid beweging een positief effect heeft op de gezondheid. Dat is wetenschappelijk ook wel aangetoond. Maar dat uitgangspunt is vervolgens vertaald naar een norm: vijf keer per week een halfuur matig intensief bewegen. Waarbij overigens niet erg duidelijk is wat “matig intensief” precies betekent.’

‘Toen is door de experts bedacht dat dit voor kinderen wel wat mager is en daarom is voor hen die norm verdubbeld. Maar er is geen wetenschappelijke onderbouwing voor. En als je achttien bent, zou je opeens de helft minder hoeven bewegen?’

Binnen het Tilburgse lectoraat is gekozen voor een andere invalshoek. Op basis van ander onderzoek kun je de vraag stellen of inactiviteit niet veel slechter is dan een tekort aan dat matig intensief bewegen. Er zijn aanwijzingen dat vooral stilzitten funest is voor de gezondheid en misschien moeten we meer gaan denken aan het stellen van maxima aan het aantal uren dat mensen zitten – in de schoolbanken, achter hun bureau of thuis op de bank. ‘We moeten in ieder geval meer rekening gaan houden met de samenhang tussen beide normen’, zegt Borghouts.

Minder stilzitten. Dat thema speelt onder meer bij het onderzoek dat Liesbeth Jans doet op schoolpleinen in het basisonderwijs. ‘We hebben via observaties gekeken wat kinderen doen tijdens de pauzes en gezocht naar mogelijkheden om hen in die tijd actiever te laten bewegen’, zegt ze. ‘Eerst merkten we dat er flinke verschillen zijn tussen jongens en meisjes in de bovenbouw van het basisonderwijs. Meiden zijn vanuit zichzelf minder geneigd in beweging te komen en blijven tijdens de pauzes wat rondhangen. Door materiaal beschikbaar te stellen voor touwtjespringen, veranderde dat. Tijdens de gymlessen kregen ze ideeën aangereikt, ook om trucjes uit te proberen. Dat bleek voldoende motiverend om hen in beweging te krijgen en te houden, want ook na acht weken bleken ze nog veel actiever te zijn dan vóór deze interventie.’

‘We zijn nu bezig met een vervolgtraject, waarbij scholen zelf aan de gang gaan met het ontwikkelen van materialen die tijdens de pauzes gebruikt kunnen worden. En vanuit de gymlessen willen we nadenken over activiteiten die kinderen stimuleren om ook ná schooltijd meer te bewegen. Ik begeleid nu groepjes studenten die daar zelf interventies voor gaan bedenken.’

Slingerland vult aan: ‘Een van de mogelijkheden die we onderzoeken is bijvoorbeeld het scheiden van jongens en meisjes tijdens de gymles, omdat meiden de neiging hebben het spel aan de jongens over te laten en toe te kijken. Maar we zoeken ook naar een wat andere aanpak van een spel als softbal, dat wel veel beoefend wordt op scholen, maar niet zo intensief is. Je kan dat leuker maken, zodat de spelers meer in beweging zijn. Onze studenten leren dat aan hun stagedocent op de school waar ze onderzoek doen. Die voert dat in zijn lessen uit en de studenten observeren vervolgens de effecten bij de kinderen.’

Liesbeth Jans: ‘Een ander onderzoek richt zich op de gevolgen van de al genoemde activiteiten in de pauze. We willen onderzoeken wat het gevolg is voor de concentratie van kinderen in de les ná de pauze, als ze tijdens die pauze actiever zijn geweest.’

Het lectoraat van Borghouts heeft allerlei vormen van samenwerking gerealiseerd. Zo zijn er uitwisselingen met de universiteit van Gent, waar veel onderzoek is gedaan naar motivatie, en met het academisch ziekenhuis in Cambridge, waar kennis is verzameld over het meten van effecten van fysieke activiteit. In en rond Tilburg zijn er veel contacten met het basis- en voortgezet onderwijs en rond de vestiging in Sittard is er samenwerking met de GGD en de sportstichting van de gemeente Sittard-Geleen.

‘De gezondheidszorg is wat meer geneigd naar ons te komen met onderzoeksvragen. In het onderwijs ligt het initiatief vaker bij ons’, zegt Borghouts. ‘Veel scholen zijn toch vooral met rekenen en taal bezig. Dat is jammer, want wij weten veel van de praktijk van het bewegingsonderwijs. We weten wat er speelt en wat in de praktijk wel en niet mogelijk is. Maar als het in onderwijs en zorg gaat om gezondheidsbevordering, denken mensen vaker aan voeding en blijft het bewegen nog wat onderbelicht.’

Met de georganiseerde sport zijn er weinig of geen contacten. ‘Daar doen we op onderzoeksgebied niets mee’, bevestigt Borghouts. ‘Sport is ook geen doel op zich en voor fysieke activiteit hoef je niet bij een vereniging te zijn. De sportparticipatie in Nederland staat al op een hoog peil en je kunt je afvragen wat daar nog aan winst is te behalen. Maar los daarvan richten wij ons juist op het stimuleren van andere bewegingsactiviteiten en hebben we dus een andere invalshoek. En waar het gaat om volwassenen, of kinderen met overgewicht, hebben wij vaak te maken met mensen die niet op hun plaats zijn bij de sportvereniging of juist slechte ervaringen hebben met sport.’

Hoe ziet de toekomst van het lectoraat eruit?

‘Voor het HBO is dit een relatief nieuw fenomeen en we hebben in de afgelopen jaren natuurlijk moeten aantonen dat we een meerwaarde zijn voor Fontys’, zegt Borghouts. ‘Dat zullen we moeten blijven doen. We functioneren hier niet op een eilandje. Ons onderzoekswerk moet effect hebben op de kwaliteit van het gehele onderwijs. Zeker nu er geen specifieke subsidie meer voor is en de lectoraten uit het algemene budget gefinancierd worden, moet je dat kunnen aantonen. Hier zijn we daar kennelijk in geslaagd, want het is de bedoeling dat we in 2015 zijn gegroeid naar een lectoraat met tien fte. Inhoudelijk willen we de koers iets verleggen en ons nog nadrukkelijker bezig gaan houden met onderzoek naar de didactiek van het bewegingsonderwijs en naar de gedragsmatige kant van bewegingsstimulering.’

‘Er zijn aanwijzingen dat vooral stilzitten funest is voor de gezondheid.’

De financiering zal vanuit het budget van de hogeschool komen, aangevuld met inkomsten uit gesubsidieerde onderzoeksprojecten. ‘Tweede geldstroomsubsidies hebben we al wel, maar tot nu toe zijn er nauwelijks commerciële marktpartijen naar ons toegekomen met opdrachten’, zegt Borghouts. ‘Maar als onze vestigingen in Tilburg en Sittard volgend jaar naar Eindhoven verhuizen, komen we wel in een omgeving terecht waar wellicht meer mogelijkheden zijn, met bijvoorbeeld organisaties als TNO en Sports and Technology dichterbij.’

Wie is Lars Borghouts?

Lars Borghouts studeerde gezondheidswetenschappen aan de Universiteit Maastricht met als afstudeerrichting bewegingswetenschappen. Hij behaalde vervolgens zijn doctoraat in 2000.

Na een docentschap aan de universiteit kwam hij in 2002 in dienst van de Fontys Sporthogeschool in Tilburg, waar hij zich aanvankelijk bezighield met het opzetten van de nieuwe masteropleiding. In 2007 werd hij benoemd tot lector Fysieke Activiteit en Gezondheid.

Enkele publicaties

Borghouts, L.B. (2007). ‘Stimuleert gymles een actieve leefstijl?’. *Lichamelijke Opvoeding*, 7.

Borghouts, L.B. (2010). ‘Videofeedback verbetert bewegingsuitvoering in de gymles’. *Lichamelijke Opvoeding*, 5.

Borghouts, L.B. (2010). 'De onderzoekende leraar in het bewegings-
onderwijs', *Lichamelijke Opvoeding*, 11, december.

'Physical activity levels during Dutch primary and secondary school
physical education', *European Journal of Sport Science*, 11:4, 249-257.

Contactgegevens

Lectoraat Fysieke Activiteit en Gezondheid

Fontys Sporthogeschool

Goirleseweg 46

5026 PC Tilburg

Telefoon: 0877 873259 / 879854

E-mail: l.borghouts@fontys.nl

Luuk Sietsma, Ruud Bosscher en Janet Moeijes.

Ruud Bosscher

Lectoraat Bewegen, Gezondheid en Welzijn
Hogeschool Windesheim

‘Je moet een beetje gek zijn om dit werk te doen.’ Aan het woord is Luuk Sietsma, docent en lid van de kenniskring rond Ruud Bosscher, over de hoeveelheid werk die het lectoraat met zich meebrengt. ‘Praktisch elke avond wordt er hier overgewerkt.’ Bosscher zelf, parttime lector, verbonden aan het lectoraat Bewegen, Gezondheid en Welzijn aan de Hogeschool Windesheim, heeft een hotelkamer in Zwolle, waar hij elke week een nacht doorbrengt om niet heen en weer te hoeven reizen tussen Voorburg, zijn woonplaats, en Zwolle. Alleen de woensdagavond is heilig, dan wordt er getennist.

Toen Bosscher uit militaire dienst kwam, waar hij als afgestudeerde aan de Alo in Groningen de functie van sportofficier vervulde, had hij het geluk dat de Interfaculteit der Lichamelijke Opvoeding (voorloper van bewegingswetenschappen) aan de Vrije Universiteit zojuist was opgericht. Bosscher stroomde direct in en had het plan om 'iets met fysiologie of fysiotherapie te doen, in ieder geval iets in de geneeskundige richting', zegt hij. Maar al snel werd hij gegrepen door de wereld van de psychomotorische therapie (PMT).

Werk vinden bij de faculteit was geen probleem. Als babyboomer bij een faculteit die nog in de kinderschoenen stond, lag de wereld van het onderzoek voor hem open.

Toch heeft Bosscher altijd feeling met de praktijk gehouden, soms op afstand, soms er middenin. Zo werkte hij zelf als assistent PMT'er bij één van de Bavo-klinieken en promoveerde hij op een onderzoek naar runningtherapie bij depressie.

In maart 2004 kwam er een parttime lectoraat vrij bij Windesheim, toen nog Bewegen en Gedragsbeïnvloeding geheten. In 2009 werd het lectoraat gesplitst in de lectoraten Bewegen, School en Sport (*zie hierover het artikel over lector Ivo van Hilvoorde*) en Bewegen, Gezondheid en Welzijn, waar Bosscher lector is. Het betrof een functie van 0,5 fte en Bosscher hield zijn oude functie van universitair docent aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU) dan ook gedeeltelijk aan.

Zijn lectoraat is relatief solistisch georganiseerd. Bosscher vertelt: 'Een docent heeft een project en werkt samen met de beroepspraktijk en de lector, die tevens aanstuurt.' Lector en de kenniskring ontmoeten elkaar tijdens vergaderingen waarin de stand van zaken van de lopende onderzoeken wordt doorgenomen.

Wanneer er nieuw onderzoek wordt ontwikkeld, wordt met het management van de betrokken opleiding binnen Windesheim - meestal is dat de Calo (de Christelijke Academie voor Lichamelijke Opvoeding die nu onderdeel is van de hogeschool) - overlegd wat ermee gebeurt, hoe het vroeger of later wordt ingebed in het onderwijs.

*Waar ligt de expertise,
waar ligt de behoefte?*

Vaak is het dan al duidelijk wie het onderzoek op zich kan nemen. Dit zijn meestal docenten, soms is het een externe medewerker. Op dit moment wordt er niet met externe medewerkers gewerkt, maar wel met externe organisaties. Door bezuinigingen is het aantal mensen binnen de kenniskring de laatste tijd kleiner geworden. Er zijn nu vier medewerkers waarvan

drie promovendi, die gezamenlijk 0,8 fte beschikbaar hebben voor het lectoraatwerk. ‘Dit is echt de ondergrens’, vindt Bosscher.

‘Door de bezuinigingen moeten we nu veel meer uit de markt halen’, geeft Sietsma aan. ‘Het is lastig subsidies te genereren. Veel aanvragen worden niet gehonoreerd. Wanneer je bijvoorbeeld een voorstel indient bij ZonMw of Raak, is de kans ongeveer een staat tot acht dat je de subsidie ook daadwerkelijk krijgt. Daardoor moeten we aanvragen uit de praktijk goed scannen. Zijn ze subsidiewaardig? We kunnen daarbij niet voorkomen dat we mensen wel eens teleurstellen.’

‘Ruud kan de hele dag met subsidieaanvragen bezig zijn als hij zou willen, maar hij wordt betaald om ook andere dingen te doen’, zegt Janet Moeijes, tevens docente en lid van de kenniskring.

Sietsma: ‘Gelukkig kan Bosscher goed scannen wat haalbaar is en wat niet en hij geeft daar ook snel duidelijkheid over. Verder wordt er ook steeds meer gebruikgemaakt van de netwerkpartners, waardoor kansrijke projecten ook breder gedragen worden.’

Het fenomeen “lectoraat” stond bij de komst van Bosscher nog maar net op de kaart. ‘Dat bracht in de praktijk onduidelijkheid en onzekerheid met zich mee’, weet hij. ‘Wel was het helder dat er een relatie tussen beroepsbeoefenaren, opleiding en onderzoek moest komen. De kenniscirculatie moest op poten gezet worden. Het was ook noodzaak de beroepsbeoefenaren te professionaliseren en de opleiding moest studenten ook een meer kritische, onderzoekende houding aanleren. Daarvoor was meer praktijkonderzoek nodig. De hogescholen waren hiervoor in eerste instantie niet geëquipeerd. Dus hoe dat moest gebeuren, moest het lectoraat maar zien uit te zoeken.’ ‘Dat betekende veel overleg met onze primaire partner, de Calo, en het college van bestuur. We stelden onszelf daarbij de vraag: waar ligt de expertise, waar ligt de behoefte? Daarbij sloten we ons aan bij wat er was. Een vooraf uitgedacht onderzoeksplan was er niet. Docenten bleken een veelheid aan interesses te hebben en een aantal wilde dit wel omzetten in een onderzoeksomgeving. Geestelijke gezondheid was hierbij het primaire aandachtsgebied, omdat het aansloot bij de psychomotorische therapie, een opleiding binnen de Calo, en bij mijn expertise.’

Belangrijke uitdaging hierbij was een relatie met het werkveld op te bouwen, die het concept lectoraat ook niet kende en die onderzoek verbond aan een universiteit. Dat ging en gaat nog steeds met vallen en opstaan, zegt Bosscher.

Een andere uitdaging is om voldoende feeling met de beroepsbeoefenaren zelf te houden. De opleiding kan qua thema en doelstelling van het onder-

zoek wel bij hen aansluiten, maar soms wordt die beroepsbeoefenaar in de vormgeving van het onderzoek toch te veel op afstand gehouden.

De hoeveelheid “leuke dingen” die zich aandienen, maakt het soms ook moeilijk te kiezen. ‘Nee zeggen ligt ons niet voor in de mond’, geeft Bosscher aan. ‘Maar het is een bekend feit dat je moet focussen om massa te kunnen krijgen en zo meer te weten te komen over een bepaald thema.’ De vraag beantwoorden wat HBO-onderzoek precies inhoudt en wat het niveau van dergelijk onderzoek moet zijn, blijft ook een hele uitdaging, weet Janet Moeijes. ‘Dat is een blijvend onderwerp van gesprek binnen onze hogeschool.’

Ook het aanleren van onderzoeksvaardigheden bij zowel studenten als docenten zelf, vraagt blijvende aandacht. Sietsma ziet bij de docenten een verschuiving ontstaan van weerstand naar onwetendheid als het om onderzoek gaat. ‘Docenten zijn vaak wel bereid iets met onderzoek te gaan doen, maar weten niet altijd hoe. Universiteiten zijn welwillender geworden, ook omdat ze zien dat praktijkgericht onderzoek zinnig onderzoek is, dat het effect sorteert. Dat was bij aanvang wel anders.’

Een goed voorbeeld van praktijkgericht onderzoek is een groot onderzoek waar Windesheim aan deelneemt. Het is door de Rijksuniversiteit Groningen (RuG) geïnitieerd naar aanleiding van een vraag uit de praktijk om de effectiviteit van het handelen van vaktherapeuten zichtbaar te maken. De RuG en Windesheim onderzoeken nu samen met een aantal GGZ-organisaties in drie provincies welk resultaat vaktherapeuten (psychomotorische therapie, danstherapie, dramatherapie en beeldende therapie) boeken. Dit is gecompliceerd doordat vaktherapie vaak deel uitmaakt van een behandelplan waarin ook andere interventies zijn opgenomen. In dit onderzoek wordt iedere deelnemende vaktherapeut gevraagd om de eerste vijf cliënten aan te leveren die binnenkomen en op papier te zetten wat de doelen zijn in de therapie. Ook wordt de vaktherapeut gevraagd in kaart te brengen welke activiteiten hij of zij onderneemt in het kader van het behandelplan. Via meetinstrumenten wordt achterhaald wat het resultaat is. De tevredenheid over deze onderdelen van de therapie, wordt vergeleken met het aanbod van andere disciplines in de behandeling. Zo is te zien hoe een cliënt tegenover de verschillende onderdelen van het behandelplan staat.

Bosscher: ‘Dit onderzoek is echt praktijkgericht. Er is een vraag uit de praktijk en tijdens het onderzoek blijft men dichtbij de praktijk. Lex Bouter, rector magnificus van de VU zei ooit: “Er is maar één soort onderzoek en dat is goed onderzoek, of dat nu praktijkgericht onderzoek of theoriegericht onderzoek is”. Ook in praktijkgericht onderzoek moet je je bedienen van wetenschappelijke onderzoeksmethoden die valide en reproduceerbaar

zijn. De kwaliteit moet dus wel wetenschappelijk verantwoord zijn. Alleen het type onderzoek en de manier waarop het wordt uitgewerkt, is met HBO-onderzoek veel meer tijd-, plaats- en situatiegebonden. Ook het primaire doel van HBO-onderzoek is anders; namelijk de professionalisering van zowel de student als de beroepsbeoefenaar en geen theorievorming zoals een universitair onderzoek dat beoogt. Er moet in ieder geval in een onderzoek een link naar de student zijn.’

Sietsma: ‘Bij een goed praktijkgericht onderzoek worden verschillende zaken versterkt. Door onderzoek wordt de kwaliteit van het veld verbeterd en het werkveld brengt weer informatie binnen over actuele ontwikkelingen. Docenten brengen met deze informatie de kwaliteit van het onderwijs weer omhoog. Dat zijn allemaal zaken die we in het genoemde onderzoek zien samenkomen?’

‘Er is maar één soort onderzoek en dat is goed onderzoek.’

De vraag uit de praktijk is overigens in de afgelopen vijf jaar verdrievoudigd, zegt Bosscher. De reden is dat organisaties op het gebied van welzijn en gezondheid tegenwoordig moeten werken vanuit disciplinaire richtlijnen, omdat ze anders niet bekostigd worden. Alles moet nu ook evidence based zijn. Dit is aanleiding voor deze organisaties en voor professionals binnen die organisaties om via onderzoek te kijken of men aan de eisen voldoet.

Janet Moeijes zelf is als promovendus verbonden aan de kenniskring en bezig met een driejarig grootschalig onderzoek naar het welzijn van kinderen. Daarbij staat de vraag centraal: heeft bewegen invloed op de psychosociale gezondheid en de kwaliteit van leven van kinderen? Een pilotonderzoek is inmiddels afgerond en er wordt nu vervolgsubsidie geworven. In Zwolle zal een onderzoek plaats gaan vinden rond 600 basisschoolkinderen, waarin studenten van de hogeschool zullen participeren. Gedurende twee jaar zullen er metingen worden gedaan: hoeveel bewegen ze en wat is het verband met de ontwikkeling van hun psychosociale gezondheid? Vanuit de VU zullen studenten onderzoek doen met een looptijd van drie jaar. Daar zullen drie- of vierduizend kinderen bij betrokken worden.

Een ander onderzoek dat op dit moment plaatsvindt, is het promotieonderzoek van Lia van der Maas naar het effect van psychomotorische therapie op chronische pijn bij patiënten in revalidatiecentra.

Bosscher: ‘Het lichaamsbewustzijn van mensen met pijn is vaak helemaal gefocust op de pijn zelf. Alles staat in het teken van pijn. Het doel van PMT is om mensen te leren het lijf op een andere manier te ervaren via

allerlei activiteiten en zo een differentiatie aan te brengen in wat de patiënt voelt. Dan komt het leven niet meer uitsluitend in het teken van de pijn te staan en kan de kwaliteit van leven verbeterd worden, ondanks de pijn die niet verholpen kan worden. Revalidatiecentra waren geïnteresseerd in deze manier van werken en hebben PMT aan hun standaard behandelingsprogramma toegevoegd. Lia onderzoekt nu welke meerwaarde PMT heeft voor patiënten. Ze kijkt hierbij onder andere naar hun medische consumptie en sociale relaties.’

In Zwolle zal een onderzoek plaats gaan vinden rond 600 basisschoolkinderen.’

Sietsma: ‘We zijn gewend om in de GGZ te opereren. In de verstandelijk gehandicapten zorg is het al moeilijker en in revalidatiecentra was het lange tijd *not done* om te werken aan psychosociale problemen. De centra waren puur fysiek georiënteerd. Hoewel we in het begin op verzet stuitten, krijgt PMT nu voet aan de grond, ook doordat er “nieuwe” groepen bij de revalidatiecentra binnenstromen, zoals bijvoorbeeld mensen met chronische vermoeidheid of met onverklaarbare lichamelijke klachten.’

‘Dit onderzoek is dus een goed voorbeeld van een vraag die niet bij de opleiding binnenkomt, maar wel bij het lectoraat. Op die manier versterk je wat er al is - het bestaande netwerk en GGZ - en boor je nieuwe gebieden aan.’

‘Er is trouwens ook inventariserend onderzoek gedaan naar het verrichten van onderzoek zelf binnen de wereld van de PMT. Waar is behoefte aan? Waar liggen de knelpunten? Daarbij is gebleken dat therapeuten er welwillend tegenover staan, maar dat het noodzakelijk is dat het lectoraat het doen van onderzoek blijft stimuleren en aanjagen.’

Wat verwacht de lector – die zelf begin volgend jaar afscheid neemt – van de toekomst van dit lectoraat en de vragen die zullen gaan spelen?

Bosscher: ‘De komende jaren zal er steeds meer belangstelling komen voor sport en bewegen in relatie tot het dagelijkse leven en het welzijn van mensen. Het dringt door tot de poriën van de samenleving.’

Sietsma: ‘De directeur van het Trimbos-instituut heeft zojuist een boek geschreven over geestelijke gezondheid, waarin bewegen een prominente plaats inneemt. Daaruit kun je opmaken dat het onderwerp in beweging is. Je zou kunnen zeggen dat het waait en voor ons lectoraat is het een kwestie van de goede golf pakken.’

Wie is Ruud Bosscher?

Ruud Bosscher startte zijn carrière op de Academie voor Lichamelijke Opvoeding in Groningen. Na zijn dienstplicht vervolgde hij zijn studie aan

de Interfaculteit der Lichamelijke Opvoeding (de voorloper van de faculteit Bewegingswetenschappen) aan de Vrije Universiteit Amsterdam en verdiepte hij zich in de psychomotorische therapie. Na zijn studie bleef hij verbonden aan de universiteit als docent.

In 1991 promoveerde hij op het onderwerp runningtherapie bij depressie.

Sinds 2004 vervult Bosscher naast zijn baan als universitair docent ook parttime het lectoraat bij Windesheim: Bewegen, Gezondheid en Welzijn. Over enkele maanden gaat Bosscher met pensioen.

Een overzicht van alle lopende onderzoeken:

- *Psychomotorische therapie bij mensen met chronische pijn.*
Het effect van PMT op cliënten met chronische pijn wordt onderzocht. Er wordt samengewerkt met revalidatiecentrum Reade (Amsterdam) en de Vrije Universiteit Amsterdam.
- *Buitensport in de sociaalpedagogische hulpverlening.*
De bruikbaarheid van buitensportactiviteiten als sociale vaardigheidstraining voor jongeren met gedragsproblemen wordt onderzocht.
- *Internationale sport- en beweegprogramma's voor mensen met een fysieke beperking.*
Onderzoek naar de ontwikkeling van sport- en beweegprogramma's voor mensen met een beperking in diverse landen, in samenwerking met Respo International.
- *Het meten van lichaamsbeleving.*
Een verstoorde lichaamsbeleving is bij diverse vormen van psychopathologie en bij veel psychosociale problematiek een belangrijk thema. In het onderzoek worden drie meetinstrumenten, waarvan verondersteld wordt dat zij subdomeinen van lichaamsbeleving operationaliseren, psychometrisch onderzocht. Samenwerking met de RuG.
- *Effectiviteit en Efficiency van vaktherapie voor volwassenen.*
Pilotonderzoek bij 50 therapeuten bij GGZ Friesland, GGZ Drenthe, Lentis en het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) naar de ambulante behandeling door vaktherapeuten in de psychiatrische hulpverlening. Samenwerking met het Rob Giel Onderzoekcentrum van het UMCG, Federatie Vaktherapeutische Beroepen.
- *Strategisch Onderzoekspan Psychomotorische Therapie.*
Onderzoek naar de stand van zaken met betrekking tot het praktijkonderzoek in de psychomotorische therapie. Het in kaart brengen van actuele onderzoeken en onderzoeken uit het verleden. Daarnaast inventarisatie

van welke onderzoeksbehoeften bestaan bij stakeholders en beroepsbeoefenaren.

Samenwerking met de Nederlandse Vereniging voor Psychomotorische Therapie.

- *De betekenis van bewegen voor het welbevinden van kinderen.*
Onderzoek naar de relatie tussen bewegen, psychosociale gezondheid en kwaliteit van leven. Samenwerking met Koninklijke Vereniging van Leraren Lichamelijke Opvoeding en Vrije Universiteit.
- *Professionalisering van vaktherapeuten*
Beschrijving van de praktijk van vaktherapeuten, toetsing aan theoretische en onderzoekskennis, bijstelling en implementatie van bijgestelde interventies in de praktijk. Samenwerking met Hogeschool Zuyd en het Vincent van Gogh Instituut (onderdeel van GGZ Noord- en Midden-Limburg).
- *De invloed van de fysieke omgeving op lichamelijke activiteit; beleidsmaatregelen en urban planning.*
Afgerond literatuuronderzoek omtrent fysieke en sociale omstandigheden die een positieve invloed hebben op beweeggedrag. Uitgangspunt is integrale gezondheidsbevordering. Samenwerking met lectoraat De Gezonde Stad, Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie.
- *Zorg voor Beter: valpreventie ouderen.*
Onderzoek naar het effect van interventies die gericht zijn op valpreventie.
Samenwerking met lectoraat Innovatie in de ouderenzorg.

Enkele publicaties

Emck, C. & Bosscher, R.J. (2010). 'PsyMot: an instrument for psychomotor diagnosis and indications for psychomotor therapy in child psychiatry'. *Body, Movement and Dance in Psychotherapy*, 5, 244-256.

Jellema, M. & Bosscher, R.J. (2010). 'Sociale vaardigheden leren door buitensport: training laat jongeren grenzen verkennen'. *Jeugd en Co kennis: voor professionals in de jeugdsector*, 4, nr.1, 37-47.

Linger, R.J., Bakker, I., Bosscher, R.J., ten Dam, J. (2010). 'Environmental influences on physical activity: local policies and urban planning. Abstract'. *European Journal of Public Health*, 20, Suppl. 1.

Paans, R. & Bosscher, R.J. (2011). 'Omgangsadvisering: waardevol? Kwalitatief onderzoek naar omgangsadvisering door psychomotorische therapeuten in de geriatrie'. *Tijdschrift voor Vaktherapie*, 7, 11-17.

Verweij, K. & Bosscher, R.J. (2010). 'Probleemgedrag in bewegings-
onderwijs-situaties'. *’t Web*, nr. 4, 31-36.

Contactgegevens

Lectoraat Bewegen, Gezondheid en Welzijn

Dr. R.J. Bosscher

Christelijke Hogeschool Windesheim

Postbus 10090

8000 GB Zwolle

Telefoon: 088 4696487

E-mail: rj.bosscher@windesheim.nl

Bianca Scheer, Gütte Kloek, Rob Oudkerk en Lot Schaap (v.l.n.r.).

Rob Oudkerk

Lectoraat Leefstijlverandering bij Jongeren
De Haagse Hogeschool

Verbeter de wereld en begin bij jezelf. Die uitspraak is van toepassing op Rob Oudkerk (56), lector Leefstijlverandering bij Jongeren aan De Haagse Hogeschool. In de loop van dit jaar is de huisarts en oud-PvdA-politicus vijftien kilo overtollig lichaamsgewicht kwijtgeraakt en precies op dat aandachtsgebied – het bestrijden van overgewicht en obesitas – spitst zijn praktijkgericht onderzoek zich immers toe.

Kostte de strijd met het teveel aan kilo's hem de nodige moeite? Oudkerk: 'Nee, voor mensen zoals jij en ik die weten dat meer bewegen, minder ongezonde producten eten en het aanpassen van je leefstijl, de kans op het krijgen van gevreesde chronische ziektes, zoals hart- en vaatziekten, diabetes en kanker verkleinen, is die stap minder moeilijk dan voor de mensen die hier driehonderd meter vandaan wonen. Ik denk dan aan het Hindoestaans gezin met vijf kinderen dat moet rondkomen van een benedenmodaal inkomen of het autochtone werkloze gezin uit de wijk Escamp. Die mensen hebben niet de instrumenten om de keuze te maken die ik maakte.'

'De jongetjes op wie wij ons richten, hebben geen gym schoenen.'

Is overgewicht daarmee vooral een sociaaleconomisch probleem? Oudkerk: 'Natuurlijk zijn er uitzonderingen, voor een deel is het ook een erfelijke kwestie, maar in grote lijnen is dat absoluut het geval. Het probleem schuilt met name in sociaaleconomische achterstanden. Je kunt niet simpelweg zeggen: minder eten, minder roken, meer bewegen, meer sporten, dan komt het allemaal goed. Uiteraard moet iedereen sporten, maar iemand van onze kenniskring merkte terecht op: "De jongetjes op wie wij ons richten, hebben geen gym schoenen". Dát is de kern van de zaak, daar komt het in feite op neer. Klaar met het interview, zou je kunnen zeggen.'

Hoe groot is het probleem? Oudkerk staat op, loopt naar een *whiteboard* en pakt een viltstift. Op een blanco vel tekent hij bovenaan een stip en daarboven nog een. Ter verduidelijking zegt hij: 'De Verenigde Naties hebben twee weken geleden een top gehouden over chronische ziektes. Een mondiaal probleem dat alles te maken heeft met overgewicht. Via een grafiek gaf men de ernst van het probleem aan. Men deed dat in de vorm van een vergelijking met andere problemen. De op een na hoogste stip die ik tekende, staat symbool voor het bankenprobleem in de wereld, de monetaire crisis die ons op dit moment teistert. Als we dat probleem niet oplossen, krijgen we te maken met sociaaleconomische problemen die we niet moeten willen, luidde de boodschap. Maar vlak daarboven zit het probleem van chronische ziektes en overgewicht. Volgens de Verenigde Naties ontwikkelt zich dat tot een *nog* groter probleem dan de huidige mondiale bankencrisis. Zoals je weet, staat de krant dag in, dag uit vol over de financiële perikelen, terwijl het probleem dat nog ernstiger wordt geacht, niet eens pagina 35 van *De Telegraaf* haalt.'

Ter onderstreping: 'Anno 2011 lijdten ruim 1 miljard mensen honger, maar kampen 1,5 miljard mensen met overgewicht. Wij hebben gewonnen, zegt de cynicus in mij.'

Hoe verklaart hij het gebrek aan aandacht voor die tikkende tijdbom? ‘Als een bank dreigt om te vallen, zien we dat allemaal, maar iemand met een enorme buik wordt eerst ziek en gaat daarna vroegtijdig dood. Verder merk je er niks van. Heb jij ooit iemand uit elkaar zien knallen ten gevolge van overgewicht? En als dat overgewicht nou nog het enige probleem is, kunnen we dat wel te lijf gaan, maar het eigenlijke probleem is zoals gezegd de sociaaleconomisch bepaalde leefstijl van mensen en dan heb je het over een zeer ingewikkeld samenspel van factoren.’

Hoe vlieg je zo’n immens probleem aan, is de voor de hand liggende vervolgvraag. Oudkerk: ‘De materie is zo complex dat je het niet monodisciplinair of monodisciplinair kunt benaderen. Doe je dat wel, dan weet je zeker dat het niet werkt, doordat het geen recht doet aan de kwantiteit en kwaliteit van het probleem. Je kunt niet simpelweg aanbellen in de Schilderswijk en tegen bewoners zeggen: “Minder chips eten en goed sporten, hoor”! Dit probleem vraagt een multifocale, multidisciplinaire aanpak.’ En waarschijnlijk om het maken van lastige keuzes, want de reikwijdte van het lectoraat, is beperkt. Oudkerk: ‘In tegenstelling tot een universiteit doen wij geen fundamenteel onderzoek. Wij richten ons op praktijkgericht onderzoek en zoeken intern verbinding met andere afdelingen van De Haagse Hogeschool en extern met organisaties die op dit terrein actief zijn. Zo zitten we bijvoorbeeld samen met het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC), TNO Kwaliteit van Leven en de GGD Den Haag in het Consortium Integrale Aanpak Overgewicht (CIAO). Die krachtenbundeling is essentieel, want je zit inderdaad niet tegenover een hoogleraar die leiding geeft aan een groep van tweehonderd of meer onderzoekers, maar praat met een 0,6 fte’er die het moet doen met een kenniskring van maximaal 1,4 fte.’

Is dat niet frustrerend, met het oog op de omvang van bovengeschetst probleem? Oudkerk: ‘Daar is nog geen woord voor uitgevonden, maar dat het frustrerend voelt, mag je gerust een understatement noemen.’

Gitte Kloek, onderzoeker lectoraat Leefstijlverandering bij Jongeren en hogeschooldocent opleiding Sportmanagement aan de Academie voor Sportstudies, vult aan: ‘Binnen de beperkte tijd die we hebben, kiezen we bijvoorbeeld voor het evalueren van één multidisciplinair interventieprogramma in Nederland.’ Oudkerk: ‘Terwijl we alle multidisciplinaire programma’s mondiaal zouden willen onderzoeken, zodat we na drie jaar tegen alle ministers van Volksgezondheid zouden kunnen zeggen: “Als je geld uitgeeft aan dit onderwerp, dan is *dit* het kaf en *dat* het koren”. Met 0,6 en 1,4 fte gaat dat niet lukken en dat is zo jammer. Niet zozeer voor ons, maar meer nog voor de mensen met overgewicht.’

Dat klinkt als dweilen met de kraan open. Oudkerk: ‘Dat klinkt me te negatief. Niettemin: als we dit probleem al kunnen tackelen, hebben we mijns inziens nog minstens drie generaties nodig. Mensen die denken: nog een paar interventies en dan hebben we de gezondste jeugd van Europa, zou ik graag op de cursus realiteitszin sturen. We noemen ons land Nederland, maar Luilekkerland zou een betere naam zijn. Vaak lachen we om die gekke Amerikanen die met hun auto naar de supermarkt honderd meter verderop rijden. Wij zijn precies hetzelfde.’ Kloek: ‘Hier gaan kinderen eerst naar de snackbar en daarna thuis bij moeder eten, zomaar een voorbeeld om duidelijk te maken waardoor overgewicht bij jongeren ook in Nederland een schrikbarende groei vertoont.’

Gegeven die explosieve stijging van het aantal kinderen met overgewicht, is de keuze voor een lectoraat dat zich toelegt op leefstijlverandering bij jongeren, een logische. Kloek: ‘Speciaal voor die groep hebben we het project WIJS ontwikkeld, dat staat voor: Wat is jouw stijl? In 2009 zijn we begonnen met deze pilot voor kinderen met ernstig overgewicht in de zogeheten krachtwijken van Den Haag. In het kader van deze pilot doen kinderen mee aan wekelijkse groepssessies waarin ze meer gaan bewegen,

voorlichting krijgen over voeding en *last but not least* gecoacht worden door een professionele begeleider. Op die manier willen we niet alleen het gedrag van deze kinderen zien te veranderen, maar er ook aan bijdragen dat ze steviger in hun schoenen staan, meer zelfvertrouwen krijgen. Als onderzoekers kijken we mee naar de resultaten van dit multidisciplinaire programma.’ En, werpt het ook daadwerkelijk vruchten af? Kloek: ‘Het zelfvertrouwen neemt inderdaad toe en dat is een eerste stap in de goede richting. Het overgewicht neemt helaas nog niet af, hetgeen voor ons aanleiding is om de procesmatige kant van het programma te versterken. We willen de coachingcomponent nog beter gestalte geven.’

Oudkerk: ‘Twee leden van onze kenniskring hebben onderzoek gedaan naar de vraag: hoe bereik je 12- tot 18-jarigen, zeg maar pubers, uit de lagere sociaaleconomische klasse? Die kinderen zijn bezig met het ontdekken van het leven. Anders gezegd: ze zijn bezig met van alles en nog wat, behalve met het probleem van overgewicht. Vroeger dachten we die jongelui te bereiken met een Postbus 51-spotje, tegenwoordig weten we dat dat niet zo is en handelen we daar ook naar. Wij onderzoeken welke determinanten je niet en wel moet gebruiken om die moeilijke groep te bereiken. Daarmee is het probleem allesbehalve opgelost, maar het is wel het begin van een oplossing. Dan kun je zeggen: is het niet frustrerend dat je niet ook onderzoek hebt gedaan naar de groep van 0 tot 4, van 4 tot 12 en van 18 tot 24? Het antwoord op die vraag is “ja”, maar binnen de beperkingen moet je kiezen.’

Een van de pijlers van het lectoraat is *social marketing*. Kloek: ‘De boodschap over gezond gedrag is niet populair onder jongeren. Dus moet je die boodschap zo verpakken dat ze toch aantrekkelijk wordt voor deze groep. Studenten hebben onderzocht hoe we pubers kunnen stimuleren tot het nemen van een gezonde lunch in de kantine. Zij kwamen met twee ideeën op de proppen: geef de meisjes een soort strippenkaart waarop ze een stempel krijgen wanneer ze iets gezonds kopen. Met een volle kaart mogen ze dan een sieraad uitzoeken bij de H&M. Voor de jongens werd de mogelijkheid geschapen om te sparen voor een voetbalclinic.’

*‘Heb jij ooit iemand uit elkaar zien knallen
ten gevolge van overgewicht?’*

Speelt sport een belangrijke rol in de aanpak van het lectoraat? Werkt men in dit verband bijvoorbeeld samen met NOC*NSF? Oudkerk: ‘Niet in formele zin, wel in de informele sfeer en soms is dat misschien nog wel belangrijker. Is sport in zijn ogen een probaat vehikel om leefstijlverandering te bewerkstelligen? ‘In het kader van *social marketing* hebben we een aantal jongens uit

Haagse achterstandswijken meegenomen naar Ajax-ADO Den Haag. Als ADO zo'n wedstrijd dan met 0-1 wint, willen alle jongens natuurlijk Lex Immers worden, maar uiteindelijk lopen ze aan tegen het feit dat in Den Haag veel sportlocaties zijn verdwenen uit hun buurt. En om dan ergens ver weg in het Westland te gaan voetballen, is geen reële optie. Is er wel een sportfaciliteit in de buurt, dan blijkt de contributie geen tientje maar 37,50 euro te kosten.' Kloek: 'Jongeren spreken positief over sport, totdat ze moeten vertellen waarom ze er zelf niet aan doen. Dan geven ze bijvoorbeeld aan dat het zwembad voor meisjes door de gemeente is afgeschaft. De wens is er wel degelijk. Kortom, sport is een geschikt vehikel om een leefstijlverandering bij jongeren te bereiken - men vindt het leuk -, maar het aantal belemmeringen is helaas vaak te hoog.'

*'We noemen ons land Nederland, maar
Luilekkerland zou een betere naam zijn.'*

Oudkerk: 'Ten aanzien van het WIJS-project zeggen verzekeraars: wij kunnen geïntegreerde leefstijlinterventie niet opnemen in het basispakket, hoewel we zien dat de multidisciplinaire interventie beter werkt dan wat we wel vergoeden. Ik denk dan: als verzekeraar zou ik dat niet in het openbaar durven verdedigen. Maar het gebeurt wel, want als lectoraat hebben we geen uitzicht op verdere financiering. Soms heb ik het gevoel alsof we van de daklozenkrant of de jehova's zijn. Aan de andere kant durven verzekeraars wel zo'n pilot te financieren. Waarom dat bij gebleken succes dan niet continueren? Nu wordt het kind met het badwater weggegooid.' En de overheid, laat die een kans liggen? Oudkerk: 'Minister Edith Schippers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport wil de geïntegreerde leefstijlinterventie niet opnemen in het basispakket, maar overlaten aan ieders verantwoordelijkheid. Ik noem dat *pennywise poundfoolish*. In mijn ogen moet zij zich over 25 jaar verantwoorden voor de maatregelen die ze nu neemt, zoals de banken zich nu moeten verantwoorden voor alle hypotheeklen die ze verkocht hebben. Een overheid die op deze manier meehelpt aan een groter probleem dan het bankenprobleem, zal over een kwart eeuw moeten uitleggen waarom ze bepaalde dingen niet gedaan heeft. Die bankjongens moeten hangen en terecht want ze hebben de boel belazerd, maar onze overheid doet met een groter sociaal-maatschappelijk probleem nog iets veel erger. Ik wens mevrouw Schippers en haar voorgangers veel sterkte, want ooit worden ze afgerekend op wat ze nu nalaten.' In welke zin? 'Bij ongewijzigd beleid wordt de gezondheidszorg in dit land onbetaalbaar. Volgens prognoses gaat Engeland over veertien jaar failliet als men niet van koers verandert. Bij ons duurt het iets langer - in het land der blinden is eenoog koning -, maar ook wij komen aan de beurt. Mijn kinderen gaan meemaken dat de gezondheidszorg en de uitkeringen onbetaalbaar worden.'

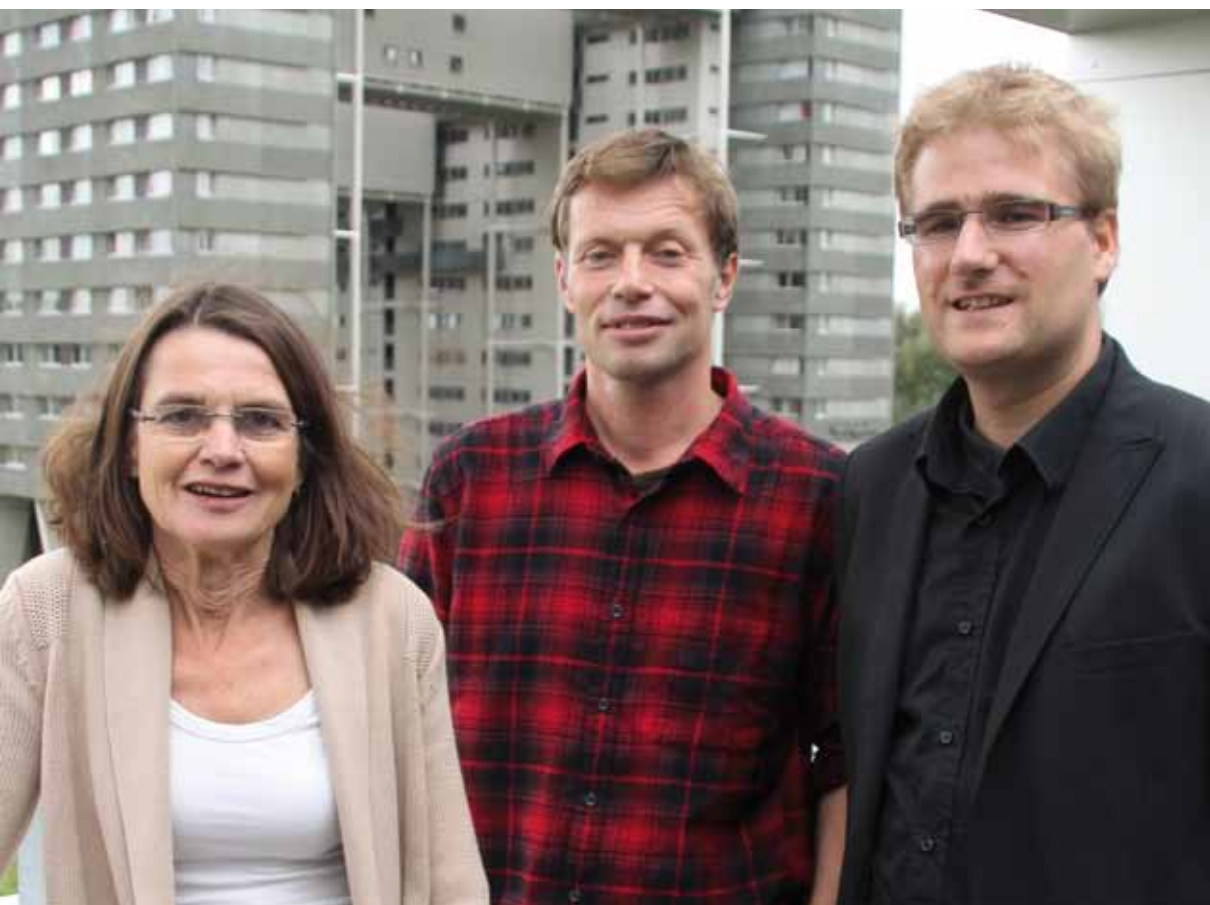
Dat onze bewindslieden hier niets aan doen, vind ik onvoorstelbaar en een grof schandaal. Als de berekening van de Verenigde Naties klopt - en wie ben ik om daaraan te twijfelen -, vind ik dat het kabinet-Rutte in 2036 veroordeeld moet worden voor het faillissement van Nederland. Het is nog niet te laat, maar haast is geboden. Wat we als lectoraat kunnen doen om het tij te keren? Goed onderzoek doen, het onderwijs in multidisciplinaire zin vernieuwen en de ernst van dit probleem bij iedereen tussen de oren krijgen.'

Wie is Rob Oudkerk?

Rob Oudkerk (1955) is sinds 2007 lector Leefstijlverandering bij Jongeren aan De Haagse Hogeschool. Oudkerk studeerde geneeskunde. Hij werkte als huisarts in Amsterdam en was van 1994 tot 2002 Tweede-Kamerlid voor de PvdA. Nadien was hij in de hoofdstad wethouder Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Onderwijs, Integratie en Grotestedenbeleid. Tot zijn kenniskring behoren onder anderen de onderzoekers Gitte Kloek, Lot Schaap en Bianca Scheer.

Contactgegevens

Drs. Rob Oudkerk
Lector Leefstijlverandering bij Jongeren
De Haagse Hogeschool
Postbus 13336
2501 EH Den Haag
Telefoon: 070 4457718
E-mail: r.h.oudkerk@hhs.nl

Inge Scheijmans, Eelco Koot en Stijn Verhagen (v.l.n.r.).

Stijn Verhagen

Lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling
Hogeschool Utrecht

De meisjes D3 waren het eerste team bij voetbalvereniging VV De Meern dat de Fair Play Cup won. Ze kregen onder meer een scheidsrechter uit het betaald voetbal op bezoek en een diner aangeboden. Toen een jaar later een ander jeugdteam de cup won, mochten die naar een wedstrijd van FC Utrecht. Met dank aan de studenten en maatschappelijke stagiaires van het project “Verbinden door voetbal” van het Lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling van de Hogeschool Utrecht. ‘Je moet als onderzoeker midden in de praktijk staan’, zegt lector Stijn Verhagen.

Wat kun je doen om de participatie van burgers in de Nederlandse samenleving te bevorderen? En welke rol spelen sociale professionals daarbij? Het lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling doet onderzoek naar deze vragen. ‘Het kan gaan om de participatie van kwetsbare en niet kwetsbare mensen’, zegt lector Stijn Verhagen. ‘In veel gevallen benaderen we het vraagstuk vanuit de preventie en niet vanuit het zoeken naar oplossingen van problemen die er al zijn: hoe kun je kinderen gezond opvoeden, hoe gaan jongeren om met geld, hoe kom je tot sterke verenigingen? Het werkveld voor ons lectoraat is heel breed, sport is hier maar één van de thema’s. Centraal staat steeds de vraag met welke interventies je ervoor kunt zorgen dat mensen meedoen aan de samenleving.’

*‘Als ik vooruitkijk,
word ik wel eens ongedurig.’*

Verhagen werd vier jaar geleden benoemd als lector en die aanstelling is onlangs voor eenzelfde periode verlengd. Zijn lectoraat is er een van de zes binnen het Kenniscentrum Sociale Innovatie, met in totaal negen lectoren. Het centrum valt onder de faculteit Maatschappij & Recht van Hogeschool Utrecht. ‘Dat is een faculteit met veel verschillende opleidingen, waaronder sociaaljuridische dienstverlening en sociaalpedagogische hulpverlening.’ Binnen zijn lectoraat werkt Verhagen, die een volledige aanstelling heeft, met veertien kenniskringleden. Vier daarvan zijn promovendi; tien docent-onderzoekers zitten in (meestal) teams van twee in onderzoeksprojecten van het lectoraat en hebben daarvoor gemiddeld een dag per week beschikbaar. En we kunnen hier natuurlijk heel veel studenten inzetten, die binnen de onderzoeken deels ook stage kunnen lopen. We hebben op de website van het Kenniscentrum een reeks projecten waar ze wel op moeten solliciteren, want een zekere selectie op kennis en vaardigheden is noodzakelijk.’

Wat zijn de ervaringen van Verhagen met onderzoek op het HBO?

‘Vanaf het begin heeft hier een cultuur geheerst waarin iedereen het onderwijs op de hogeschool op een hoger niveau wil brengen, ook door onderzoek. Maar dan wel op een manier die eigen is aan het HBO. Dat is ook de missie van het kenniscentrum. Ik heb veel ruimte ervaren om te experimenteren. De wil is er zeker, maar we lopen uiteraard ook tegen de nodige problemen aan.’

‘Een belangrijke barrière was dat de studenten soms onvoldoende onderlegd zijn in de onderzoeksmethoden. Maar juist omdat je projecten uitvoert in en met het werkveld, gaat het wel om het resultaat. Dat betekent dat studenten nog wat extra begeleiding krijgen om bijvoorbeeld beter te interviewen, voor we daadwerkelijk een onderzoek kunnen starten.’

‘Een tweede lijn is dat ik als portefeuillehouder onderzoek een bijdrage probeer te leveren aan het verbeteren van de gehele onderzoekslijn op de faculteit, samen met docenten. Onder andere zijn we het onderzoeksonderwijs op onze faculteit aan het doorlichten. Verder bieden we docenten sinds vorig jaar een cursus in onderzoeksmethodieken aan. Ook hebben we aanbevelingen gedaan over hoe studenten beter of vaker aan onderzoeken van het kenniscentrum kunnen deelnemen. En we zijn bezig om de resultaten van de innovaties die we in het werkveld toepassen en onderzoeken, terug te koppelen naar het onderwijs. Als je dat goed doet, profiteren alle partijen ervan en dat is natuurlijk de mooiste manier van werken.’

Is Verhagen tevreden na zijn eerste periode? ‘Als ik terugkijk, zie ik dat er veel is veranderd, maar als ik vooruitkijk, word ik wel eens ongedurig.’

Eelco Koot en Inge Scheijmans zijn als docenten verbonden aan het lectoraat en betrokken bij het onderzoek “Verbinden door voetbal” (waarover verder in dit hoofdstuk meer). Beiden hebben veel ervaring met het inschakelen van studenten bij onderzoek.

‘Je mag studenten niet “gebruiken” voor je onderzoek’, benadrukt Koot. ‘Hun inzet moet vooral ook leereffecten voor henzelf hebben. En je moet als onderzoeker rekening houden met het feit dat je met studenten van heel verschillende opleidingen binnen deze faculteit van doen hebt, die ook nog eens uit verschillende studiejaar komen. Je werkt met mensen die een eerste stage doen en met afgestudeerden. Er zijn grote kwalitatieve verschillen.’

Scheijmans: ‘Maar het is zeker positief dat we de ramen meer open hebben kunnen zetten en meer kunnen inspelen op wat er maatschappelijk aan vraagstukken speelt. Qua planning en logistiek is onderzoek een hele uitdaging. Het opleidingsprogramma is bestaande praktijk en wij willen innoveren. Maar ik vind het wel een succesverhaal.’

Ze noemt als voorbeeld een onderzoek naar schuldproblematiek bij jongeren, waarbij de insteek was hoe die is te voorkomen. ‘Voor ons onderzoek zoeken we dan naar vroegtijdige interventies, terwijl de opleiding van studenten vergt dat ze zich oefenen in cliëntcontacten, dus met jongeren die al in de problemen zitten. Bij onze sportprojecten vraagt de opleiding studenten een pedagogisch behandelplan te maken, terwijl wij ons meer richten op het beïnvloeden van de groepscultuur. Dat kan wel eens spanning oproepen, maar we komen er ook altijd wel op een of andere manier uit.’

Koot: ‘Je moet voorkomen dat een student tussen de opleiding en de kenniskring komt te staan, die beide iets anders van hem of haar verwachten. Het is niet altijd te voorkomen dat ze een tijdje moeten droogzwemmen, maar dat mag niet te lang duren.’

Het lectoraat van Verhagen kent vier onderzoekslijnen.

Bij *“Maatschappelijke preventie”* gaat het om de vraag hoe scholen, verenigingen, buurten en wijken, kunnen bijdragen aan het voorkomen van problemen. ‘Waar doelgroepenpreventie is gericht op specifieke groepen, neemt maatschappelijke preventie de gehele populatie als uitgangspunt – juist om te voorkomen dat doelgroepen ontstaan’, zegt Verhagen. ‘Zo weten we bijvoorbeeld dat leerlingen op een “sterke” school minder risicovol gedrag vertonen dan jongeren op een “zwakke” school. En dat er in “sterke” buurten minder verslavingsproblemen zijn dan in “zwakke” buurten. Hoe ontstaan deze sterke omgevingen? En wat kunnen zwakke omgevingen doen om sterker te worden? Daar hopen wij met ons onderzoek antwoorden op te vinden.

Een voorbeeld van de tweede onderzoekslijn is het wijkvoetbaltoernooi of de buurtbarbecue. ‘Het primaire doel is natuurlijk de activiteit zelf en het plezier dat mensen eraan beleven. Maar daarnaast kunnen er ook *“Maatschappelijke bijeffecten”* ontstaan. Zo kunnen gezamenlijke activiteiten er bijvoorbeeld toe leiden dat de verstandhouding tussen etnische groepen verbetert, of dat de leefbaarheid van een buurt stijgt. De vraag is nu in

hoeverre deze effecten ook daadwerkelijk ontstaan. Hoeveel invloed hebben we daarop en wat kunnen sociale professionals doen om de kans te vergroten?’

In de derde onderzoekslijn gaat het om *“Maatschappelijke verbindingen”*. ‘Daarin onderzoeken we de verbindingen van de sociale sector met reguliere organisaties, zoals bedrijven, woningcorporaties of brede scholen. Neem een winkeltje in de buurt. Dit heeft primair een economische functie. Maar door de mensen die er samen komen kan het ook sociale opbrengsten opleveren. We willen weten in hoeverre dat zo is en wat sociale professionals daaraan kunnen doen.’

‘In deze vierde onderzoekslijn gaat het om *individuele interventies*. We evalueren onder meer een aantal sociaal-mentoraaiprojecten, met als doel deze verder te verbeteren. In deze projecten treden vrijwilligers op als mentor voor leden van achterstandsgroepen. Ze ondersteunen hen bijvoorbeeld bij schoolkeuzes, persoonlijke problemen of het vergroten van discipline. Onze hoofdvraag luidt: in hoeverre en onder welke condities leidt dit tot het gewenste resultaat?’

“Verbinden door voetbal” behoort tot de onderzoeken naar de maatschappelijke bijeffecten. ‘De kernvraag is hoe we door middel van sport de maatschappelijke participatie kunnen bevorderen’, zegt Verhagen. ‘De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, waar ik vóór mijn benoeming tot lector werkte, heeft eerder al onderzoek gedaan naar die verbindingen in de samenleving. Daarbij gaat het er niet om mensen bij elkaar te brengen in de hoop dat ze vrienden worden. Maar wel om mensen met gedeelde interesses voor kortere of langere tijd met elkaar in contact te brengen, zodat die verbindingen kúnnen ontstaan. Sport biedt daar bij uitstek gelegenheid voor.’

‘Het opleidingsprogramma is bestaande praktijk en wij willen innoveren.’

Eelco Koot kwam met het idee er onderzoek naar te doen bij voetbalverenigingen. ‘We stellen het voetbal centraal, daar gaat het om. Maar we kijken onder meer hoe we met bepaalde interventies een nog betere sfeer kunnen creëren binnen de vereniging en/of de interetnische contacten verbeteren.’ ‘Het idee ontstond toen ik met mijn eigen kinderen bij een voetbalclub kwam en zag wat daar langs en tussen de lijnen allemaal gebeurt en hoe de omgangsvormen zijn binnen zo’n vereniging’, zegt Koot. ‘Ik vroeg me ook af hoe je het pedagogisch klimaat zou kunnen verbeteren. Voetbal is een

oerconservatieve sport, dus het is heel spannend, maar ook interessant om te zien welke interventies daar mogelijk zijn.’

‘Je moet dan dichtbij het voetbal zelf blijven’, zeggen de onderzoekers. ‘We gaan geen meldpunt voor dit of dat probleem inrichten. Maar we kijken hoe we “fair play” kunnen bevorderen, omdat bij een eerste meting bij de verenigingen waar we mee samenwerken bleek dat er zorgen waren over de soms agressieve sfeer. De trainers van de selectieteams zijn goed opgeleid en vertrouwd met de ideeën van het positief coachen. De KNVB is daar zelf ook mee bezig. Maar de lagere elftallen worden vaak begeleid door vrijwilligers die weinig of geen opleiding als trainer hebben gevolgd, zelf niet op hoog niveau hebben gespeeld en er op een heel andere manier in staan.’

De twee verenigingen binnen het project (VV De Meern en Zwaluwen Utrecht 1911) legden zich vast op drie doelstellingen:

- bevorderen van respectvolle omgangsvormen;
- verbeteren van contacten tussen diverse (etnische) groepen;
- vergroten van de participatie binnen de vereniging, omdat tekort aan kader ook een probleem bleek te zijn.

De studenten van Hogeschool Utrecht hebben diverse activiteiten georganiseerd, waarbij ze ook een beroep deden op middelbare scholieren - deels zelf lid van de vereniging - die een maatschappelijke stage bij de clubs deden. Een succesvolle interventie bij De Meern bleek bijvoorbeeld het instellen van de Fair Play Cup, waarbij de sportiviteit van de jeugdelftallen (spelers, trainers, ouders) wekelijks werd beoordeeld en er jaarlijks een beker is uitgereikt. Er zijn spelregelavonden georganiseerd, waarna een groep jeugdspelers een scheidsrechtercursus is gaan volgen en een ander deel als stage een cursus pupillentrainer volgde. Studenten van de hogeschool hebben trainingen verzorgd aan enkele “lastige” teams en geprobeerd op methodische wijze het groepsgevoel te versterken. Via het *Young Professional Project* zijn jonge en hoogopgeleide leden betrokken geraakt bij het beleid van de vereniging. En vanuit het project werd een theatervoorstelling over “Positief coachen” georganiseerd, die een volle zaal trok en waarin het belang van zelfvertrouwen en plezier in de sport is benadrukt.

‘En wat kunnen zwakke omgevingen doen om sterker te worden?’

‘De overheid vraagt steeds meer van sportverenigingen, ook dat ze marktgericht inspelen op hun omgeving. Deze clubs zijn daar nadrukkelijk mee bezig en wij hebben per vereniging per jaar ongeveer tien studenten kunnen inzetten die er een groot deel van het seizoen bezig zijn’, zegt Verhagen. ‘We hebben per vereniging bekeken hoe we interventies en onderzoek

kunnen koppelen, rekeninghoudend met de onderlinge verschillen. Maar we zitten echt in de club en constateren dat die verenigingen dat ook waarderen.’

Na twee jaar blijkt dat er meer belangstelling is voor het vrijwilligerswerk bij de verenigingen, maar dat die vrijwilligers nog niet zo positief oordelen over het verbeteren van de sfeer – al zijn spelers en ouders wel optimistischer. Agressie blijft een bedreigende factor in het voetbalverenigingsleven, al zijn bij voetbalclub Zwaluwen Utrecht 1911 de sfeer en mate van sportief gedrag op de vereniging sterk gestegen.

Leidt het samen sporten ook tot meer of betere interetnische contacten? De sfeer bij beide clubs is ontspannen, zo zeggen de leden zelf. Het rapportcijfer dat mensen bij Zwaluwen aan de interetnische omgang geven, is gestegen. Maar de onderzoekers constateren desalniettemin een zekere “ons-kent-ons”-sfeer, zeker als het gaat om warme of koude gevoelens ten opzichte van de andere groep. Allochtone leden zijn positiever over allochtonen en autochtone leden positiever over autochtonen. ‘Als onze vooronderstelling klopt dat om een aantal redenen voetbal bij uitstek kansen biedt op positief interetnisch contact, dan hoort daarbij tevens de verwachting dat het ons-kent-ons denken buiten de amateurvoetbalwereld (nog) groter is dan daarbinnen. We zullen deze hypothese nog nader onderzoeken’.

‘Het is in ieder geval zaak om, ook in het algemeen, stevig in te blijven zetten op het verstevigen en vitaliseren van verenigingen’, zegt Verhagen. Het lectoraat wil het onderzoek “Verbinden door Voetbal” graag uitbreiden naar tien verenigingen en heeft mede daarom contacten gelegd met de Universiteit Utrecht (UU) en het W.J.H. Mulier Instituut (eerder waren o.a. de KNVB en FC Utrecht al aangehaakt).

‘We hebben hiervoor een aanvraag gedaan voor een Raak-subsidie’, zegt Verhagen. ‘Samen met de USBO (het departement Bestuurs- en Organisatiewetenschap van de UU) en het W.J.H. Mulier Instituut, willen we daarnaast een kenniscentrum voor Sport en Samenleving oprichten om verder te gaan met onderzoek op dit vlak. Daar willen we graag ook andere lectoraten binnen de hogeschool bij betrekken, alsmede minoren zoals sport en marketingentertainment, sportfysiotherapie en jeugd, sport en bewegen.’

‘Sport wordt voor dit lectoraat steeds belangrijker, ook onder invloed van het Olympisch Plan 2028’, aldus Verhagen. ‘Hogescholen kunnen een belangrijke rol spelen om op praktisch niveau oplossingen te zoeken en te bieden voor de doelstellingen van dat plan. Er leven hier veel interessante ideeën voor onderzoek en we kunnen onze studenten daar een plek in geven.’

Koot: ‘Omdat wij zo praktijkgericht werken, komen we wat makkelijker binnen bij verenigingen dan een universiteit. Wij weten ook dat je clubs

niet moet overvragen. Toen we begonnen in de wijk Kanaleneiland, was er aanvankelijk weinig enthousiasme. Die mensen hadden al zoveel onderzoekers over de vloer gehad. Maar toen ze zagen dat onze studenten echt aan de gang gingen en we de mogelijkheid boden ook af en toe spelers en coaches van FC Utrecht in te schakelen, veranderde dat. Onze kracht zit in die praktische benadering.’

Verhagen: ‘Hoewel we met enige regelmaat publiceren in peer reviewed wetenschappelijke tijdschriften, verschijnen de meeste publicaties in tijdschriften voor professionals en beleidsmakers.’

Samen met de universiteit wil het lectoraat de ontwikkelingen binnen de sportverenigingen blijven volgen. ‘De vermaatschappelijking van de sport zet sterk door’, zegt Verhagen. ‘De druk van de overheid die sport als middel wil inzetten, neemt toe en de clubs zullen daar hoe dan ook mee te maken krijgen. Wij willen graag onderzoeken hoe we hen daarbij kunnen helpen, maar ook waar de grenzen liggen.’

Wie is Stijn Verhagen?

Stijn Verhagen studeerde algemene sociale wetenschappen aan de Universiteit Utrecht en promoveerde in 2005 op een onderzoek naar het onbehagen in de thuiszorg. Vanaf 2000 was hij docent aan de opleiding algemene sociale wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Van 2004 tot 2008 was hij (senior)adviseur van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. In 2007 werd hij benoemd tot lector aan de Hogeschool Utrecht. ‘Of het nu gaat om integratie, radicalisme, probleemjongeren of de Wmo, ik houd me graag bezig met actuele sociale vraagstukken, die vaak in het brandpunt van de belangstelling staan.’

Enkele publicaties

Verhagen, S. (2011). ‘Als het dan jullie is, dan kun je het ook krijgen. Maakbaarheid van groepsrelaties in de multi-etnische stad’. In: G. Walraven en C.J. Pen (red.), *Van de maakbare naar de lerende stad*. Amsterdam: Garant.

Verhagen, S., Boonstra, N., Hermens, N. en Koot, E. (2009). ‘De bijvangst van sport: interetnische contacten bij voetbal. SoziO’. *Tijdschrift voor sociale en pedagogische beroepen*, nr. 91, december 2009, 16-21.

Boonstra, N., Hermens, N., Koot, E., Scheijmans, I. en Verhagen, S. (2011). *De verbindende kracht van voetbal: voetbalvereniging De Meern*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Boonstra, N., Hermens, N., Koot, E., Scheijmans, I. en Verhagen, S.
(2011). *‘De verbindende kracht van voetbal: voetbalvereniging Zwaluwen Utrecht 1911’*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Contactgegevens

Lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling
Hogeschool Utrecht
Heidelberglaan 7
3584 CS Utrecht
Telefoon: 088 4819222
E-mail: stijn.verhagen@hu.nl
Website: www.lectoraatpmo.nl

Tinus Jongert.

Tinus Jongert

Lectoraat Innovatieve Bewegestimulering en Sport
De Haagse Hogeschool

Hij hoeft maar uit het raam van zijn werkkamer in de Haagse Hogeschool te kijken om een van de werkgebieden te zien waar zijn lectoraat zich mee bezighoudt. In de wijk Transvaal en het stadsdeel Laak zijn bewegingsarmoede en overgewicht meer dan gemiddeld een probleem, vooral bij kinderen, maar ook onder andere leeftijdsgroepen. Voor Tinus Jongert, de man die bij TNO mede aan de wieg stond van de normen voor het gezond bewegen, is het een uitdaging, samen met zijn studenten en de kenniskring, te zoeken naar innovatieve en creatieve technologieën en methoden om daar wat aan te doen.

‘Ik heb bij TNO jarenlang wetenschappelijk onderzoek gedaan rond de vraag of de Nederlanders wel voldoende bewegen en wat dan wel voldoende is. Daaruit zijn de bekende beweegnormen voortgekomen. We hebben bij TNO onderzoek naar interventies gedaan en daarbij proberen te achterhalen waarom bepaalde groepen mensen niet voldoende bewegen. En we hebben de effectiviteit van die interventies getoetst.’

‘Veel van dat werk hebben we kunnen doen met projectsubsidies.

Maar als je goed kijkt wat er duurzaam is geïmplementeerd, moet je helaas constateren dat het bijna nul is. En als je bij de alo-opleidingen of bij opleidingen op het gebied van bewegingstechnologie of bij professionals in het werkveld vraagt wat daar bekend is over al het wetenschappelijk onderzoek op dit terrein, merk je dat veel van deze kennis slechts langzaam doordringt in het professionele handelen van docenten en studenten. Meer in het algemeen moet je stellen dat de professionals in het veld weinig werken vanuit de systematiek van gedragsverandering, en met de modellen en basisprincipes die er aan ten grondslag liggen. Het zijn twee aparte werelden. Ik zeg wel eens gekscherend dat als we nu zouden stoppen met onderzoek naar methoden om de bewegingsarmoede te bestrijden, er nog decennia nodig zijn om de huidige kennis door te laten dringen tot de praktijk.

Er is dringend behoefte aan extra inspanningen op gebied van duurzame implementatie.’

TNO schiep mede daarom de mogelijkheid om deze thema’s aan de orde te stellen in de beroepsopleidingen op het terrein van sport en bewegen aan De Haagse Hogeschool, door Jongert een dag per week vrij te stellen voor het lectoraat Innovatieve Bewegestimulering en Sport. ‘We hebben sterke banden met twee afdelingen binnen de Hogeschool’, zegt Jongert. ‘Dat zijn allereerst de academie voor sportstudies, dus de oude alo-opleiding, en de opleiding voor sportmanagement. En in de tweede plaats de techniekopleidingen, onder andere bewegingstechnologie. Deze is in de plaats gekomen van de in 1990 gestopte opleiding voor fysiotherapie, en bevindt zich op het raakvlak van technische en medisch-biologische vakken. Vakgebieden als werktuigbouwkunde, industriële vormgeving, bewegingswetenschappen, inspanningsfysiologie en anatomic, spelen er een grote rol.’

‘Er is dringend behoefte aan extra inspanningen op gebied van duurzame implementatie.’

Het lectoraat bestaat naast Jongert uit een kleine kenniskring van twee docenten, ieder voor één dag per week. Hester van der Sloot houdt zich bezig met bewegingstechnologie en Gijs Houdijk is verbonden aan de alo-opleiding.

‘Alhoewel er in de laatste jaren een toenemend aantal Nederlanders voldoet aan de beweegnormen, wordt een aanzienlijk deel van de bevolking met het huidige sport- en beweegaanbod nog altijd onvoldoende bereikt. Om mensen die onvoldoende lichamelijk actief zijn wel te kunnen stimuleren tot gedragsverandering, is een innovatief sport- en beweegaanbod nodig dat hen meer aanspreekt. Het lectoraat heeft als missie om die innovatieve vormen van beweegstimulering en sport te ontwikkelen, te evalueren en te implementeren’, zo beschrijft Jongert zijn werk.

Hij onderscheidt vier doelgroepen: jongeren met motorische achterstanden of ernstig overgewicht en mensen uit lage sociaaleconomische klassen; ouderen; mensen met chronische aandoeningen; en mensen met lichamelijke beperkingen.

De thema’s binnen het lectoraat zijn onder meer het ontwikkelen van een actieve levensstijl, de vergroting van de vitaliteit en de kwaliteit van leven, preventie van aandoeningen en het voorkomen van overgewicht, het positief beïnvloeden van het beloop van chronische aandoeningen en het vergroten van zelfredzaamheid en zelfmanagement.

Kenmerkend voor het lectoraat is de combinatie van innovatieve vormen van sport en beweging en het ontwikkelen en inzetten van nieuwe technologische mogelijkheden en materialen. Ook is er veel aandacht voor een analyse van de woonomgeving: in hoeverre vormt die een stimulans, dan wel een barrière voor gezond bewegen?

‘Ik wilde terug naar de basis’, zegt Jongert. ‘En dat is voor mij de plaats waar de professionals in de wereld van sport en bewegen worden opgeleid. In het huidige beroepsprofiel van de vakdocent lichamelijke opvoeding, is zeker aandacht voor kinderen die niet of nauwelijks bewegen. De studenten hier leren hoe ze die groep allerlei leuke dingen kunnen aanbieden om hen over te halen om toch mee te doen (zogenaamde *persuasive technology*). Maar echte gedragsverandering is iets anders. Daar is meer voor nodig dan een aantrekkelijke gymles.’

Er is in ieder geval praktijkgericht onderzoek voor nodig, aldus de lector. ‘We kunnen gebruikmaken van de kenniskring, van expertisecentra als TNO en Nederlands Paramedisch Instituut (NPI), waarvan ik directeur ben. De studenten kunnen zelf een belangrijke rol spelen. Het gaat er niet om dat de resultaten in *The Lancet* worden gepubliceerd, maar dat er een directe link is met hun beroepspraktijk; met het professionaliseren van bachelors die de Haagse Hogeschool opleidt.’

Een van de onderzoeken die vanuit het lectoraat zijn geïnitieerd, betreft de beweegarmoede in twee wijken/stadsdelen die rond de hogeschool zelf

liggen: Transvaal en het Laak, waar veel kinderen uit gezinnen met een lage economische klasse wonen.

‘We hebben vanuit het lectoraat eerst in de literatuur gezocht naar voorbeelden van effectieve interventies’, vertelt Jongert. ‘Daarna zijn we, onder andere met inzet van studenten, in de praktijk gaan bekijken hoe het feitelijk staat met het overgewicht en we hebben gevraagd naar de drempels en barrières. We hebben gebruikgemaakt van een scan die TNO heeft ontwikkeld om in de gebouwde omgeving vast te stellen hoe “beweegvriendelijk” een buurt of wijk is. Op de scholen bekijk je hoe het staat met de lessen lichamelijke opvoeding. Maar je kunt ook denken aan de aan- of afwezigheid van sportterreinen en fietspaden en andere openbare voorzieningen die kinderen in staat stellen buiten te spelen, zoals trapveldjes, Cruyff Courts en dergelijke. Het uitgangspunt is dat kinderen tot een jaar of elf in ieder geval binnen een straal van 300 tot 400 meter zo’n plek moeten kunnen bereiken.’ Jongert wijst erop dat allerlei barrières, zoals een drukke weg, invloed kunnen hebben. ‘Dan kan er aan de overkant van die weg wel een mooi sportveld liggen, maar als kinderen er niet makkelijk en veilig kunnen komen, heeft dat weinig invloed op hun bewegedrag.’

Het onderzoek leverde diverse bevindingen op. ‘In de eerste plaats bleek dat er, zeker in Transvaal, onvoldoende voorzieningen zijn. Bepalend voor het succes van een speelveld, zoals dat Cruyff Court, is de begeleiding. Je ziet vaak dat een kleine groep wat oudere jeugd zo’n veldje als hangplek gaat gebruiken en claimen, zodat andere kinderen er geen gebruik meer van maken. Als er begeleiders zijn die activiteiten aanbieden, kun je dat voorkomen. De Haagse Sporttuin in de Schilderswijk, laat zien hoe een sportvoorziening in de wijk wel goed kan functioneren.’

Wat het onderzoek ook uitwees, is een grote overlap aan initiatieven. ‘Collega-lector Rob Oudkerk heeft al eens onderzoek gedaan naar het aantal projecten rond overgewicht en beweegarmoede in Den Haag en kwam tot een aantal van circa 120. Hier in Laak bleek tijdens ons onderzoek dat er tijdens een bepaalde week vanuit verschillende organisaties vier voetbaltoernooien werden aangeboden om dezelfde groep kinderen in beweging te brengen. Er is kennelijk veel geld beschikbaar, maar weinig of geen coördinatie.’

Wat is de functie van dit soort onderzoeken vanuit het lectoraat?

Jongert: ‘In de eerste plaats ligt er een advies voor de gemeente, waarin we kwesties als bereikbaarheid van voorzieningen, coördinatie van activiteiten en de wenselijkheid van begeleiding daarbij aan de orde hebben gesteld. Het bood enkele studenten de gelegenheid om hun afstudeerscriptie te schrijven op basis van het onderzoek, maar ook om concreet ervaring op te doen met dit soort activiteiten in wijken en buurten.’

‘We zijn daarnaast vanuit de Haagse Hogeschool een samenwerking aangegaan met een roc-opleiding. Kenniskringlid Gijs Houdijk speelt hierin een belangrijke rol. Vanuit deze samenwerking gaan we volgend jaar aan de slag om in de vorm van (stage)projecten op de speelveldjes in de wijk sportactiviteiten te organiseren, waarbij er intensief wordt samengewerkt door buurt, onderwijs, sport en de zorg (GGD).’

‘Ook is er veel aandacht voor een analyse van de woonomgeving.’

‘Ook is er inmiddels een structurele samenwerking met zestig basisscholen in Den Haag in het kader van het project van de Gewichtige Vakleerkracht. De vakleerkrachten in het Haagse basisonderwijs krijgen een bijscholing op het gebied van de gezondheidsrisico’s van ernstig overgewicht en hebben de taak hun leerlingen jaarlijks te meten en te wegen. De gegevens worden geregistreerd en bij (dreigende) problemen volgt een gesprek met de ouders en zonodig doorverwijzing naar de jeugdgezondheidszorg. Meer in het algemeen stimuleert het project de leerkrachten om hun leerlingen, ook buiten schoolverband, meer te laten sporten en bewegen.

‘Het is een voorbeeld van een project dat nu juist wél in een structurele aanpak voorziet, doordat de leerlingen langdurig gevolgd worden. De vakleerkrachten krijgen voor dit monitoren één uur extra. Dat is niet zoveel en wij hebben aangeboden dat onze studenten daarbij ondersteuning kunnen bieden. We hebben eerst protocollen opgesteld voor het meten en wegen en vanaf 2012 komen er mobiele meetteams die langs de scholen kunnen gaan. Een volgende stap zou kunnen zijn dat we de ouders er actiever bij gaan betrekken. Een pilot hiervoor is reeds opgestart. We zeggen hier wel eens tegen elkaar dat je als vakdocent LO eigenlijk de ouders ook les zou moeten geven rond dit thema, om ervoor te zorgen dat kinderen een actieve leefstijl ontwikkelen. De ouders spelen hierbij een cruciale rol.’

Een deel van de onderzoeken binnen het lectoraat richt zich op het inzetten van innovatieve technieken bij het stimuleren van het bewegen. Een van de voorbeelden zijn de “Twinkel Tegels”, naar een idee van Jongert zelf. Twinkel Tegels hebben het formaat van de gewone stoeptegels (30 x 30 cm.), die oplichten in diverse kleuren als je erop stampt, of oplichten in bepaalde patronen die via een computerprogramma gestuurd worden. Die patronen dagen kinderen uit tot springen, hinkelen en andere spelvormen, waarbij ook samenwerking gestimuleerd kan worden (bijvoorbeeld om met een groepje zo snel mogelijk alle tegels of tegels in een bepaald patroon, te laten oplichten).

De gemeente Delft maakte het – in samenwerking met TNO Kwaliteit van Leven – mogelijk een eerste tegelveld te plaatsen. Vanuit het lectoraat deed Hester van der Sloot onderzoek naar het energieverbruik van kinderen tijdens het spelen met Twinkel Tegels én naar het plezier dat ze erin hadden.

‘Er is kennelijk veel geld beschikbaar, maar weinig of geen coördinatie.’

Jongert: ‘Uit onderzoek is al bekend dat kinderen uit achterstandswijken in de basisschoolleeftijd minder bewegen dan andere kinderen, maar dat ze wél meer tijd besteden aan allerlei games. Daar zitten verslavende elementen in, maar die kun je ook positief gebruiken en dat is de achterliggende idee van de Twinkel Tegels. Het gaat om uitdagende technologie, toegepast in een omgeving waar weinig ruimte is om te spelen.’

Het onderzoek naar het energieverbruik toonde aan dat als kinderen drie keer per week twintig minuten op de tegels spelen, ze al voldoen aan de norm voor gewoon bewegen, omdat het om behoorlijk intensieve spelletjes gaat, die bovendien zowel voor jongens als voor meisjes aantrekkelijk blijken te zijn. In de praktijk bleek wel dat de speeltijd in het onderzoek betrekkelijk kort was.

Jongert stapte met zijn uitvinding – dat aanvankelijk binnen de afdeling bewegingstechnologie van De Haagse Hogeschool is ontwikkeld – naar het bedrijfsleven. Colibri Interactive Innovations gaat het product verder ontwikkelen en op de markt brengen, met ondersteuning vanuit een innovatieprogramma van het ministerie van Economische Zaken.

De tegels, maar ook enkele andere op computertechniek gebaseerde spelen die Jongert heeft getest, bleken een warm onthaal te krijgen bij de kinderen die ermee kennismaakten. Kinderen die er intensief mee aan de slag gaan, halen tijdens het spelen frequent de intensiteit van de Nederlandse Norm voor Gezond Bewegen (NNGB). In hoeverre de introductie leidt tot blijvende gedragsverandering en meer bewegen, is uit deze onderzoeken nog niet op te maken. Dat moet nader onderzocht worden.

Een product waarbij het Haagse lectoraat ook nauw betrokken was, is een game waaraan visueel beperkte kinderen en ziende kinderen samen kunnen meedoen. Ze maken voor de besturing van de op de techniek van Nintendo Wii-gebaseerde game, gebruik van het balance board. Daarmee spelen de ontwikkelaars van de game, de projectgroep GAMBAS (*games for the blind and sighted*), in op het gegeven dat veel visueel beperkte kinderen motorische basisvaardigheden missen doordat ze balansproblemen hebben. Het gebruik van het board stimuleert hen meer ervaring in het bewegen op te doen en een correcte lichaamshouding aan te leren.

Een ander project op het gebied van sport en bewegen voor gehandicapten met behulp van de Wii-techniek, is het onderzoek naar de zitski-controller. De zitski wordt daarbij op het balance board geplaatst, zodat de skiërs in de eigen omgeving kunnen trainen.

Jongert wil in de toekomst de samenwerking met andere beroepsgroepen versterken. Tot die beroepsgroepen behoren onder meer de Nederlandse Vereniging van Revalidatieartsen, de Vereniging van Bewegingswetenschappen Nederland, Het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Fysiotherapie, de Vereniging voor Sportgeneeskunde. Jongert wil ook in de vorm van fieldlabs nader onderzoek doen; bijvoorbeeld naar mogelijkheden om de gehandicaptensport toegankelijk te maken voor grotere groepen mensen en daarbij gebruik te maken van innovatieve technieken zoals in serious games. ‘Op projectbasis zijn we met projecten gestart om games te ontwikkelen voor chronisch zieken en voor mensen op de intensive care van ziekenhuizen. Bij die laatste groep is gebleken dat ze sneller herstellen als ze in een vroeg stadium meer gaan bewegen en je kunt games gebruiken om dat te stimuleren.’

Over de financiering maakt hij zich niet al te veel zorgen. ‘Ik heb geleerd dat je beter eerst een goed project kunt starten en dan pas geld moet gaan zoeken. Dat gold ook voor de Twinkel Tegels. Studenten hebben het demonstratiemodel gemaakt en toen dat bleek aan te slaan, raakte het bedrijfsleven geïnteresseerd.’

‘Maar mijn grootste uitdaging is om meer onderzoek te doen naar de determinanten van inactiviteit. Als je mensen in beweging wilt krijgen, kun je die leuke dingen aanbieden, zoals ik eerder al noemde. Maar een werkelijke oplossing zit in het wegnemen van barrières en die kunnen voor de een van een andere aard zijn dan voor de ander.’

‘Mensen met een aandoening kampen vaak met klachten, symptomen van de aandoening en angst die ze moeten leren overwinnen. Ook de omgeving kan letterlijk en figuurlijk drempels opwerpen. Je zult het zelfmanagement van mensen moeten aanspreken en ervoor zorgen dat ze zelf bewegen belangrijk gaan vinden en letterlijk zelf in beweging komen. Zelfmanagement en het ontwikkelen van beweegaanbod in hun eigen omgeving, zijn hierbij belangrijk. Gedragsverandering kan pas blijvend zijn als aan alle essentiële voorwaarden is voldaan.’

Wie is Tinus Jongert?

Tinus Jongert studeerde inspanningsfysiologie aan de huidige faculteit Bewegingswetenschappen van de VU in Amsterdam en deed daar ook een docentenopleiding. Na een stage bij de Academie voor Lichamelijke Opvoeding en Fysiotherapie, was hij daar acht jaar lang docent.

Van 1991 tot 2001 had hij een eigen bedrijf voor testen en medische keuringen, waarna hij twee jaar als freelancer actief was op hetzelfde terrein. Daarna werkte hij acht jaar voor TNO Bewegen en Gezondheid, onder meer als senioronderzoeker en afdelingshoofd. Sinds 2009 is hij één dag in de week als lector verbonden aan De Haagse Hogeschool. Daarnaast is hij directeur van het Nederlands Paramedisch Instituut, het kenniscentrum voor vakgebieden als fysiotherapie, oefentherapie en ergotherapie. ‘Het instituut verzorgt informatievoorziening voor deze beroepen, deskundigheidsbevordering en doet praktijkgericht en innovatief onderzoek’, zo licht hij toe.

Enkele publicaties

Berben, F. ‘Sportersdossier voor mindervaliden (rolstoelbasketbal)’. Afstudeerscriptie Bewegingstechnologie, juli 2011.

Helming, T. Stage Expertisecentrum Bewegingstechnologie. Eindverslag Goalball, videoanalyse, juli 2011.

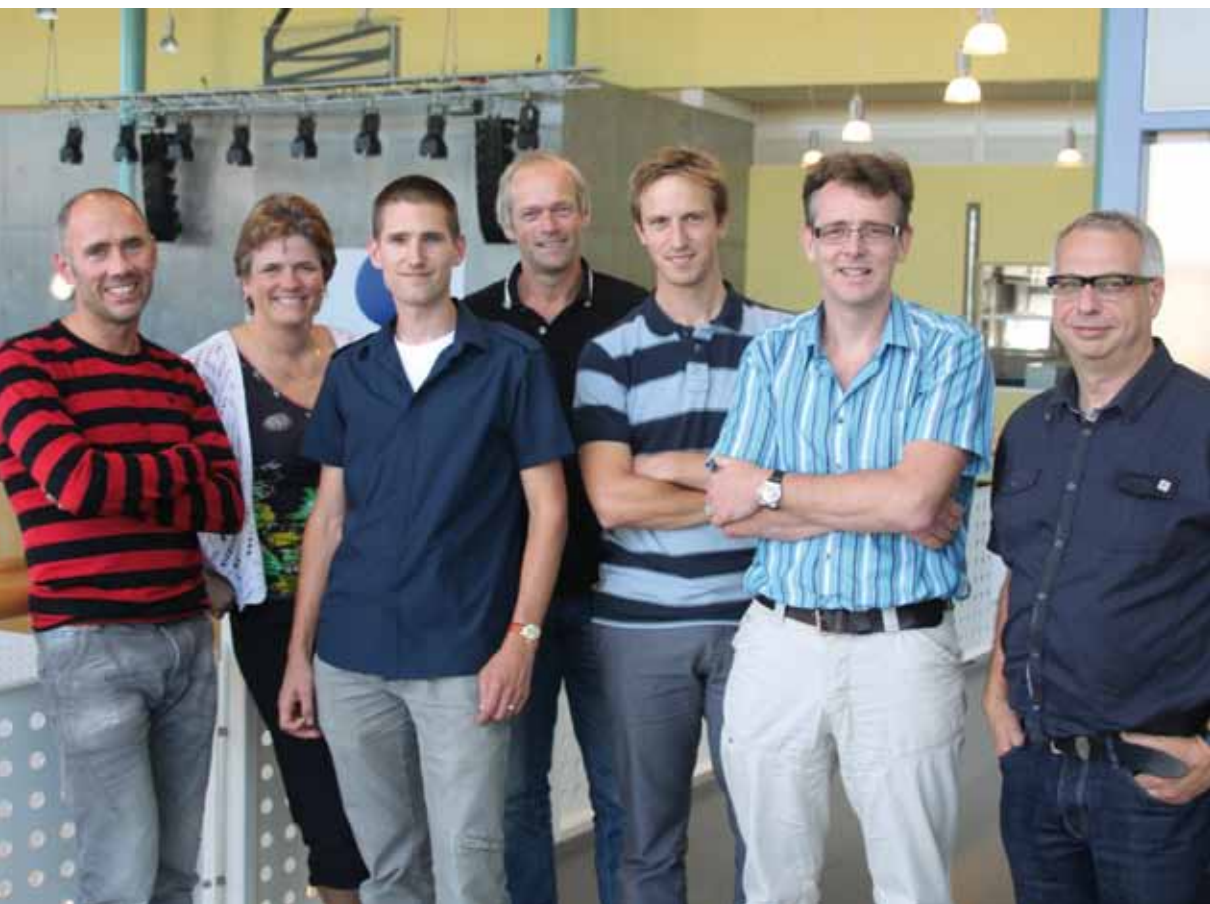
Sloot, H. van der, Jongert, M.W.A. ‘Kinderen laten bewegen met Twinkeltegels’. *Sportgericht* 2011; 65 (4): 22-24.

Jongert, M.W.A., Wijtzes, A., l’Hoir, M., Iterson, M., Altenburg, A., Kweekel, D., Noodelijk, R. ‘Bewegestimulering voor kinderen in Laak en Transvaal’. Onderzoeksrapport De Haagse Hogeschool, Den Haag, februari 2011.

Jongert, M.W.A., Claessens, Heijden vd., E. ‘Bewegestimulering door middel van een buitenspeelhulp’. De Swinxs, TNO-rapport, KvL/GB 2009.072.

Contactgegevens

Lectoraat Innovatieve Bewegestimulering en Sport
De Haagse Hogeschool
Johanna Westerdijkplein 75
2521 EN Den Haag
Telefoon: 070-4457417
E-mail: jongert@paramedisch.org

De kenniskring van het lectoraat Bewegen, School en Sport: (v.l.n.r.): Lammert Klok, Corina van Doodewaard, Joop van Duivenvoorde, Jaap Kleinpaste, Niek Pot, Ivo van Hilvoorde en Ad Hoogendam.

Ivo van Hilvoorde

Lectoraat Bewegen, School en Sport

Christelijke Hogeschool Windesheim

‘Stelt u zich eens voor: kinderen gaan naar school en mogen iedere dag vele uren bewegen en sporten. De scholen worden hiertoe zelfs verplicht, maar ze zijn vrij in het aantal uren dat ze mogen besteden aan Nederlandse taal (menig docent bewegingsonderwijs doet dat er bij). Docenten vragen zich wel eens vertwijfeld af hoe het taalonderwijs zo gemarginaliseerd is geraakt. Iedereen heeft het maar over sport en bewegen, fit zijn en medailles winnen. Taal is toch ook heel belangrijk?’

Deze omkering van de werkelijkheid lijkt een absurd spel. Dat krijg je ervan als je een filosoof benoemt als lector. Die dwingt je tot gedachteoefeningen, die algemeen geaccepteerde meningen ter discussie stellen.

Ivo van Hilvoorde speelde dat spel met zijn gehoor bij het uitspreken van zijn lectorale rede aan de Windesheim University of applied sciences in mei 2011.

De kern van zijn verhaal school niet zozeer in het fantaseren over een school waar sport een veel grotere plaats inneemt dan erkend belangrijke vakken als taal en rekenen. Hij liet zijn toehoorders vooral nadenken over de virtuele situatie waarin de taalonderzoekers en taaldocenten het er niet bij laten zitten en de manier waarop ze hun zaak bepleiten.

‘Ze werken gestaag aan de legitimering van hun vak en zetten daarvoor al hun creativiteit en onderzoeksvaardigheden in. Ze willen de samenleving ervan overtuigen dat taal belangrijk is voor de ontwikkeling van kinderen. Ze kiezen daarbij drie speerpunten:

- Van veel praten en lezen word je fitter en gezonder.
- Met extra uren voor taal wordt de kans groter dat we in Nederland uiteindelijk weer eens trots kunnen zijn op een Nobelprijswinnaar voor literatuur.
- Er wordt geclaimd dat meer aandacht voor taal ook goed kan zijn voor het ontwikkelen van sportieve vaardigheden.’

Van Hilvoorde gebruikt hier dus hetzelfde type argumenten waarmee de voorstanders van meer bewegingsonderwijs en meer aandacht voor sport hun stellingen betrekken. Niet de betekenis en waarde van sport en bewegen als zodanig gelden als belangrijkste onderbouwing. Die waarde wordt afgemeten aan het nut dat bewegingsonderwijs en sport hebben voor andersoortige doelen, zoals gezondheid en nationale trots.

*Van veel praten en lezen word
je fitter en gezonder.*

Het bewegingsonderwijs gaat zich vanuit die benadering vooral legitimeren als compensatie voor bewegingsarmoede en overgewicht. Terwijl Van Hilvoorde juist de “bewegingsrijkdom” centraal stelt. Sport en bewegen dragen op intrinsieke wijze bij aan die rijkdom en vormen als zodanig een waardevolle bijdrage aan de ontwikkeling van kinderen (en volwassenen). ‘Een te grote nadruk op gezondheid en fitheid vormt een uiterst magere maar ook risicovolle legitimering van het bewegingsonderwijs’, stelt hij. Het is geen goedkoop medicijn tegen de kwalen van de moderne samenleving, die de neiging heeft sociaaleconomische problemen te medicaliseren. ‘Van professionals op het terrein van sport en bewegen mag je meer verwachten dan het reproduceren van het compensatieverhaal. Die professionals hebben de dreigende en alomtegenwoordige taal over bewegings-

armoede niet nodig om de inhoudelijke expertise over *bevegingsrijkdom* uit te dragen.’

Van Hilvoorde is sinds eind 2009 lector in Zwolle. Windesheim heeft het lectoraat dat voorheen Bewegen en Gedragsbeïnvloeding heette, verdeeld over twee lectoren. ‘Ruud Bosscher (die elders in dit boek aan het woord komt) richt zich vooral op “Bewegen, Gezondheid en Welzijn”. ‘Ik houd me bezig met “Bewegen, School & Sport”’, zegt Van Hilvoorde.

Het lectoraat werkt nauw samen met de School of Human Movement & Sports (de voormalige Calo), waartoe de LO-opleiding, de opleiding Sport & Bewegen en de opleiding Psychomotorische Therapie behoren. ‘De Calo had vanouds een eigen identiteit, waarbinnen de pedagogische waarden van het bewegingsonderwijs een belangrijke rol speelden. Er is zeker behoefte aan modernisering van die ideologische wortels, maar het uitgangspunt dat het bij sport en bewegen om veel meer gaat dan (het meten van) effecten en prestaties, staat zeker nog centraal’, zegt Van Hilvoorde.

Kenmerkend voor de eigen identiteit is ook de onderzoekende houding die van docenten en studenten wordt verwacht – een attitude die de lector goed kent van zijn andere werkgever, de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), waar hij als sportfilosoof verbonden is aan de faculteit Bewegingswetenschappen. ‘Reflectie op de pedagogische kwaliteit is een belangrijk onderdeel van de beroepshouding.’

‘Je erft als lector een kenniskring’, zegt Van Hilvoorde, die opvolger is van Harry Stegeman. ‘Maar ik heb in de afgelopen twee jaar wel eigen accenten kunnen leggen. Zo heb ik sterk ingezet op de verbinding met de Vrije Universiteit, waar het motorisch leren een belangrijk vakgebied is. Verder ben ik natuurlijk een deel van mijn tijd kwijt aan het schrijven van aanvragen voor onderzoek en het binnenhalen van de financiën. Een deel van de onderzoekers is bezig te promoveren. Maar meer in het algemeen is het doel vooral de kwaliteit van het onderwijs omhoog te brengen. Levenslang leren is misschien een wat modieuze term geworden, maar zeker in het onderwijs moet er sprake zijn van voortgaande ontwikkeling op de terreinen waar je je als opleiding mee bezig houdt. Daar heb je gemotiveerde mensen voor nodig.’

Zelf heeft hij een aanstelling voor drie dagen per week. Twee promovendi hebben elk twee dagen per week beschikbaar voor onderzoek en daarnaast zijn vijf anderen voor een dag per week bezig met thema’s die de kenniskring aan de orde heeft gesteld.

Naast de al genoemde benadering van sport als “compensatiecultuur”, is de ontwikkeling van de *sportidentiteit* bij kinderen en de invloed daarop in het onderwijs een ander thema dat volgens Van Hilvoorde om kritisch

onderzoek vraagt. ‘Onze focus ligt niet zozeer op de directe effecten van (meer) bewegen. Je kunt allerlei variabelen rond gezondheid meten, maar als kinderen zeven weken zomervakantie hebben gehad, zijn die effecten alweer verdwenen. Cruciaal voor het onderwijs is of je gedrag van kinderen structureel kunt beïnvloeden. Taal en rekenen leer je hun ook opdat ze er een leven lang profijt van hebben. Bij sportgedrag moet je bovendien rekening houden met het milieu waar ze in opgroeien en de rol die de sportvereniging kan spelen. Fit en gezond zijn is belangrijk, maar een positieve houding ten opzichte van sport en bewegen, is van groter belang voor toekomstig gedrag.’

Van Hilvoorde duidt hier op een thema dat hij graag nader wil onderzoeken: mogelijkheden om de traditioneel brede kloof tussen school en sport te overbruggen. ‘In Amerika speelt schoolsport een grote rol. Sportprestaties hebben grote invloed op het gevoel trots te zijn op de school waar je leerling van bent, niet alleen als je deel uitmaakt van het team, maar ook als fan, cheerleader of lid van de schoolmuziekband. Dat is een interessant gegeven. We kunnen die cultuur niet zomaar overplanten naar de Nederlandse situatie, waar de sportverenigingen een veel grotere rol spelen.

Maar we kunnen er wellicht wel het een en ander van leren. Sporten *namens* school is hier weliswaar nog niet heel ver ontwikkeld, hoewel initiatieven als “Mission Olympic” en toernooien tussen scholen wel in belang en aantal toenemen en in aanzien stijgen. Sporten in het onderwijs heeft een sterk socialiserend effect en de school is een krachtig instrument doordat je er elke dag komt.’

Hij duidt ook op een andere ontwikkeling. De vanouds grote – en door de oude Calo ook wel sterk uitgedragen ideologische – tegenstelling tussen de pedagogiek van de lichamelijke opvoeding en de prestatiegerichtheid in de georganiseerde sport, verliest langzamerhand aan kracht, meent Van Hilvoorde.

In zijn lectorale rede verwoordde hij het zo: ‘Ondanks de vele pogingen tot overbrugging bestaan er nog steeds cultuurverschillen tussen het bewegingsonderwijs en de sport(vereniging). Binnen het lectoraat zijn we geïnteresseerd in die verschillen en in de vraag wat er gebeurt wanneer een pedagogische visie op bewegen onder invloed van allerlei beleidsmaatregelen moet integreren met een meer sportgerichte benadering.’

Een van de activiteiten binnen het lectoraat op dit gebied is het promotie-onderzoek van Ad Hoogendam naar de instrumentalisering van sport en de invloed op professionals. Hij plaatst het sportbeleid tegen de achtergrond van een “gulzig bestuur” dat allerlei private initiatieven - zoals het werk van scholen en sportverenigingen - graag wil benutten voor eigen doelstellingen, zoals gezondheidsbevordering.

‘Cruciaal voor het onderwijs is of je gedrag van kinderen structureel kunt beïnvloeden.’

Hoogendam onderzoekt onder meer welke invloed er uitgaat van deze instrumentalisering van sport op het werk van de professionals en vrijwilligers. ‘Ik richt me vooral op de rol van de combinatiefunctionarissen die een sleutelrol spelen in de samenwerking tussen onderwijs en sport. Daarbij onderzoek ik welke verwachtingen er vanuit het beleid zijn van het functioneren van combinatiefunctionarissen - zoals het vermogen om samenwerkingsverbanden aan te gaan - en hoe zij daar in de praktijk mee omgaan. Met name kijk ik naar de spanningen die kunnen ontstaan ten aanzien van de handelingsvrijheid van deze nieuwe professionals ten opzichte van de beleidsdoelen en ambities die van hogerhand worden opgelegd.’

Niek Pot doet onderzoek naar het ook door Van Hilvoorde al genoemde fenomeen van de schoolsport. ‘Het gaat om sportactiviteiten die nadrukkelijk bij de school en namens de school worden georganiseerd’, zegt hij. Een van de vragen is wat dat kan toevoegen aan de clubsport en wat de sociale

en psychologische voor- en nadelen zijn. Bij het onderzoek zijn docenten en studenten van Windesheim en van de VU betrokken, we gebruiken vragenlijsten, doen interviews en observaties en hopen een vernieuwende aanpak te ontwikkelen.’

In Kanaleneiland (Utrecht) wordt onderzocht of het faciliteren van sport in en rondom het schoolgebouw, de binding beïnvloedt die de leerlingen met school hebben en de mate waarin zij zich identificeren als sporter. Tegelijkertijd wordt in Zeeburg (Amsterdam) onderzocht of een zaalvoetbalcompetitie - mede opgezet door de KNVB -, waarbij leerlingen hun school vertegenwoordigen, kan bijdragen aan de schoolbinding en de vorming van een sportidentiteit.

Onderzoek in het HBO is van een ander niveau dan die op de universiteiten, zegt Van Hilvoorde. ‘Dat geldt natuurlijk niet voor de docenten die willen promoveren, maar niet alles wat we hier doen, hoeft tot wetenschappelijke publicaties te leiden. De focus ligt op praktijkgericht onderzoek, op het “leren in de context van het bewegingsonderwijs”. Maar misschien is dat wel lastiger dan onderzoek in een experimentele context. Daar kun je een laboratoriumsituatie creëren, waarbij je alle invloeden van buiten kunt uitsluiten en controleren. Of je een bal moet werpen in een labopstelling of gymlokaal vol kinderen, dat is nogal een verschil. Je kunt met hulp van de natuurwetenschap precies berekenen hoe een topzwemmer z’n hand het best door het water kan bewegen, maar de educatieve context van zwemonderricht is veel ingewikkelder. Als we hier onderzoek doen, gebeurt dat zoveel mogelijk in de praktijk van het onderwijs én ligt direct de vraag op tafel wat leerkrachten er in hun eigen praktijk mee kunnen doen.’

Wetenschappers zijn meer geneigd hun resultaten te vertalen naar de praktijk.’

Toch zijn de verschillen minder groot dan het op het eerste oog lijkt. ‘De twee werelden groeien naar elkaar toe. Wetenschappers zijn meer geneigd hun resultaten te vertalen naar de praktijk. Veel mensen van Windesheim en de VU kennen elkaar inmiddels en dat versterkt de mogelijkheden tot samenwerking.’

‘Wat een grotere rol speelt bij de keuzes in het wetenschappelijk onderzoek, is het feit dat topsport zo interessant is geworden. Die kennis kun je ook inzetten in het onderwijs. Je kunt onderzoeken hoe de keeper in het hockey de bal volgt door hem of haar een speciale bril op te zetten en de oogbeweging te registreren. Maar je kunt die bril ook gebruiken om te onderzoeken waar de leerkracht in het bewegingsonderwijs naar kijkt als het kinderen observeert en instrueert.’

‘Voor kennis van effectieve en efficiënte manieren waarop een onderwijzer kan handelen, zijn geïntegreerde theorieën over het aanleren van motorische vaardigheden en over pedagogiek, noodzakelijk’, zo zei hij het in de lectorale rede.

Binnen dit thema “Leren in de context van het bewegingsonderwijs” doet Corina van Doodewaard een promotieonderzoek naar leerling-diversiteit. De laatste jaren lijken maatschappelijke ontwikkelingen de diversiteit in de klas te vergroten. Door een toename van culturele verschillen, krijgen steeds meer Nederlandse docenten te maken met multiculturele klassen. Bovendien wordt de diversiteit in de klas vergroot door de toename van het aantal “rugzakleerlingen”. De toename van het aantal jongeren met overgewicht, heeft ook gevolgen voor de leerling-diversiteit in de les bewegingsonderwijs. De vraag is op welke wijze docenten in het voortgezet onderwijs omgaan met de diversiteit in hun klassen.

‘Ik heb bewust gekozen dit onderzoek binnen het vmbo te doen, omdat ik daar de grootste verschillen verwacht’, aldus Van Doodewaard. ‘Ik wil proberen in beeld te brengen welke krachtenvelden er spelen en hoe de docenten de diversiteit zelf ervaren. Dat doe ik onder meer door video-beelden te maken van de lessen bewegingsonderwijs die worden benut in het interview om het concrete handelen van de docent centraal te stellen en te analyseren. Maar ook de relaties tussen docenten, leerlingen en de school, komen in interviews aan de orde.’

Het werk van Jaap Kleinpaste begeeft zich op een heel ander gebied. Hij wil de effecten van beweeggames onderzoeken en richt zich allereerst op het aanleren van motorische vaardigheden. ‘Daar is nog weinig literatuur over te vinden’, aldus de onderzoeker. Het gaat om een empirisch onderzoek dat wordt uitgevoerd binnen de bewegingsactiviteit “golf”. De deelnemers maken gebruik van het programma “Tiger Woods PGA Tour 11” op de Wii-spelcomputer.

‘Het is een ambitieus plan, waarbij ik 120 scholieren in het VO, verdeeld over verschillende groepen, wil vergelijken. De eerste groep krijgt lessen op de green, de tweede oefent met de game en een derde groep volgt een combinatie van beide lessen. De golfwereld is al enthousiast, maar ik heb nog medewerking van het bedrijfsleven nodig, die de faciliteiten voor het gamen beschikbaar moet stellen.’

Een derde onderzoek, dat zich momenteel nog in een verkennende fase bevindt, richt zich op de wijze waarop motorisch leren plaatsvindt en de rol daarbij van interactie tussen leerkracht, leerling en leeromgeving. Lammert Klok en Joop van Duivenvoorde, beiden ook bewegingswetenschapper, zullen dit onderzoek gaan leiden.

Net als andere lectoren wil Van Hilvoorde de brug slaan tussen de wetenschap en de HBO-opleiding. Maar hij plaatst ook een kanttekening. ‘Aandacht besteden aan de rol van wetenschap binnen een praktijkgerichte opleiding, betekent meer dan het kunnen begrijpen en interpreteren van wetenschappelijke data. Volgens het “Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding” moet een leraar in staat zijn (nieuwe) wetenschappelijke kennis te lezen en die kennis kunnen vertalen naar de eigen praktijk. Het gaat er niet alleen om dat die informatie wordt gelezen en begrepen met het doel die slechts te kunnen reproduceren. Het gaat er ook om daar kritisch mee om te kunnen gaan, te vertalen naar de eigen beroepspraktijk en bij te dragen aan nieuwe vormen van kennis.’

Wie is Ivo van Hilvoorde?

Ivo van Hilvoorde is als sportfilosoof verbonden aan de faculteit Bewegingswetenschappen (Vrije Universiteit Amsterdam), als lector aan de School of Human Movement & Sports (Windesheim, Zwolle) en als gelieerd onderzoeker aan het W.J.H. Mulier Institute - Centre for Research on Sports in Society. In zijn werk houdt hij zich bezig met filosofische, historische en pedagogische vragen op het terrein van sport en bewegingsonderwijs. Voor meer informatie, zie: <http://www.ivovanhilvoorde.nl/>.

Enkele publicaties

Hilvoorde, I. van (2011). *Bewegingsrijkdom. Onderzoek naar professionalisering van onze sport- en bewegingscultuur* (lectorale rede, 27 mei 2011, Windesheim, Zwolle).

Hilvoorde, I. van, J. Vorstenbosch, Devisch, I. (2010). “Philosophy of Sport in Belgium and the Netherlands; History and Characteristics” in: *Journal of the Philosophy of Sport*, 37(2), pp: 225-236.

Hilvoorde, I. van, Elling, A. & Stokvis, R. (2010). How to Influence National Pride? The Olympic Medal Index as a Unifying Narrative. In: *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 45. No. 1, 87-102.

Stokvis, R. & Hilvoorde, I. van (2008). *Fitter, Harder & Mooier. De onweerstaanbare opkomst van de fitnesscultuur*. Amsterdam: Arbeiderspers/Het Sporthuis.

Hilvoorde, I. van, Pasveer, B. (red.) (2006). *Beter dan Goed. Over genetica en de toekomst van topsport*. Diemen/Den Haag: Veen Magazines/Rathenau Instituut.

Contactgegevens

Ivo van Hilvoorde
Lectoraat School, Bewegen & Sport
Christelijke Hogeschool Windesheim
Campus 2-6
8017 CA Zwolle
Telefoon: 038 4699931
E-mail: im.van.hilvoorde@windesheim.nl

V.l.n.r.: Henk Hille, Jan Janssens, Matthijs van der Gugten, Jan Luitzen en Wilko de Graaf.

Jan Janssens

Lectoraat Sportbusiness Development

Hogeschool van Amsterdam

Waar andere lectoraten met de nodige voorzichtigheid spreken over het inschakelen van studenten bij onderzoek, denkt Jan Janssens precies tegenovergesteld. De oud-directeur van het W.J.H. Mulier Instituut kent de kracht van actuele, betrouwbare data en verkeert als lector aan de Hogeschool van Amsterdam (HvA) onder ruim 600 jongeren van wie, naar hij hoopt, velen in het kader van hun opleiding betrokken willen raken bij onderzoeksprojecten. Een van de leden van zijn kenniskring Sport, Management en Ondernemen, is inmiddels bezig met het opzetten van een systeem waarbij een hele jaargang studenten als onderzoeker het veld in wordt gestuurd. Het is een van de activiteiten waarmee Janssens zijn lectoraat een eigen gezicht geeft.

“Sportbusiness Development” is bedacht als naam voor het lectoraat dat de opleiding Sport, Management en Ondernemen van de Hogeschool van Amsterdam als onderdeel van het domein Bewegen, Sport en Voeding, wilde instellen. ‘Maar dat roept in mijn ogen eigenlijk te veel associaties op met commerciële sport en met geld verdienen en dat vind ik wat te schraal’, zegt Janssens. Het maakt duidelijk dat lector en kenniskring hebben moeten zoeken naar de invulling van dit relatief nieuwe onderdeel van de opleiding. ‘De achtergrond van het lectoraat is, net als bij de meeste collega’s, de wens om als docenten niet alleen bezig te zijn met het doorgeven van kennis, maar samen met de studenten ook zelf kennis te verwerven door onderzoek. Waar onderzoek en onderwijs elkaar aan de universiteiten, als het goed is, in evenwicht houden, was de verhouding hier misschien 95 tegen 5 procent.’

‘Als kenniskring binnen Sport, Management en Ondernemen bestrijken we een breed gebied. Het gaat niet alleen om de nieuwe zakelijke ondernemingen op het gebied van sport en bewegen, maar ook om het vernieuwen van bestuur en management van bestaande organisaties. Maar het denken en opereren als onderneming is wel een onderscheidend thema voor onze opleiding.’

‘Als je hun wat vaardigheden bijbrengt, leveren ze uitstekende data aan.’

Voor Janssens was de stap naar het hoger beroepsonderwijs een nieuwe ervaring. ‘Ik vind het altijd leuk iets te maken uit niets. Een beetje pionieren en dan kijken wat je van de grond kunt krijgen, ook al is het niet eenvoudig om dan meteen succes te boeken. Na mijn aanstelling in april 2009 ben ik daarom eerst een paar maanden gaan observeren en praten: wat voor studenten lopen hier rond, wat willen de docenten en hoe pakken andere lectoren het aan? Ik heb toen, in samenspraak met verschillende mensen uit de opleiding, een plan gemaakt om mijn eigen draai aan dit lectoraat te geven.’

‘Waarbij Jan zijn ideeën vanuit het W.J.H. Mulier Instituut, waar hij tot mei 2008 directeur was, deels heeft meegenomen’, voegt Henk Hille, docent en lid van de kenniskring, daaraan toe.

Dat zal in het vervolg van dit hoofdstuk blijken, want een deel van de onderzoeksthema’s waar het W.J.H. Mulier Instituut over publiceerde, krijgt in Amsterdam een vervolg. ‘Ik heb in het verleden al vaker gedacht aan mogelijkheden om studenten bij onze onderzoeken te betrekken. Nu zit ik er middenin en is dat binnen bereik gekomen’, zegt Janssens.

Zelf heeft hij een aanstelling van 0,6 fte – die hij combineert met het parttime voortzetten van zijn eigen bedrijf voor sportonderzoek, Chionis.

Janssens richtte de kenniskring in als een ‘dynamisch gezelschap, waar docenten in principe twee jaar in meedraaien. Ze zijn dan voor één dag per week vrijgesteld voor dit onderzoekswerk.’

Voorwaarde voor het goed functioneren van het lectoraat is, dat de studenten, maar ook het deel van de docenten die daar geen ervaring mee heeft, vaardigheden ontwikkelen op het gebied van wetenschappelijk onderzoek. ‘We leven weliswaar geen onderzoekers af, zoals universiteiten dat doen, maar wel mensen die onderzoek op een kritisch analytische manier kunnen beoordelen en zelf praktijkgericht onderzoek kunnen opzetten. Het is ook een leerproces om op een wat hoger abstractieniveau te gaan denken.’

Hille: ‘Het idee dat HBO-studenten daar niet toe in staat zouden zijn, is echt een verouderd cliché. Er zijn genoeg studenten te vinden die een goede bijdrage kunnen leveren, zeker als de onderwerpen dicht bij de sport liggen. Als je hun wat vaardigheden bijbrengt, leveren ze uitstekende data aan.’

Een van de onderzoeksprogramma’s binnen het lectoraat richt zich op de toepassing van nieuwe media in de sport. Wilko de Graaf, docent marktonderzoek met een beroepsverleden in de ICT-sector, is binnen de kenniskring verantwoordelijk voor dit onderzoek. Hij deelt die verantwoordelijkheid met Carel Klaver, een collega-docent van de HvA-opleiding Sportmarketing die ook lid is van de kenniskring.

‘Die nieuwe media vormen een braakliggend onderzoeksgebied. We hebben gezocht naar literatuur, maar die blijkt er, ook in het buitenland, nog nauwelijks te zijn, dus het is een mooie kans om met iets nieuws te komen. We laten studenten afstudeeronderzoeken doen naar allerlei verschillende facetten en sprokkelen zo kennis en inzichten bij elkaar. Zo heeft een studente vorig jaar onderzocht hoe topsporters gebruikmaken van Twitter, wat ze ermee beogen en wat hun “followers” ervan verwachten.’

‘In de eerste fase heeft ze gekeken naar de content, dus naar wat topsporters precies twitteren. Daarnaast heeft ze een aantal sporters geïnterviewd. Daarbij bleek al meteen een verschil tussen teamsporters en individuele sporters. De laatsten zien Twitter veel vaker als “deel van hun werk”, als middel om zich te profileren en als medium om met fans te communiceren.’ ‘Inmiddels is een andere studente met een vervolgonderzoek aan de slag. Er zijn ook onderzoeken gestart naar het gebruik van sportapps, de toepassing van sociale media door betaaldvoetbalorganisaties, en tijdens sportevenementen.

De Graaf: ‘We hebben eerder ook onderzocht hoe bedrijven en organisaties in de fitnesswereld sociale media als Facebook en Twitter inzetten om contact te onderhouden met hun klanten en leden. Daar kwam bijna niets uit en als er al iets gedaan werd, was het vrijwel louter zenden en geen interactie.’

‘Het is veelal gebrek aan tijd en kennis die zich nog moet ontwikkelen. Studenten van onze opleiding lopen nu stage bij diverse fitnesscentra en doen daar nu nader onderzoek rond dit thema.’

‘Op hetzelfde terrein ligt een onderzoek dat Jan Janssens en ik hebben gedaan naar sportdating via internet. We hebben diverse sites, commerciële en sites waarvoor je niet hoeft te betalen, met elkaar vergeleken. Je ziet dat met name de grote sites behoorlijk wat bezoekers trekken, maar dat het uiteindelijk weinig leidt tot daadwerkelijk samen afspreken om te gaan sporten.’

Een thema dat Janssens “meenam” van zijn onderzoekswerk bij het W.J.H. Mulier Instituut, is dat van de verdwenen sportclubs. In zijn lectorale rede sprak hij in september 2011 zijn zorg uit over het voortbestaan van de sportvereniging, die geplaagd wordt door financiële zorgen en gebrek aan kader. Binnen het lectoraat wil hij meer onderzoek doen naar het functioneren van die verenigingen én naar de rol van de externe ondersteuning. Er loopt ook onderzoek naar combinatiefunctionarissen en meer in het algemeen naar vormen van professionalisering in de georganiseerde sport en de weerstand tegen dit soort veranderingen.

Hoewel de situatie in de afgelopen vijftien tot twintig jaar volgens de verenigingsmonitor niet is verslechterd, is volgens Janssens ook voorzichtig optimisme misplaatst. Hij wijst er dan met name op dat het aandeel van de verenigingen op de sportmarkt, flink is verkleind en dat sinds de jaren tachtig twintig procent van de verenigingen is verdwenen. Deels heeft dat te maken met de veranderende sportinteresse van de Nederlander. Er zijn nieuwe verenigingen opgericht en er hebben uiteraard ook de nodige, al dan niet door gemeenten geïnitieerde fusies plaatsgevonden. Maar Janssens wil meer weten van die verdwenen verenigingen – en vooral van hun leden en vrijwilligers. Zijn die gestopt met hun sport of hun kaderwerk? Hebben ze elders emploi gevonden? En hij wil onderzoeken hoe je bij fusies voor continuïteit kunt zorgen. ‘Er wordt vaak wat laconiek over gedaan, omdat mensen toch naar andere verenigingen kunnen overstappen. Maar daarmee misken je het belang en de sfeer van juist de kleinere sportclub’, aldus de lector.

‘We hebben hier binnen de opleiding een excellentieprogramma waarmee getalenteerde studenten een extra aantekening kunnen verdienen op hun diploma. Binnen dat programma past ook een onderzoeksopdracht en die hebben we hiervoor gebruikt. Studenten hebben elk in een gemeente proberen te achterhalen welke verenigingen tussen 1995 en 2010 zijn verdwenen. Daarbij bleek al dat er vele helemaal uit beeld zijn geraakt, maar we hebben er nu zo’n tachtig gevonden waarvan we via interviews met oud-bestuursleden een en ander hebben kunnen achterhalen wat betreft de oorzaken en gevolgen.’

Op een heel ander terrein werkt Jan Luitzen, taalkundige en docent taalbeheersing aan de HvA, binnen de kenniskring aan twee onderzoeken. ‘Ik werk al vijftien jaar als freelance sportschrijver en heb veel over taal en sport geschreven. Dat leidde onder meer tot de publicatie van drie sportwoordenboeken – over atletiek, turnen en wielersport en golf – bij uitgeverij Van Dale. Ik ga nu starten met een promotieonderzoek naar sporttaal aan de Vrije Universiteit.’

Daarnaast werkt hij aan een project waarmee Janssens en Rem Pronk, docent aan de opleiding Sport, Management en Ondernemen, eerder mee zijn begonnen en waarbij ze ondernemers op de sportmarkt intensief interviewen over hun bedrijf. Voor deze interviews hebben ze gesprekspartners gezocht in de meest uiteenlopende hoeken en niches van de sportmarkt: van evenementenorganisator tot zwembadexploitant en touroperator van sportreizen, van personal trainer tot spelersmakelaar en leverancier van sportdata.

Luitzen: ‘Alles komt daarbij aan de orde: de hoogte- en dieptepunten in de bedrijfsvoering, het financiële reilen en zeilen. Ik komt ook bij oudstudenten die na hun opleiding hier een eigen bedrijf zijn gestart. Je ziet dat veel van die mensen met heel idealistische perspectieven van start gaan, maar dat de dagelijkse praktijk vol obstakels zit. Het mooie is dat die ondernemers zelf de kans krijgen om hier op de opleiding aan workshops deel te nemen én dat hun ervaringen weer lesstof vormen voor onze studenten. Dat geldt ook voor het boek met alle interviews dat in april volgend jaar zal verschijnen.’

Luitzen werkt samen met studenten ook aan een website die tot een “Wikipedia voor sportinnovaties” kan leiden. ‘Binnen het vak “Zakelijk schrijven” krijgen mijn studenten de taak een creatieve, wervende tekst te schrijven. Ik geef hun daarbij de opdracht een sportinnovatie als onderwerp te nemen. Ze moeten eerst informatie verzamelen over die innovatie – zoals bijvoorbeeld de peakskate, de klimaatkamer of het Hawk-Eye-systeem – en daar zelf een gestructureerd opgebouwde en definiërende tekst over schrijven, maar ook een korte, wervende samenvatting maken die lezers verleidt om die uitgebreidere beschrijving te gaan lezen.’

‘Het is veelal gebrek aan tijd en kennis die zich nog moet ontwikkelen.’

Ook Henk Hille is – maar dan op een heel ander gebied – bezig met een inventariserend onderzoek. ‘Er is de laatste jaren heel veel veranderd in de infrastructuur van Nederland Sportland’, zo licht hij toe. ‘Naast de verenigingen en sportbonden, zijn allerlei andere organisaties gekomen die zich bezighouden met de ondersteuning, op gemeentelijk en provinciaal niveau. Ook de bonden zelf zijn actief op dat gebied. Naast NOC*NSF heb je

het NISB gekregen. Ik heb zelf binnen de georganiseerde sport gewerkt, als directeur van de ijshockeybond, maar zelfs daar kom je mensen tegen die moeite hebben te overzien wie nu precies wat doet en wie waar verantwoordelijk voor is.’

‘Daarom wil ik in een naslagwerk die hele infrastructuur beschrijven: wat doet welke organisatie, hoe is de samenhang - en hoe heeft zich dit zo kunnen ontwikkelen? Want enig historisch perspectief is wel nodig om het allemaal te kunnen begrijpen. Ik merk aan onze studenten, die straks als professionals ook hun plaats moeten vinden in die wereld, dat daar grote behoefte aan bestaat. En zelf heb ik de ambitie te promoveren op een deel van dit werk, waarin ik een theoretisch kader wil schetsen voor het functioneren van sportbonden.’

‘Daarmee misken je het belang en de sfeer van juist de kleinere sportclub.’

Terugkerend naar het begin van het verhaal over dit lectoraat, komt Matthijs van der Gugten aan het woord, die sinds kort verbonden is aan de kenniskring. Hij is docent aan de opleiding Sport, Management en Ondernemen en zelf bezig met zijn master aan de faculteit Bewegingswetenschappen van de VU.

‘Ik ben momenteel vooral voorwaardenscheppend bezig en werk het idee uit om de grote groepen studenten die we hier in de opleiding hebben, in te kunnen zetten voor massaonderzoek. Er spelen vaak actuele onderwerpen, waar je graag snel en veel data over wilt verzamelen. Ik bekijk hier intern hoe we dat zouden kunnen doen. Mogelijk kunnen we het daarna ook extern uitbreiden door studenten van andere hogescholen op dezelfde manier in te zetten, zodat je een landelijke dekking kunt krijgen.’

‘Een concreet voorbeeld? Stel dat je het gedrag van ouders langs het veld eens op een wat ruimere schaal wilt volgen. En stel dat je voldoende studenten kunt inzetten om in één weekend duizend wedstrijden te bezoeken, die daar volgens een goed omschreven protocol observeren wat er precies gebeurt. Als je dan ook een goed geautomatiseerd systeem hebt om die gegevens vast te leggen, kun je heel snel werken. Het is vooral een logistieke kwestie. En als je bedenkt dat we alleen hier al 600 tot 700 studenten hebben, dan moet het mogelijk zijn een groot netwerk te maken van mensen die zich hiervoor willen laten inschakelen.’

‘Al dit onderzoek sluit allemaal naadloos aan bij de opdracht van mijn lectoraat’, zei Janssens in zijn lectorale rede. ‘Maar die is dan ook breed geformuleerd: de bestudering van nieuw en vernieuwend sportaanbod tegen de achtergrond van demografische, sociaal-culturele, economische, politiek-bestuurlijke, ruimtelijke en technologische ontwikkelingen. Ik heb

mijzelf ten doel gesteld om, samen met de leden van mijn kenniskring, bij te dragen aan de opbouw van een gezamenlijke kennisbasis voor (aankomende) sportmanagers en -ondernemers en dat is, juist doordat het een jonge beroepsgroep betreft, een schone taak.’

Janssens citeerde Adri Broeke, van 2002 tot 2008 lector Sportmanagement aan de Hanzehogeschool Groningen: ‘Het gaat allemaal over topsport, sporters, coaching en de gezondheidskundige of technische kant van de sport. Aan de bestuurlijke sportkant wordt in Nederland weinig gedaan aan kennisontwikkeling en - verspreiding. Er is geen sprake van een gemeenschappelijke kennisbasis. Laat staan dat er goed uitgewerkte praktijkvoorbeelden zijn waar sportmanagers ook echt wat aan hebben. Zeer waarschijnlijk draagt het gebrek aan kennis ook bij aan de vele vormen van sportmismatchmanagement. Het lijkt soms wel of in de sportsector management een bijzaak is.’

‘Voor onze kenniskring, voor onze opleiding en onze studenten is dat dus niet zo’, zegt Janssens. ‘Wij willen door praktijkgericht onderzoek te doen, graag een bijdrage leveren aan die gezamenlijke kennisbasis. We zijn daar al even mee bezig en zullen daarmee doorgaan.’

Wie is Jan Janssens?

Jan Janssens (1960) studeerde sociologie en politicologie aan de Rijksuniversiteit Leiden. Na zijn afstuderen werkte hij als wetenschappelijk onderzoeker bij het universitaire onderzoekscentrum Sturing en Samenleving (later Recht en Beleid) aan een proefschrift over historie en functioneren van de Commissaris van de Koningin. Toen de voltooiing van dit proefschrift naderde, maakte hij een overstap naar de journalistiek. Als parlementair redacteur werkte hij achter de schermen bij de NOS (*Den Haag Vandaag*). Daarna werkte hij als beleidsmedewerker bij de Nederlandse Sport Federatie (later NOC*NSF).

In 1993 vestigde Janssens zich als zelfstandig onderzoeker/adviseur. Zijn bureau Chionis fuseerde in 1998 met de maatschap Diopter tot Diopter - Janssens & Van Bottenburg bv. In 2002 heeft deze onderneming, samen met sportonderzoekers van drie universiteiten, het W.J.H. Mulier Instituut opgericht. Daarin is Diopter vervolgens opgegaan.

Binnen het W.J.H. Mulier Instituut bekleedde Janssens tot 1 mei 2008 de functie van directeur. Na een sabbatical is hij op 1 april 2009 gestart als lector aan de Hogeschool van Amsterdam.

Enkele publicaties

Janssens, J. *De prijs van vrijwilligerswerk : professionalisering, innovatie en veranderingsresistentie in de sport*. Amsterdam: HvA Publicaties.

Hille, H. 'Het functioneren van sportbonden als collectief actieprobleem', working paper gepresenteerd op de *Dag van het Sportonderzoek*, Amsterdam, 7 oktober 2010.

Graaf, W. de, en Janssens, J. 'Bewegmaatjes en sportpartners. Wildgroei en concurrentie staan succes sportdating in de weg'. In: *Sport & Strategie*, jrg. 5 nr. 3, p. 26, 2011.

Graaf, W. de, en Janssens, J. 'De balans na vijf jaar twitteren. Twitter en topsport: krachtig medium, gemiste kansen'. In: *Sport & Strategie*, jrg. 5 nr. 4, p. 19 en 29, 2011.

Janssens, J. 'Pingpongen over professionalisering', gepubliceerd op www.sportknowhow.nl, 2 februari 2010.

Contactgegevens

Lectoraat Sport, Management en Ondernemen
Hogeschool van Amsterdam
Dr. Meurerlaan 8
1067 SM Amsterdam
Telefoon: 020 5953418
E-mail: j.w.janssens@hva.nl

Marije van 't Verlaat en Mark van den Heuvel.

Mark van den Heuvel

Lectoraat iMotion in Sportbusiness

Fontys Economische Hogeschool Tilburg

Een lectoraat dat staat voor onderwijsinnovatie en vanuit de wetenschap een bijdrage wil leveren aan het ontwikkelen van minors en majors. En een lector die zich daarbij graag wil laten inspireren door de vergezichten van het Olympisch Plan 2028. Dat zijn de kenmerken van het werk dat Mark van den Heuvel en zijn diverse kenniskringen verrichten binnen de Speco-opleidingen (Sport, Economie, Communicatie) van Fontys Economische Hogeschool Tilburg. ‘We leven in een cultuur waarin (sport) evenementen een grote rol spelen en daar willen we als opleiding graag zicht op krijgen.’

Op het eerste gezicht lijkt de lijn van de psychologie via het sportonderzoek naar de harde wetten van de economie, wellicht wat kronkelend, maar in de carrière van Mark van den Heuvel lijkt dat toch een logische ontwikkeling. ‘Ik heb psychologie gestudeerd aan de Universiteit Utrecht in een tijd dat de sport nog niet zo’n grote plaats innam in de samenleving als tegenwoordig. Na mijn studie kreeg ik een promotieplaats aan de toen net gestarte vakgroep vrijetijdswetenschappen aan de Universiteit Tilburg en deed ik onderzoek naar de naoorlogse jeugdcultuur die zich meer en meer manifesteerde in het domein van de vrije tijd.

‘Zij benadrukte het belang van sport voor de samenleving.’

‘Na mijn promotie op dit onderzoek in 1993, kon ik er als docent-onderzoeker aan de slag. De vakgroep groeide en met de toenemende belangstelling voor vrije tijd, sport en leisure, werden ook het maatschappelijke en economische belang van die sectoren steeds groter. Op die golf hebben we het onderwijs en het onderzoek binnen de vakgroep verder kunnen ontwikkelen.’

Van den Heuvel noemt de invloed van de toenmalige staatssecretaris voor sport Erica Terpstra, die eind jaren negentig aan de vakgroep Vrijetijdswetenschappen de opdracht gaf voor een Toekomstverkenning Sport 2020. Zij benadrukte het belang van sport voor de samenleving, het “sportinclusieve denken”. ‘Samen met Wouter Huybregtsen, die toen voorzitter was van NOC*NSF, liep zij op de troepen vooruit.’

Net na afronding van deze toekomstverkenning, maakte

Van den Heuvel de overstap van de universiteit naar Diopter, het bureau van Maarten van Bottenburg en Jan Janssens, dat nog weer later het W.J.H. Mulier Instituut werd. Van Bottenburg was van 2004 tot begin 2010 zijn voorganger als lector aan de Speco-opleidingen. Eind 2010 werd Van den Heuvel er benoemd. Hij heeft een aanstelling voor drie dagen per week – en heeft daarnaast onder de naam Remarkable Research een eigen bureau voor sport en leisure consulting.

Speco kent als afdeling binnen de Fontys Economische Hogeschool drie sportopleidingen. De grootste is die voor sportmarketing/management. Daarnaast is er een opleiding op het gebied van sport en media. En topsporters kunnen aan de Johan Cruyff University in de eerstgenoemde opleiding een programma volgen dat is afgestemd op hun sportverplichtingen.

Marije van ’t Verlaat is als docent betrokken bij de drie opleidingen, maar maakt ook deel uit van de kenniskringen rond het lectoraat. Bij Speco is er geen sprake van één kenniskring, maar van verschillende groepjes docenten

die rond bepaalde thema's of onderzoeksgroepen samenwerken onder de regie van de lector.

Van 't Verlaat schetst de veranderingen die Fontys heeft gekozen bij de aanstelling van de nieuwe lector: 'Van Bottenburg kwam in 2004 als lector Sportbusiness. Die aanstelling was een antwoord op de wens van hogescholen om *university applied science* te ontwikkelen. Het ging vooral om toegepast wetenschappelijk onderzoek. Het paste ook bij het zoeken naar onderzoeksopdrachten als vorm van zakelijke dienstverlening om een derde geldstroom op gang te brengen.'

'In 2010 was er een duidelijke accentverschuiving. We hadden vooral behoefte aan een lector die zich bezighoudt met de ontwikkeling van het curriculum en daarvoor wetenschappelijke kennis binnenhaalt. Het was ook nadrukkelijk de wens van bestuur en directie van Fontys en van Speco om op deze manier de kwaliteit van het onderwijs te versterken.'

Het vernieuwde lectoraat kreeg de titel "iMotion in Sportbusiness" en Van den Heuvel noemde bij zijn aanstelling onderwijsinnovatie en kennisontwikkeling als zijn belangrijkste opdrachten. Studenten en docenten die "in de markt het verschil maken en die geïnspireerd worden door de emotie van sport", behoren tot zijn doelgroep. 'De hogeschool en het lectoraat willen de ondernemende student de bagage meegeven om met enthousiasme en focus de toekomst van de sportbusiness vorm te geven', schreef hij toen. 'De kwaliteit van het curriculum staat centraal', zegt hij nu. 'Het gaat om het ontwikkelen van vakken, college geven en via onderzoek het curriculum versterken. In het eerste jaar na mijn aanstelling in september 2010, heb ik me vooral beziggehouden met de ontwikkeling van een nieuwe minor, die toegankelijk is voor alle studenten hier die dit als keuzevak willen volgen. Zo'n zeventig studenten hebben dit programma tussen februari en juni 2011 gevolgd. In de komende tijd zal een deel van de inhoud ook een rol gaan spelen in de major die alle studenten moeten volgen.'

De minor die Van den Heuvel ontwikkelde kreeg de titel "Create your future". 'Rond een aantal thema's, waaronder Betaald voetbal in Nederland, Sport en de stad en Sportjournalistiek, hebben studenten gewerkt aan toekomstscenario's, waarin ze creatieve oplossingen moesten bedenken voor toekomstige vraagstukken. Ze werkten voor concrete opdrachtgevers: de KNVB, de gemeente Tilburg, NOS Sport en AD Sportwereld', zo vertelt de lector.

'We hebben voor de KNVB een onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van het betaald voetbal en dan specifiek de Jupiler League tot 2028. Voor de NOS en AD Sportwereld hebben we een verkenning gedaan rond de vraag hoe sport en media er in 2028 uit zullen zien. En een soortgelijk onderzoek op lokaal niveau deden we voor de gemeente Tilburg.'

‘Voor onze studenten bood dat een mooie gelegenheid concreet kennis te maken met sportorganisaties en media. Ze maakten ook kennis met het denken in toekomstige scenario’s en het strategisch denken dat daarvoor nodig is. Als lectoraat hebben we daar eerst zelf een model voor ontwikkeld en een handleiding geschreven, waarmee de studenten aan de slag konden gaan. Het was allemaal niet zo eenvoudig, maar het leidde wel tot goede presentaties bij de drie opdrachtgevers die ik noemde. De studenten kunnen terugkijken op een proces dat echt iets concreets heeft opgeleverd.’ Van ’t Verlaat: ‘Veel van onze studenten hebben de instelling: handen uit de mouwen en aan de slag. Het zijn echte doeners, die graag zo snel mogelijk tastbare resultaten willen zien. Deze minor dwong hen ertoe op een wat abstracter niveau na te denken over de toekomst. Een groot deel van hen is daar een stuk verder in gekomen.’

Vanuit de ontwikkeling van deze minor, heeft Van den Heuvel zich als taak gesteld ook meer in het algemeen het vakgebied van sport en economie verder te ontwikkelen. Hij ziet het Olympisch Plan 2028 en het Sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs daarbij als inspiratie en uitdaging.

‘Het is natuurlijk een brede kapstok, maar als je die plannen serieus neemt, betekent dit dat er kansen zijn om Nederland in beeld te brengen en dat is economisch en maatschappelijk van groot belang. Denk alleen maar aan de sportevenementen met hun impact voor stad en regio. Ik begeleid momenteel twee afstudeerders die voor de gemeente Eindhoven – concreet is de lokale Stichting City Dynamiek opdrachtgever – de economische impact van het WK Bridge in Veldhoven in kaart gaan brengen. In 2012 willen we nog meer sportevenementen in Noord-Brabant onderzoeken...’

Het Olympisch Plan leidt ook tot samenwerking met andere partners. Van den Heuvel wijst erop dat de HBO-raad deel uitmaakt van de alliantie rond het Olympisch Vuur. ‘Via het Platform Sporteconomie zijn we als Fontys Economische Hogeschool betrokken bij de bredere inbedding van dit thema in het sportonderwijs. We werken hierbij samen met een aantal andere (sport)hogescholen, zoals die in Amsterdam, Arnhem/Nijmegen, Rotterdam en Groningen.

Van den Heuvel noemt ook de goede contacten met zijn oude werkgever, het W.J.H. Mulier Instituut. ‘Dat biedt onder meer mogelijkheden om andere onderzoekers als gastdocent bij onze onderwijsprogramma’s te betrekken.’

‘Als Speco willen we ook aansluiten bij de plannen van de provincie Noord-Brabant, die graag een actieve bijdrage wil leveren aan het Olympisch Plan. Dit is immers de omgeving waar onze studenten leven en studeren.’

‘Zo’n zeventig studenten hebben dit programma tussen februari en juni 2011 gevolgd.’

Van den Heuvel wil het begrip “waarde van de sport” breder trekken dan alleen het economisch profijt. ‘We zijn een zakelijke opleiding, gericht op de sportbusiness. Maar ik wil ook kijken naar de betekenis die sport heeft voor de samenleving als geheel en de manier waarop mensen hun leef-omgeving ervaren. Hoewel dat uiteindelijk ook weer economische impact heeft. De aanwezigheid van goede sportvoorzieningen in de buurt beïnvloedt bijvoorbeeld de waarde van woningen in die wijk.’

Een specifiek onderdeel van het lectoraat betreft de drie promotietrajecten waarmee onder de vorige lector een begin is gemaakt. Marije van ’t Verlaat is zelf inmiddels in Utrecht gepromoveerd op een onderzoek op het gebied van marketing binnen not-for-profitorganisaties, waarbij ze onder meer keek naar de effecten van de door NOC*NSF op gang gebrachte ontwikkeling van marketingplannen bij sportbonden.

Fontys Economische Hogeschool Tilburg financiert het promotieonderzoek van Lotte Salome naar de *indoorization of outdoor sports*, dat in 2008 is

gestart. Daarbij gaat het vooral om de trend dat steeds meer avontuurlijke buitensporten als skiën, snowboarden en skydiven, in de gecontroleerde, veiliger omgeving van een indoorhal worden aangeboden, veelal door commerciële sportondernemers. Van beide promovendi is Maarten van Bottenburg de promotor.

'Het zijn echte doeners, die graag zo snel mogelijk tastbare resultaten willen zien.'

Het derde promotieonderzoek is van Merel Walraven, die bij Ruud de Koning in Groningen hoopt te promoveren op een onderzoek naar de mogelijkheden om het zogenoemde *return on investment* te meten bij sportsponsoring. Hierbij zijn enkele grote sportsponsors als Heineken, Rabobank en Univé medefinanciers. Bij de laatste twee promotieonderzoeken is de huidige lector Van den Heuvel als begeleider betrokken. De huidige promotieonderzoeken zijn vertaald naar het onderwijs in de vorm van colleges, cases en stages. Doordat deze studies nog in uitvoering zijn, vindt interactie met het onderwijs nog steeds plaats. Nieuwe promotieonderzoeken zijn in de huidige opzet van het lectoraat wat moeilijker in te passen', zegt Van 't Verlaat. Het blijkt niet goed mogelijk via onderzoek door studenten de juiste data te verkrijgen voor je onderzoek. Daar zitten te veel haken en ogen aan, doordat de studenten hier een andere instelling hebben dan aan de universiteit.'

Wie zijn dan de studenten die kiezen voor een van de Speco-opleidingen en wat is hun beroepsperspectief?

Van 't Verlaat: 'Speco is in 1988 opgericht als differentiatie van de niet meer bestaande heao's en heeft zich gedifferentieerd op het gebied van de sport. Dat wil zeggen dat de studenten een algemene commercieel-economische opleiding krijgen, met veel aandacht voor marketing en management, waarbij we veel voorbeelden en cases uit de wereld van de sport gebruiken. We besteden bijvoorbeeld aandacht aan sportsponsoring en studenten kunnen kiezen voor een verdieping op het gebied van sportbeleid. Hetzelfde geldt voor de opleiding Sport & Media. Dat is een algemene opleiding op het gebied van communicatie, met extra aandacht voor de wereld van sportmedia. Geen journalistieke opleiding, maar gericht op het werk van voorlichters en communicatieadviseurs.'

De afgestudeerden kunnen met deze opleidingen bijvoorbeeld terecht bij de sportmarketingbureaus, bij organisatoren van grote sportevenementen, bij gemeenten die veel sport in hun beleid hebben en bij ondernemers in de sport. En vanuit Sport & Media hebben studenten een plek gevonden bij betaaldvoetbalorganisaties, Eurosport en ook bij communicatieafdelingen van "sportieve" gemeenten.

Van 't Verlaat kan het ook wat beeldender vertellen: 'De studentenpopulatie die hier komt bestaat voor 85 procent uit jongens – helaas hebben we nog te weinig meiden, moet ik zeggen. Velen komen hier binnen in een voetbal-shirtje of met een petje op. Vier jaar later gaan ze hier weg als jonge professionals, netjes in het pak en klaar voor een functie in de sportwereld.'

Welke thema's wil het lectoraat de komende tijd nader uitdiepen?

Van den Heuvel zal eind 2011 zijn lectorale rede uitspreken en daarin lijnen voor de toekomst uitzetten. Hij wil die plannen niet voortijdig vrijgeven en zegt dat die ideeën ook nog in ontwikkeling zijn.

'Wat ik al wel kan zeggen is dat de waarde van sport – in de brede betekenis van het woord, zoals ik dat eerder aanduidde – een belangrijk thema zal zijn voor ons onderwijs. Dan gaat het om de vraag wat de maatschappelijke én economische betekenis van sport is of kan zijn voor Nederland, voor een bepaalde regio, voor een stad of voor een bedrijf. Dat is een heel algemeen thema, maar uiteindelijk gaat het bij een zakelijke opleiding als de onze ook om de vraag of je er geld aan kunt verdienen. Vanuit het bedrijfsleven is dat de waarde van sport.'

'Maar ook de overheid zal verder moeten nadenken over de vraag wat de waarde van sport is voor het publieke domein en wat voor rol zij wil spelen in dit verband. En die vraag is ook van belang voor onze studenten, omdat een deel van hen werkzaam zal zijn bij die overheid.'

'Daarnaast zullen de "events" een belangrijke rol spelen in onze programma's. We willen graag meer zicht krijgen op de manier waarop je aantrekkelijke en zakelijk gezien succesvolle sportevenementen kunt organiseren en hoe je die in de markt moet zetten. Ook daarbij komt dan de vraag aan de orde wat de effecten zijn voor de regionale economie en voor het imago van een land of een stad.'

En wat heeft Van den Heuvel zelf met sport?

'Als je opgegroeid bent in de jaren dat Ajax en Feyenoord hun grote successen in Europa vierden, ben je vanzelf enthousiast geworden voor sport', zegt Van den Heuvel, die zelf verschillende sporten heeft beoefend en als toeschouwer gevolgd, maar wel erkent dat hij niet iedere zondag om 19.00 uur met het bord op schoot Studio Sport tot zich neemt. 'Ik noem mijzelf geen echte sportfanaat, maar vind het wel een heel interessant fenomeen.'

'Op dit moment ben ik vooral actief met hardlopen en tennissen. Als vrijwilliger heb ik me bij mijn Utrechtse vereniging de laatste tijd bezig gehouden met een uitbreiding van ons tennispark dat in een recreatiegebied ligt met veel partijen met uiteenlopende belangen. Het kostte veel tijd, we hebben niet alles kunnen bereiken, want de gewenste indoorhal komt er

voorlopig niet. Maar het was wel een heel interessant en leerzaam proces. Een mooie case voor studenten.'

Wie is Mark van den Heuvel?

Dr. Mark van den Heuvel studeerde psychologie in Utrecht, promoveerde in 1993 en was werkzaam als docent en onderzoeker bij de vakgroep Vrijtijdswetenschappen aan de Universiteit Tilburg.

Hij werkte vanaf de oprichting in 2002 tot 2008 bij het W.J.H. Mulier Instituut, centrum voor sociaal wetenschappelijk sportonderzoek en daarvoor al enkele jaren bij de voorloper van dit instituut: Diopter Janssens & Van Bottenburg.

Vanaf 2008 werkte hij als zelfstandig adviseur en onderzoeker voor zijn eigen bureau Remarkable Research. Vanaf november 2010 combineert hij dit met zijn lectoraat bij de Speco-opleidingen van Fontys Economische Hogeschool Tilburg.

Enkele publicaties

Heuvel, M. van den, Hoekman, R., Poel (2011). H. van der, *Sport in de stad, over de maatschappelijke, ruimtelijke en economische rol van sport in de stedelijke context*, ARKO Sports Media, Nieuwegein.

Heuvel, M. van den (2009). "Nieuwe ruimte in een sportieve stad". In: *Rooilijn*, themanummer Sport & Stad, december 2009.

Heuvel, M. van den, Hoekman, R. (2009). 'Zonder sport geen leefbaarheid. Het toegenomen belang van sport in de stedelijke vernieuwing'. In: *Sport & Strategie*, maart 2009.

Heuvel, M. van den (1993). *Van patronaat tot soos. Een studie naar de reproductie van jeugdcultuur in een katholieke industriestad*. Tilburg: proefschrift Tilburg, University Press.

Contactgegevens

Lectoraat iMotion in Sportbusiness
Fontys Economische Hogeschool Tilburg
Prof. Goossenslaan 1-02
5022 DM Tilburg
Telefoon: 0877 877222
E-mail: Mark.vandenheuvel@fontys.nl

Hugo van der Poel.

Hugo van der Poel

Lectoraat Vrijetijds- en Sportmanagement

Centre for Leisure and Tourism Research, NHTV Breda

‘Ik woonde ooit aan de Sportlaan, maar heb als kind zelf nooit gesport’, zegt Hugo van der Poel. Maar inmiddels is hij bestuurslid van een tennisvereniging en juist uit liefde voor de sport verlaat hij het lectoraat bij NHTV in Breda. Hij gaat zich helemaal concentreren op het onderzoeksterrein waar hij zich bij het Departement Vrijetijdwetenschappen aan de Universiteit van Tilburg ook mee bezighoudt en dat op het snijvlak van de sport, haar historie en de ruimtelijke ordening ligt. Onderzoek bij de Efteling is heel interessant, maar daar heeft hij toch minder affiniteit mee.

Hugo van der Poel studeerde sociologie en planologie aan de Universiteit van Wageningen. ‘Recreatiesociologie was een van mijn bijvakken en via die weg kwam ik in 1982 bij het Centrum voor Vrijtijdskunde terecht, een samenwerkingsverband van de Universiteit van Tilburg en het huidige NHTV in Breda’, zo vertelt hij.

Drie jaar later startte de doctoraalopleiding Vrijtijdwetenschappen in Tilburg en concentreerde Van der Poel zijn werkzaamheden daar. ‘Ik was er docent, deed onderzoek en ben er ook gepromoveerd. Toen er na 1990 ruimte kwam voor specialisatie, heb ik me gericht op het thema “Sport, lichaams- en bewegingscultuur” en ben ik me nadrukkelijk met sport gaan bezighouden – ook omdat voor toerisme en cultuur anderen meer belangstelling hadden.’

‘We hebben veel sportonderzoek gedaan, maar toen onze faculteit eind jaren negentig fors moest bezuinigen, werd Vrijtijdwetenschappen hard aangepakt en verdwenen die specialisaties weer. In 2006 hebben we onze bacheloropleiding moeten beëindigen en sindsdien is er alleen ruimte voor de masteropleiding en voor onderzoek.’ Van der Poel is er momenteel vier dagen per week aan verbonden als opleidingsdirecteur.

NHTV in Breda heeft de behoefte aan verdieping van de HBO-opleidingen en de ambitie uit te groeien tot een gespecialiseerde universiteit op het gebied van toerisme en vrijetijd – zoals Wageningen dat is voor de landbouw. Van der Poel werd bij de Academie voor Vrijtijd benoemd tot lector, eerst voor twee dagen en later voor een dag per week. ‘Er was geen extern geld beschikbaar voor het instellen van dit lectoraat en er kwam daardoor geen kenniskring. Het was een persoonlijke benoeming, maar het paste wel in het streven om aan de hogeschool onderzoek op gang te brengen.’

‘NHTV heeft geen opleidingen op het terrein van sport, maar wel een specialisatie op dit terrein binnen de opleiding Vrijtijdmanagement. Ik mocht daarom sportmanagement opnemen in de naam van het lectoraat. Voor mij kwam dat goed uit omdat ik zo de gelegenheid kreeg deels in de sportwereld te blijven functioneren. Ik was inmiddels als bestuurslid namens de Universiteit van Tilburg betrokken bij het W.J.H. Mulier Instituut, waar het sportonderzoek van verschillende universiteiten en instituten is ondergebracht en deed zelf ook het nodige onderzoek, onder meer in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.’

Van der Poel zag twee parallel lopende ontwikkelingen. Waar Tilburg de opleiding Vrijtijdwetenschappen liet inkrimpen, wilde Breda wel een bachelorprogramma ontwikkelen. ‘Ik ben begonnen met het opstellen van een onderzoeksprogramma in Breda’, vertelt Van der Poel. ‘Daar waren veel mensen bij betrokken en het gaf een impuls aan het onderzoek bij de Academie voor Vrijtijd. Daarnaast begonnen we met de “verhuizing” van de bacheloropleiding Vrijtijdwetenschappen van Tilburg naar Breda. In

2009 zijn we daadwerkelijk met die opleiding gestart onder de naam International Leisure Sciences (ILS), de eerste academische bacheloropleiding binnen een HBO-instelling.’

Het stelde wel eisen aan het personeel, onder meer omdat docenten bij ILS gepromoveerd moeten zijn. ‘We hebben nieuwe mensen aangetrokken. Twee vakken worden in Tilburg gegeven. We hadden daarnaast promovendi nodig en ik ben inmiddels copromotor van vier trajecten van mensen die uiteindelijk in Tilburg zullen promoveren. Inmiddels heeft NHTV ook een academisch bachelorprogramma ontwikkeld op het terrein van toerisme, waarbij wordt samengewerkt met Universiteit van Wageningen. Een volgende stap is dat Breda ook een masterprogramma gaat aanbieden. Het onderzoek van Breda, Wageningen en Tilburg op het terrein van vrijetijd en toerisme, is sinds verleden jaar gebundeld in een Centre for Leisure and Tourism Research (Celtor).

‘Een volgende stap is dat Breda ook een masterprogramma gaat aanbieden.’

Van der Poel heeft voldoende gezien van de wereld van de universiteit en van het HBO-onderwijs om beide te kunnen vergelijken en komt tot de vaststelling dat ze eerder uit elkaar groeien dan dat er sprake is van het toegroeien naar hetzelfde niveau. ‘Het HBO legt sterk de nadruk op competenties en laat studenten werken in groepen die projecten uitvoeren. Er vindt nauwelijks traditionele kennisoverdracht plaats. Studenten worden aangemoedigd die kennis uit de praktijk van het werkveld te halen, of “op te zoeken”. Er wordt dus weinig nieuwe kennis ontwikkeld, terwijl het wetenschappelijk onderwijs juist de nadruk legt op kennis verwerven op basis van vragen die de student zichzelf stelt en de witte vlekken die er in de huidige kennis zitten. Om die te vinden moet je het veld van je onderzoek wel eerst goed kunnen overzien en die kennis doe je op door colleges te volgen en veel te lezen. Maar als ik in Breda een hoorcollege wilde geven, moest ik eerst met tafels en stoelen schuiven, want die stonden allemaal in kringen gegroepeerd. Zo’n 45 minuten naar iemand luisteren, dat zijn ze in het HBO niet meer gewend. Het HBO wil studenten leren hoe ze praktische problemen kunnen oplossen en gebruikt daarvoor vooral bestaande kennis. Je ziet daarom veel reproductie van informatie, ook bij docenten die projecten begeleiden. Onderzoek aan het HBO is veelal praktijkgestuurd, terwijl de wetenschap vraagt om autonome kennisontwikkeling.’

‘Meer in het algemeen geldt dat het HBO deze problematiek wel moet meenemen bij het streven naar academisering. Als je uitgaat van de praktijk, zijn de daar levende vragen het uitgangspunt voor onderzoek. Terwijl de wetenschapper zich veeleer afvraagt welke kennis nog ontbreekt. Een dergelijke kennisvraag kan worden gesteld zonder oog te hebben voor het

praktische belang ervan. In het kader van de academisering van NHTV, is het van belang dit soort wetenschappelijke kennisvragen te stellen, maar dan wel met het oog op een potentieel praktisch belang op de wat langere termijn. Je moet als het ware voor de markt uitdenken en bedenken aan welke kennis de praktijk behoefte kan of gaat krijgen

Van der Poel schetst een tweede probleem waar het HBO naar zijn idee op stuit bij de ontwikkeling van eigen wetenschappelijk onderzoek. 'Dat wetenschappelijk onderzoek heb je nodig als je wilt accrediteren als opleiding op universitair niveau. Je moet dan echter altijd concurreren met de universiteiten, waar wél een cultuur heerst waarin publiceren ertoe doet en waar er ook de faciliteiten en het personeel voor zijn. Het is heel lastig om dat binnen het HBO te realiseren als er vanuit de bestaande middelen geen financiën voor vrijgemaakt kunnen worden en er geen externe financiering komt. Ook betaalde onderzoeksopdrachten van buiten, krijg je alleen als je experts in huis hebt die voor de opdrachtgever interessant zijn - omdat ze zich op het betreffende terrein al hebben bewezen. Maar het vergt veel tijd van een docent een expert te maken die de nodige reputatie heeft opgebouwd.'

Op enkele terreinen heeft NHTV experts in huis. Het leidde bijvoorbeeld tot onderzoeksopdrachten voor de Efteling en vanuit de theaterwereld. 'Maar dat blijven vooralsnog uitzonderingen.'

*'Zo'n 45 minuten naar iemand luisteren,
dat zijn ze in het HBO niet meer gewend.'*

Er is dus nog een lange weg te gaan, maar dat is niet de reden dat Van der Poel heeft besloten het lectoraat niet te verlengen. 'Ik ben er ingestapt met de verwachting dat ik ruimte zou hebben voor sportonderzoek, naast wat ik daar in Tilburg – deels in relatie met het W.J.H. Mulier Instituut - al doe. Dat is een soort hobby, maar vooral een specialisatie van me geworden. De focus in Breda komt meer op vrijetijd, op leisure te liggen nu ze verder willen academiseren en een masteropleiding gaan voorbereiden. En dat is goed, want als je expertise wilt ontwikkelen, moet je focussen. Maar dat geldt ook voor mijzelf en mijn focus ligt meer en meer op de sport. Daar wil ik het liefst volledig mee bezig zijn, daar ligt mijn hart.'

Of hij dat volledig in Tilburg kan realiseren, is nog niet helemaal duidelijk. 'Ik heb er in ieder geval de ruimte om onderzoeksopdrachten die gefinancierd worden uit het nieuwe meerjaren-onderzoeksprogramma van VWS, binnen te halen. Maar ik kan ook met opdrachten van elders aan de slag.'

Wie is Hugo van der Poel?

Dr. ir. Hugo van der Poel studeerde Sociologie en Planologie aan de Universiteit van Wageningen en behaalde zijn doctoraat aan de Universiteit van Tilburg. Vanaf het allereerste begin was hij betrokken bij de opleiding Vrijetijdwetenschappen van de Universiteit van Tilburg, culminerend in zijn benoeming tot opleidingsdirecteur. Daarnaast is hij lector bij NHTV. Hij is bestuurslid bij het W.J.H. Mulier Instituut en zat tot voor kort in het bestuur van de Stichting Jaap Eden Ijsbanen. Hij is voorzitter van een combivereniging (tennis en voetbal) in Amsterdam.

Enkele publicaties

Poel, H.J.J. van der (2011). 'Homo Ludens'. *Vrijetijdstudies*, 29(1), 5-6.

Poel, H.J.J. van der (2011). 'Sport, identiteit en subsidie'. *Vrijetijdstudies*, 29(1), 40-43.

Poel, H.J.J. van der (2011). 'De accommodatie van sport en bewegen in de stedelijke omgeving'. In: M. van den Heuvel, R. Hoekman en H. van der Poel (red.), *Sport in de stad: over de maatschappelijke, ruimtelijke en economische rol van sport in de stedelijke context* (pp. 110-125). Nieuwegein: Arko Sports Media.

Poel, H.J.J. van der (2011). 'Het spelkarakter van de sport: implicaties voor het stedelijk sportbeleid'. In: M. van den Heuvel, R. Hoekman en H. van der Poel (red.), *Sport in de stad: over de maatschappelijke, ruimtelijke en economische rol van sport in de stedelijke context* (pp. 34-45). Nieuwegein: Arko Sports Media.

Hoekman, R., Knol, F. & Poel, H.J.J. van der (2010). 'Ruimte en accommodaties voor sport'. In: A. Tiessen-Raaphorst, D. Verbeek, J. de Haan & K. Breedveld (red.), *Sport: een leven lang: rapportage sport 2010* (Rapportage sport) (pp. 204-218). Den Haag: SCP.

Contactgegevens

Centre for Leisure and Tourism Research, NHTV Breda
Mgr. Hopmansstraat 1
4817 JT Breda
Telefoon: 076 5332203
E-mail: H.J.J.vdrPoel@uvt.nl

Jacques Vork en Angelique Lombarts

Angelique Lombarts

Lectoraat City Marketing & Leisure Management
Hogeschool Inholland

Te oordelen naar hun fysieke gesteldheid, vormen ze allerm minst een reclame voor de sport. Zij met een “kapot” been, hij met een “kapotte” hand. Angelique Lombarts, lector City Marketing & Leisure Management aan Hogeschool Inholland, en Jacques Vork, associate lector City Marketing & Leisure Management aan dezelfde hogeschool, lichten toe waarom sport toch goed is, niet alleen voor lijf en leden, maar ook voor het vermarkten van stad en land.

Angelique Lombarts: ‘Ten gevolge van langdurige overbelasting bij het rennen, kamp ik met een peesontsteking.’

Jacques Vork: ‘Op zondag 11 september viel er tijdens de jaarlijkse Gerrie Knetemann Classic vlak voor mij iemand van de fiets. Ik kon nergens meer heen en sloeg over de kop met als gevolg een gebroken hand. Een “bedrijfsongeval”, zullen we maar zeggen.’

Ondanks de fysieke malheur is de motivatie om te sporten bij beiden er geen fractie minder om. Vork: ‘Toeren op de racefiets vind ik heerlijk. Goed voor je conditie en je ziet wat van de omgeving.’ Lombarts: ‘Normaal sport ik zeker vier à vijf keer in de week. Hardlopen, tennissen, fietsen, hockeyen, fitnessen, zwemmen, maar die laatste activiteiten doe ik alleen als ik geblesseerd ben. Nu dus.’

Sinds 2004 kent de hogeschool Inholland het lectoraat Leisure Management dat in 2007 werd omgedoopt tot het lectoraat in City Marketing & Leisure Management. Drie jaar later stelde het instituut Angelique Lombarts aan als lector. Een van de eerste initiatieven die ze nam, betrof een koersverandering. Lombarts: ‘Mijn aanpak richt zich hoofdzakelijk op city marketing. Welke instrumenten kun je inzetten om een stad zo goed mogelijk te profileren en te positioneren?’

City marketing valt anno 2011 niet meer weg te denken uit het beleid van steden, naar de stellige overtuiging van Lombarts en Vork. Eerstgenoemde: ‘Iedereen is ermee bezig, maar van een optimale integratie in het totale stadsbeleid is zeker nog geen sprake. Heel veel gemeentes denken nog steeds in zuilen - wonen, cultuur, onderwijs, et cetera - en dat gaat ten koste van gedegen city marketing, aangezien het daarbij om een interdisciplinair proces gaat. In de praktijk staan er nog schotten tussen de beleidsterreinen, terwijl city marketing juist vergt dat men daar overheen kijkt. Vaak is het nog een brug te ver voor wethouders, ambtenaren en andere betrokkenen om een deel van de autonomie op te geven. Dat is spijtig, want in dit opzicht valt er nog zoveel te winnen.’

Gaat het beetje bij beetje wel de goede kant op? Lombarts: ‘Wat zich naast bovengenoemde belemmering doet gelden, is de invloed van politieke factoren. Elke vier jaar zijn er gemeentelijke verkiezingen en al naar gelang de prioriteiten van de gekozen politici, zie je dat city marketing vervolgens wordt aangescherpt of veronachtzaamd.’ Vork: ‘Met als gevolg dat het beeld van stad tot stad enorm verschilt. Niet alleen in Nederland, ook daarbuiten. Dat weten we, doordat we hebben onderzocht hoever men in andere landen is als het gaat om city marketing. Zo hebben we kunnen vaststellen dat men er allerwegen mee bezig is, maar tegelijkertijd nog zoekt naar een oplossing voor de vraag: hoe breng je alle verschillende inval-

hoeken bij elkaar? Vergeleken met de landen om ons heen springt Nederland er trouwens best positief uit. Tegelijkertijd valt niet te ontkennen dat sommige Amerikaanse en Engelse steden verder zijn. Daar is al meer sprake van een integrale visie. De slogan “I love New York” kent iedereen, maar daar zit van alles achter op het punt van wonen, werken en recreëren. Daar weet men die zaken echt met elkaar te verbinden.’ In hoeverre betaalt zich dat uit voor een stad? Vork: ‘Naar mijn opvatting in hoge mate, maar ik geef toe dat het ontzettend moeilijk is dat te meten.’

City marketing valt anno 2011 niet meer weg te denken uit het beleid van steden.

Centrale vraag waar het lectoraat zich op richt is: hoe vermarkt je een stad? Wat houdt dat in concreto in? Vork: ‘Dordrecht heeft bijvoorbeeld bij ons aangeklopt met de vraag: licht eens door wat we goed en minder goed doen bij het vermarkten van onze stad? In Schiedam hebben we specifiek gekeken naar het vermarkten van evenementen. Beter gezegd: hoe is de mix van evenementen verbonden met de doelstellingen van city marketing daar? Achterliggende gedachte: hoe kan men de evenementen beter op elkaar afstemmen? Ons viel daarbij op dat men in Schiedam onder de term “evenementen” bijvoorbeeld wel dacht aan braderieën of brandersfeesten, maar niet aan sportactiviteiten, want die vielen onder een andere afdeling. Dankzij ons onderzoek werd de sport er uiteindelijk wel bij betrokken, al klinkt die aanpassing simpeler dan deze in de praktijk blijkt te zijn, want het bewerkstelligen van zo’n omslag vergt het nodige duw- en trekwerk. Toch zijn de positieve effecten van een dergelijke verbreding de inspanning waard en juist vanwege deze verbreding zijn we benaderd door NOC*NSF om mee te denken over het in kaart brengen van de effecten van sportevenementen. Dat gebeurt in het kader van de Werkgroep Evaluatie Sportevenementen (Wesp), een samenwerkingsverband tussen NOC*NSF, het W.J.H. Mulier Instituut en een tiental hogescholen, waaronder Inholland, met als taak het ontwikkelen van standaardrichtlijnen op een aantal aandachtsgebieden om zodoende een meetinstrument aan te reiken voor het evalueren van sportevenementen.’

‘Wij zijn bij dit project betrokken geraakt toen het al was opgestart’, zegt Vork terugblikkend. ‘Er was bijvoorbeeld al een module ontwikkeld om het economisch effect van evenementen te meten. Waar wij momenteel mee bezig zijn, is het doen van onderzoek naar de op een na laatste module, de promotiewaarde van sportevenementen. Als laatste module staat de sociale cohesie op het programma en dat is meteen de lastigste materie. Neem alleen al de definitie van dat begrip. Wat versta je daar precies onder? En niet te vergeten: hoe ga je dat in kaart brengen? Niettemin wil Wesp

op alle onderzochte terreinen *de* standaard ontwikkelen en alle gegevens samenbrengen in één database, zodat objectief vergelijken mogelijk is. Qua uitwerking richt het project zich op de internationale sportevenementen in Nederland, maar NOC*NSF wil het nadrukkelijk uitbouwen met culturele evenementen. Dat is de reden waarom wij erbij zijn gehaald, als lectoraat dat zich niet specifiek op sport richt.’

‘Dankzij ons onderzoek werd de sport er uiteindelijk wel bij betrokken.’

‘City marketing is het cement tussen de verschillende beleidsterreinen die een stad inzet om zich te vermarkten’, zo pakt Angelique Lombarts de draad van haar betoog weer op. ‘Vanuit die optiek zijn sportevenementen erg interessant. Ze kunnen bijdragen aan het beeld dat je als stad nastreeft. Maar het omgekeerde is ook denkbaar. Om een voorbeeld te geven: vanuit ondernemersstandpunt kan het aantrekkelijk zijn een *freestyle* evenement te organiseren, maar voor een stad kan de imagoschade aanzienlijk zijn.’ Is dat effect bij de sport, vanwege de vaak emotionele beleving, groter dan bij andere sectoren? Lombarts: ‘Dat denk ik niet. Culturele festivals kunnen evengoed emotionele reacties losmaken.’ Vork: ‘Het verschilt bovendien per doelgroep. Ik heb onderzoek gedaan naar de vraag wat Amsterdam precies aantrekkelijk maakt voor hoogopgeleide creatievelingen. Een specifieke doelgroep, die aangeeft horeca, cultuur en zelf sporten belangrijk te vinden, maar passief kijken naar sport niet. Leg je diezelfde vraag voor aan Ajax-supporters, dan zal het antwoord heel anders zijn.’ Lombarts: ‘Tot een jaar of drie geleden was sport geen item in het citymarketingbeleid van Amsterdam. Inmiddels wil men zich kandideren voor de Olympische Spelen, dus kan men niet meer om de sport heen. Een switch van 180 graden in het beleid. Dit in tegenstelling tot een stad als Rotterdam, waar sport al jarenlang een factor van belang is als het gaat om city marketing.’ Hoe verklaart ze de veranderde zienswijze in de hoofdstad? ‘Enerzijds zijn er de imago- en economische effecten van het organiseren van Olympische Spelen, maar anderzijds is er ook sprake van toenemende bewustwording van de gezondheidseffecten van sport. Denk aan kinderen met een significant overgewicht. Men beseft meer en meer dat je sport moet promoten, omdat je anders als samenleving straks met een fundamenteel probleem te maken krijgt.’ (*Zie ook het interview met lector Rob Oudkerk.*)

‘Niet alleen grote topsportevenementen, ook de alledaagse breedtesport bepaalt de aantrekkelijkheid van de stad’, vervolgt Vork. ‘Nogmaals: wij richten ons in eerste instantie op de totaliteit van city marketing, maar sport speelt daarin een niet weg te denken rol.’ Lombarts: ‘Onze invalshoek is specifiek: wat draagt sport bij aan de aantrekkelijkheid van het leefklimaat?’

Dat kan ook betekenen dat sport *niet* bijdraagt aan een prettig leefklimaat, want het gedrag van Feyenoord-hooligans draagt voor de meeste mensen niet bij aan een positieve associatie met de stad Rotterdam.’

Vork: ‘Ons doel is niet aan te tonen hoe belangrijk sport is. Ons doel is aan te tonen wat sport betekent voor het vermarkten van een stad. Als je kijkt naar de effecten van evenementen, heb je economische effecten, imago-effecten, en sociaal-culturele effecten. Wij kijken telkens naar de kosten- en de batenkant. Vaak hoor je: hoeveel bezoekers kwamen er op het evenement af en wat leverde ons dat op? Maar hoe staat het met de investeringskosten, de imago-effecten en eventuele overlast? Die bredere blik kun je ook toepassen op de Olympische Spelen.’ Lombarts: ‘Onlangs werd becijferd dat de Spelen ons land twee miljard euro gaan kosten. Waar of niet waar, maar het stemt wel tot nadenken. De verantwoordelijke wethouder die in 2010 de start van de Giro d’Italia naar Amsterdam haalde, riep enthousiast: “Daar gaan we vijf miljoen mee verdienen”. Een leuke kreet, maar niet gestaafd door feiten. Op zich niet erg, maar de komende jaren zullen er keuzes gemaakt moeten worden en hopelijk gebeurt dat op basis van de juiste argumenten. Stel dat je kiest voor de Olympische Spelen. Dan kan dat betekenen dat je als overheid moet bezuinigen op gezondheidszorg. Wil je dat?’ Vork: ‘Wij werken ook samen met het toerisme en vanuit die sector kijkt men soms met lichte afgunst naar de sport, want als geen ander weet de sport zich aan pers en publiek te verkopen.’ Lombarts: ‘Kijk maar naar de steun die sommige gemeentes geven aan verlieslijdende voetbalclubs, terwijl andere sporten minder of niets ontvangen. Daar kun je voor kiezen, maar ik vraag me af of dat gebeurt op rationele in plaats van emotionele gronden. Dat laat onverlet dat de sport, mits ingebed in een integrale aanpak, een positieve bijdrage kan leveren aan het vermarkten van stad en land.’

Lombarts: ‘We zijn sinds vorig jaar bezig met een groot onderzoeksproject op het gebied van preventieve wellness, iets wat aanschurkt tegen sport. Vraagstelling: in hoeverre dragen activiteiten op dit vlak bij aan een beter leefklimaat, aan het feit dat mensen beter in hun vel zitten? Terwijl men in Nederland overwegend naar de curatieve effecten kijkt, zijn wij vooral geïnteresseerd in de preventieve factor.’ Wijzend naar Jacques Vork: ‘Hij moet bijvoorbeeld nooit meer fietsen en ik moet nooit meer hardlopen’. Dan weer serieus: ‘In Oostenrijk gaan mensen eens in de zoveel tijd kuren, in Finland is het saunagebruik ingeburgerd, in het Oosten mediteert men. Kunnen dat soort dingen inderdaad fysieke problemen voorkomen, vragen wij ons af?’

Wie is Angelique Lombarts?

Dr. Angelique Lombarts studeerde hotelmanagement aan de Hoge Hotelschool (Maastricht) en vervolgens cultuur, organisatie & management aan de faculteit der Sociaal-Culturele Wetenschappen (VU Amsterdam). Ze heeft meerdere internationale, commerciële, leidinggevende posities bekleed in de gastvrijheidssector waaronder die van commercieel directeur van het World Forum Convention Center in Den Haag en directeur van een branchevereniging in de congressector (Vereniging Nederlandse Congres- en Vergaderbelangen). Daarnaast heeft Lombarts haar eigen bedrijf AloA Consultancy opgericht, waarin ze onder meer adviesopdrachten en haalbaarheidsstudies verricht. Haar werkveld behelst city/destination marketing, organisatorische samenwerkingsverbanden binnen het toerisme, de gastvrijheidsindustrie en verenigingen. Dit alles bekeken vanuit een strategisch, organisatorisch en cultureel perspectief. Verder geeft zij trainingen en is ze actief in het (internationale) lezingencircuit. In het voorjaar van 2011 rondde Lombarts haar promotietraject op organisatie-antropologisch gebied voor (complexe) samenwerkingsverbanden af (zie: www.aloaconsultancy.nl/promotieonderzoek). Sinds 2 februari 2007 is zij bij Hogeschool Inholland voor twee dagen in de week aangesteld als lector City Marketing & Leisure Management.

Enkele publicaties

Lombarts, A.. *De bunkerende stad. Bewoners – bedrijven – bezoekers en hun onderlinge interactie en spanningsvelden*. ISBN/EAN 978-90-77812-22-8.

Contactgegevens

Dr. Angelique Lombarts
Kenniscentrum domein MTV
Lector City Marketing & Leisure Management
Hogeschool Inholland
Telefoon: 06 29522961
E-mail: angelique.lombarts@inholland.nl
Website: www.aloaconsultancy.nl/angelique-lombarts

Op de achterste rij v.l.n.r.: Erwin Koenis en Sandra van Lohuizen, op de voorste rij v.l.n.r.: Rens van Korven, Theo Hutten, Derek van Bakel en Gerben Dudok.

Theo Hutten

Lectoraat New Business Models for Chains and Networks
Academy for Leisure van NHTV Breda

Net als de VPRO heeft NHTV de puntjes uit de naam verwijderd. De voormalige HBO-opleiding voor het toerisme en vrije tijd noemt zich nu NHTV internationaal hoger onderwijs Breda en telt vijf academies: Hotel en Facility; Stedenbouw, Logistiek & Mobiliteit; Digital entertainment; en ten slotte Toerisme en Leisure. Theo Hutten is verbonden aan laatstgenoemde opleiding en was lector nieuwe businessmodellen voor ketens en netwerken. ‘Vroeger hield ik me bezig met innovaties in de landbouw. Ook daar gebeurt alles in een op elkaar afgestemde volgorde, die cruciaal is voor het proces. Maar mijn hart ligt bij sport en dan vooral bij talentontwikkeling.’

NHTV is een echte themahogeschool, gecentreerd rond het gebied vrije tijd en alle activiteiten die daarbij horen, vertelt Hutten. ‘De hogeschool is in beweging; op dit moment worden alle processen onder de loep genomen, om te bezien of ze aan de nieuwe criteria voldoen die de overheid aan hen stelt. Mijn functie zal dan ook een nieuwe naam krijgen, maar die is nog niet vastgesteld.’

In 2008 bood NHTV hem een lectoraat aan bij de Academy for Leisure met als specialisatie sport. Hutten: ‘Dat was erg prettig, want na het beoordelen van het honderdste marketingplan, heb je dat wel een beetje gezien.’

‘Toen ik in 2008 startte met het lectoraat, werd besloten meer kennis te ontwikkelen om de opleiding te onderbouwen. Dat betekende dat we naast het stukje management dat we al gaven, ook naar de sociologische, psychologische en cultureel-antropologische aspecten wilden kijken. Deze zaken hebben we samengebracht en daar is de eerste wetenschappelijke bachelor aan een HBO-instelling uit voortgekomen.

Het lectoraat is inmiddels opgeheven, maar het lopende onderzoek werd door Hutten voortgezet. Onderzoek binnen NHTV zal in de toekomst niet meer in kenniskringen geëntameerd worden, maar in onderzoeksgroepen of - eenheden.

‘De directie gaf mij onder meer de kans me, naast het docentschap, met talentontwikkeling bezig te houden, omdat er in het werkveld behoefte was aan onderzoek op dit gebied. Ik heb alles wat ik aan literatuur vond verzameld en een eigen kijk ontwikkeld. Daarna heb ik een lijst onderzoeksvragen opgehangen om studenten te werven. Studenten die iets met sport hebben en vaak op hoog niveau met sport bezig waren, reageerden. Zij brachten hun eigen interesses in. En zo is er geleidelijk een opzet voor onderzoek tot stand gekomen.’

‘De programmalijnen en de visie op training moeten beter op elkaar aansluiten.’

‘Dat onderzoek had overigens nooit een succes kunnen worden zonder Topsport Brabant en Rotterdam Topsport. Zij zagen direct het nut in van een dergelijk onderzoek en ze werkten nauw met ons samen.’

Hutten en zijn studenten hebben bij hun onderzoek de verschillende schakels in het proces van talentontwikkeling in de provincie Noord-Brabant beschreven aan de hand van het LTAD-programma (Long Term Athlete Development). Dit programma biedt de mogelijkheid om stap voor stap de talentontwikkeling vorm te geven op een manier die past bij de sporter op elke leeftijd en van elk niveau.

In de praktijk blijkt er van alles mis te zijn met deze schakels. Voorzieningen functioneren los van elkaar, waardoor er geen soepele overgangen van de

ene schakel naar de andere gemaakt kunnen worden, zo vertelt Hutten. Elke partij bekijkt het proces van zijn eigen kant: de vereniging, de regionale trainer, NOC*NSF, de talentcoach, de (basis)school, de ouders. ‘Dit is niet per definitie verkeerd, maar de verschillende visies moeten wel samenkomen’, aldus Hutten.

Het boek waarin de resultaten van de onderzoeken zijn opgetekend, verscheen in 2009 (*zie Enkele publicaties*). Maar het onderzoek op dit terrein loopt door. Rens van Korven, ex-student aan de Academy for Leisure, geeft in zijn vrije tijd schaatstrainingen aan regionale selecties in Eindhoven. Hij onderzocht twee jaar geleden de overeenkomsten en verschillen tussen aanpak bij de acht gewestelijke ploegen van de Koninklijke Nederlandsche Schaatsenrijders Bond (KNSB).

Van Korven bekeek onder meer of een jonge schaatser in Noord-Brabant of Limburg evenveel kans heeft op door te breken als iemand die uit het noorden van het land komt. In het onderzoek zijn alle actoren uit de keten vertegenwoordigd middels een interview of enquête. In elk gewest zijn één of meerdere bestuurders, trainers (ook verenigingstrainers) en ouders gehoord.

Er bleken in de praktijk grote verschillen te zijn, ook doordat er in het ene gewest veel meer wedstrijdschaatsers zijn dan in het andere. Aan de KNSB is het advies gegeven om, ter voorkoming van uitval, deze verschillen kleiner te maken. Daarnaast bleek dat er nog veel kansen liggen als er een betere koppeling komt tussen vereniging en gewest. De programmalijnen en de visie op training moeten beter op elkaar aansluiten.

Ten slotte zijn ook de selectiecriteria onderzocht. In de beleidsplannen van de gewesten staat dat er niet alleen naar harde gegevens, zoals tijden, gekeken moet worden, maar ook naar techniek, fysiek en ontwikkelingspotentie. In de praktijk wordt dit vaak niet gedaan en komen de junioren met de snelste tijden in de selectiegroepen.

Hutten: ‘Dit is een goed voorbeeld van onderzoek op HBO-niveau, waarin we samenwerken met het werkveld. We hebben ook academisch onderzoek binnen de Hogeschool, maar in ons lectoraat was steeds de vraag: wat kan de praktijk met de uitkomsten van de onderzoeken? Er is in de sport bovendien weinig statistische informatie waar je wetenschappelijk onderzoek op kunt baseren. We hebben ons bijvoorbeeld willen richten op topsporters die hun carrière beëindigen, maar geen van de olympische netwerken kan je cijfers geven.’

Bij het gesprek is ook Erwin Koenis aangeschoven. Hij onderzocht als student Vrijtijdskunde en voetbaltrainer bij de jeugd van NAC de doorstroom vanuit voetbalscholen naar betaaldvoetbalorganisaties (bvo’s) en daarmee het belang en het nut van de jeugdopleidingen bij de bvo’s.

Koenis: ‘Er wordt altijd gezegd dat het opleidingsklimaat ideaal is in Nederland. Ik wilde wel eens weten of dit echt zo is. Via cijfers van het W.J.H. Mulier Instituut heb ik de doorstroomcijfers van jeugdelftallen naar bvo-organisaties gemeten. Sommige opleidingen komen er beter vanaf dan anderen. Maar ook bij de opleidingen die het goed doen, moesten we kritische kanttekeningen plaatsen. Neem bijvoorbeeld voetbalclub Ajax. Zij krijgen jeugdspelers van relatief hoog niveau binnen, doordat jonge talenten uit heel Nederland naar die club willen. Maar relatief weinig jeugdspelers stromen door naar de eerste elftallen.’

De reden voor deze gebrekkige doorstroming, zit volgens Koenis in de werkwijze en de norm die clubs hanteren. ‘Iedere speler wordt op dezelfde manier beoordeeld, of je nu in april of in september geboren bent. Je ziet dan dat kinderen die in januari jarig zijn, veel verder komen. Decemberkinderen worden vaak niet geselecteerd, want die halen de norm niet doordat ze jonger zijn.’

Hutten: ‘Dit onderzoek bevestigt eens te meer dat je dus het ontwikkeltempo moet volgen en niet alleen maar moeten kijken naar prestaties.’ ‘Maar ook harde beoordelingscriteria ontbreken vaak bij de clubs’, zegt Koenis. ‘Waarom moet een kind op welke biologische leeftijd voldoen? Dat weten clubs vaak niet. Je zou data moeten hebben over de ontwikkeling van kinderen binnen het voetbal. Dan zou je in de toekomst voorspellingen kunnen doen over het wel of niet slagen van talentvolle kinderen. Ook kunnen clubs dan programma’s maken om maatwerk te leveren’.

Een ander onderzoeksterrein van Hutten zijn de multifunctionele accommodaties. ‘Die zijn zeker ook voor de sport van belang. Je ziet dat trainings- en topsportfaciliteiten gecombineerd worden met breedtesport en daarbij doen zich vaak problemen voor. Hetzelfde geldt overigens voor de cultuur, zoals hier in Tilburg, waar is gezocht naar een combinatie van wielersport en muziekcentrum. Overall zie je dezelfde vragen opduiken. En vanuit ons lectoraat hebben we diverse onderzoeken op dit gebied kunnen doen.’

Hutten noemt Manchester als voorbeeld, waar hij zelf rondkeek. ‘Daar is eerst een wielersportbaan gebouwd, omdat veertig renners zich moesten voorbereiden op de Spelen van Beijing. Die waren daar heel succesvol, maar er was nauwelijks over nagedacht dat die renners ook moesten kunnen uitrusten en dat ze een mecanicien en een fysiotherapeut bij zich hadden. En al helemaal niet waar je zo’n accommodatie nog meer voor kunt gebruiken, want met alleen topsport is het niet rendabel te maken. Zo kent de sport – en dat geldt zeker voor olympische steden, veel witte olifanten die een groot deel van het jaar leegstaan.’

Hutten, zijn studenten en andere medewerkers, ontwikkelden een model waarin duurzame waardecreatie centraal staat. Dat doel vormt de kern van

een drietal cirkels met verschillende sturingsmogelijkheden. Uit diverse onderzoeken komen 22 succesfactoren naar voren die verdeeld zijn over deze cirkels. Deze factoren zijn bepalend voor die blijvende waarde, zoals het zuinig energieverbruik, maar ook de beleving van de diverse gebruikersgroepen. ‘Als je een zwembad ontwerpt voor een wijk met een grote moslimbevolking en je maakt grote glazen wanden, weet je bij voorbaat dat een groot deel van de vrouwelijke bewoners er geen gebruik van zal maken’, zo geeft hij als voorbeeld. Maar ook: hoe kun je in en rond een voetbalstadion zo’n sfeer creëren dat je, ook als je club verliest, toch een leuke middag of avond hebt.

‘Naar mijn smaak is alles te veel gericht op de kortetermijsuccessen in topsport.’

De gemeente Breda heeft het onderzoek nu een grote opdracht gegeven om het model uit te werken. De aanleiding was Park De Bavelse Berg (een vuilstortplaats die omgetoverd moest worden tot sport- en wellnesslocatie met een grote evenementenhal. Inmiddels heeft ook de provincie Noord-Brabant een subsidie beschikbaar gesteld. De ex-studenten Derek van Bakel en Gerben Dudok zijn bij dit onderzoek betrokken, docente Sandra van Lohuizen coördineert het totale project waarin, naast eigen investeringen van de partners, 600 duizend euro subsidie omgaat. ‘We hebben in augustus een talentenpool gevormd van excellente afgestudeerden, die in deze richting zijn afgestudeerd. Ze zijn ingewerkt en goed in staat op dit niveau onderzoek te doen’, aldus Van Lohuizen. ‘Het biedt hun een mooie gelegenheid een eerste werkervaring op te doen. Voor Breda is het een goede kans zich te profileren als stad die studenten kansen biedt. Bovendien wordt het thema “leisure” steeds belangrijker, terwijl over die combinatie van sport- en vrijetijdsvoorzieningen nog weinig bekend is.’ De ex-studenten hebben inmiddels het nodige werk verzet. Zo is onder meer gekeken naar het functioneren en de exploitatie van het Londen Eye, het grote rad aan de oever van de Theems (waar e-business en ketenverkoop van tickets een belangrijke rol spelen), en naar de voorzieningen in en rond de Topsporthal in Gent (waar top- en breedtesport elkaar goed stimuleren).

Hutten: ‘Dat zijn belangrijke ervaringen voor het Olympisch Plan 2028. Naar mijn smaak is alles te veel gericht op de kortetermijsuccessen in topsport en krijgen andere onderwerpen niet voldoende aandacht, terwijl daar wel een groot deel van het geld vandaan moet komen.’

Hutten heeft indertijd binnen zijn lectoraat geen kenniskring gehad, zoals dat elders veelal wel het geval was. ‘We hebben wel mensen om ons heen die samenwerken in projectteams rond bepaald kennisthema’s. Die staan

centraal en niet de docenten. Zelf heb ik twee tot drie dagen beschikbaar voor het onderzoek, de rest van de tijd geef ik onderwijs. De grootte en het aantal projectteams hangen samen met de onderzoeksoopdrachten en de externe financiering die ik binnen weet te halen. Mijn stelling is dat lectoren die het goed doen, veel mensen om zich heen kunnen verzamelen. Naast docenten en mensen uit het werkveld, zijn er vijf afgestudeerden bezig op het terrein van de talentontwikkeling en vijf met multifunctionele centra. Voor een groot project als Multifunctionele vrijetijdslocaties doet een extern bureau het operationele management, omdat ik daar zelf onvoldoende tijd voor heb en een onderwijsorganisatie daarop niet is ingericht.’

‘De opgedane kennis moet terugkomen in het onderwijs.’

‘Wij hebben hier een afstudeerperiode van vijf maanden. Eigenlijk heb ik studenten het liefst een heel jaar beschikbaar voor het werk binnen het onderzoek, maar dat gaat niet. Ik bied wel additioneel onderwijs, dat niet in de roosters staat. Als studenten in hun onderzoek op vragen stuiten, krijgen zij antwoord. Ik verzorg lessen of zet ze met extra informatie zelf aan het werk om elkaar te helpen. Als je dat doet, heb je echt iets aan studenten. Maar je moet er dicht op blijven zitten om effect te sorteren. Dat vindt niet iedereen even leuk, maar pakt het bijna altijd goed uit. Ook hier geldt: de echte talenten, die willen wel.’

Wat ziet Hutten als zijn primaire taak?

‘Als onderzoeker doe je aan marktverkenning, je onderzoekt de samenhang van de opleiding met het werkveld en ontwikkelt kennis, oplossingen en instrumenten voor de vraagstukken die daar spelen. Je vertaalt dat ook weer naar onderwijs. Bovenal probeer je in het werkveld aanwezig te zijn. Ik probeer op die manier steeds onderwijs en werkveld bij elkaar te brengen. Je moet wel een onderscheidende boodschap en een eigen gezicht hebben. Meepraters zijn er al genoeg.’

Zoals in de intro al gesteld, is de organisatie van NHTV sterk in ontwikkeling. Hutten: ‘Omdat we een themahogeschool zijn, heeft elke afzonderlijke academie onderzoekslijnen geformuleerd. Die verschillende lijnen willen we meer samenbrengen. Nu functioneren de academies als eilandjes, ook bij het onderzoek. In de toekomst gaan we proberen de onderzoekslijnen over de volle breedte van NHTV te laten lopen. Die kansen hebben we in het verleden laten liggen, maar veel onderwerpen hebben raakvlakken met meerdere academies. Neem die multifunctionele centra: die zijn niet binnen het werkveld van één academie te vangen.’

Johan Bouwer, directeur onderzoek en net een jaar in deze functie, verbonden aan NHTV, heeft als taak samen met de rector magnificus het proces van kennisontwikkeling en onderzoek te structureren. ‘Het HBO is in heel Europa in transitie en Nederland wil zich verder ontwikkelen tot een kenniseconomie. Ons onderwijsniveau moet omhoog, ook om aansluiting te vinden bij opleidingen in andere landen. Dat leidt onder meer tot de eis dat lectoren in de toekomst altijd gepromoveerd moeten zijn en dat we op elke 720 studenten een lector willen benoemen. Dit laatste is binnen NHTV overigens reeds het geval. Ook moeten docenten meer gelinkt worden aan een onderzoek en bijdragen aan de kennisontwikkeling. Bij het doen van onderzoek zal meer gekeken worden naar wat de maatschappelijke impact is en het belang voor de samenleving. Dit geldt voor HBO-instellingen, maar toenemend ook voor universiteiten, zegt Bouwer. ‘We kunnen niet langer lukraak te werk gaan. We moeten meer focus en massa creëren en daarmee de kwaliteit van ons onderzoek verhogen. De hogeschool is thans bezig samen met lectoren programmalijnen voor de verschillende academies uit te zetten.’

Dat onderzoek zal meer gecentreerd worden rond vragen uit de praktijk en moet tegelijk van hoge kwaliteit zijn. De opgedane kennis moet terugkomen in het onderwijs. Hutten: ‘Met deze gouden driehoek van onderwijs, onderzoek en praktijk zijn we de afgelopen jaren al bezig geweest. Zo hebben we geprobeerd de relaties met het werkveld te versterken en de kennis uit het werkveld in het onderwijs te brengen, maar we hebben ook kennis ontwikkeld die wordt gebruikt in de praktijk.’

Met welke onderzoeksvragen wil Hutten zich de komende jaren bezighouden?

Hutten: ‘Ik wil graag kijken naar de eerste fase van die talentontwikkeling: wat gebeurt er op jonge leeftijd in het proces van spel naar sport, naar twintig uur trainen in de week? Wat drijft mensen, waaraan beleven ze plezier? Prestaties leveren is maar een deel van het antwoord. Dat is heel interessant. Wat is nodig voor topprestaties? Niet alleen sporttalent, ook talent om te leren, plezier te beleven aan wat je doet en je leven te organiseren.’

‘In Nederland passen we mensen aan aan het systeem en wie daar niet binnen past, valt af. De realiteit is dat een Pieter van den Hoogenband afgevallen zou zijn als hij tien jaar eerder geblesseerd was geraakt. Ik wil verder onderzoek doen naar mogelijkheden om systemen meer af te stemmen op de diversiteit van mensen. Daar ligt volgens mij een cruciaal stuk?’

En ook persoonlijk zal hij met sport verbonden blijven. Hutten deed veel verschillende sporten, die bijna altijd met water te maken hebben: vloeiend,

bevroren of als sneeuw. ‘En ik ben al jaren zwemtrainer voor kinderen tot twaalf jaar. Trainen en coachen, daar ligt mijn hart.’

Wie is Theo Hutten?

Theo Hutten was lector New Business Models for Chains and Networks bij de Academy for Leisure van NHTV. Hij heeft de afgelopen jaren, samen met onder meer het Olympisch Netwerk Brabant, Rotterdam Topsport, de KNZB en een groep enthousiaste afstudeerders, onderzoek gedaan naar talentontwikkeling in de sport. Hij is projectleider geweest van de WO-bachelor International Leisure Sciences, die nu zijn derde jaar is ingegaan. Hij is ook programmaleider Multifunctionele vrijetijdslocaties. Hutten is reeds vele jaren werkzaam als onderzoeker, adviseur en consultant op het terrein van ketens en netwerken, verander- en innovatiemanagement.

Enkele publicaties

Hutten, T. (2009). *Het talent van Brabant*, onderzoeksrapport.

Contactgegevens

Centre for Leisure and Tourism Research, NHTV Breda

Mgr. Hopmansstraat 1

4817 JT Breda

Telefoon: 076 5332203

E-mail: Hutten.T@nhtv.nl